

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

METOODILINE VAHEND VÄÄRTUSSELITUSE ARENDAMISEKS

Bakalaureusetöö

Marten Juurik

Juhendaja: Halliki Harro-Loit, PhD

Tartu

2012

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	6
Töö eesmärkidest	7
1. Teoreetilistest lähtekohtadest	9
1.1. Töös kasutatavatest mõistetest.....	9
1.2. Ajakirjanduslikud väärtused	10
1.3. Resti nelja komponendi mudel	11
1.4. Potteri kasti mudel	12
1.5. Eetiline arutluskäik.....	13
1.6. Eetilised teadmised grupikontekstis	14
1.7. Eetilised dilemmad.....	15
1.8. Eetilise argumentatsioonioskuse arendamine	16
1.9. Lojaalsusest ja autonoomiast ajakirjaniku töös	17
2. Meetod	19
2.1. Üldiselt	19
2.2. Eetilised dilemmad ja kaasused	20
2.3. Kaasuste lahendamine	21
2.4. Arutelu.....	24
2.5. Kaasuste päritolu.....	26
2.6. Kaasuste jaotus.....	26
2.6.1. <i>Eesti ajakirjanduseetika koodeks</i>	27
2.6.2 <i>Põhjendamatud kannatused</i>	29
2.6.3. <i>Avalik infokogumine</i>	33
2.6.4. <i>Eraeluline informatsioon</i>	36
2.6.5. <i>Tahtmatu reklaam</i>	38
2.6.6. <i>Tasakaalustamata uudismaterjal</i>	40

2.6.7. Ajakirjaniku seotus institutsiooniga	42
2.6.8. Allikale antud lubadus	44
2.6.9. Muud	46
3. Meetodi katsetamise tulemused	47
3.1. Meetodi esmakordne katsetamine	47
3.1.1. Esimesest kaasusest – kuidas kaasus hakkas tööle.....	47
3.1.2. Teise kaasuse juhtum – kui kaasus ei hakka tööle.....	49
3.1.3. Kolmandast kaasusest – otsuse delegeerimisest.....	50
3.1.4. Neljandast kaasusest – palju pehmeid lahendusi	52
3.1.5. Kokkuvõtvalt kaasustest	53
3.2. Meetodi katsetamine toimetuses	55
3.2.1. Kompromissi leidmine	55
3.2.2. Isiklike seisukohtade reflekteerimine.....	56
3.2.3. Arutlemine ja argumenteerimine	58
3.2.4. Retoorilistest mallidest.....	59
3.2.5. Vaidlemine detailide üle.....	60
3.2.6. Osalejate tagasiside.....	62
4. Järeldused ja diskussioon.....	64
4.1. Eesmärkide täitmine	64
4.1.1. Eetiline teadlikkus.....	64
4.1.2. Eetiline arutelu	65
4.1.3. Ühtsed väärtused toimetuses	66
4.1.4. Empiiriline rakendus.....	66
4.2. Meetodi tugevused ja nõrkused	67
4.2.1. Tugevused.....	67
4.2.2. Nõrkused	68
4.3. Juhend kaasuste koostamiseks	69

4.3.1. Kaasuste konstrueerimise etapid.....	69
4.3.2. Kasulik teada kaasuste loomisest:.....	70
Kokkuvõte.....	72
Summary.....	74
Kasutatud kirjandus.....	75
Lisa 1.....	76
Kaasused.....	76
I Ministri lapseõlv.....	76
II Hiljuti surnud ärimehe maine kahjustamine.....	79
III Välismissioonil vahistatud Eesti sõdur.....	81
IV Võimaliku pangapaanika põhjustamine.....	83
V Ohust teatamine.....	85
VI Foto kaklusest.....	87
VII Foto kandidaadist.....	89
VIII Ajakirjanik ei teavita allikat oma rollist.....	91
IX Märatseja lasteaias.....	93
X Ajakirjanduslik eksperiment koos romadega.....	96
XI Kohaliku kooli direktori vastuoluline tegevus.....	98
XII Poliitikuga seotud inimese eraelu.....	101
XIII Äärmusliku rühmituse vaadete levitamine.....	103
XIV Endise tippsportlase võimalik reklaamimine.....	106
XV Heategevusest ajakirjanduses.....	108
XVI Patsient kurdab arsti ebaprofessionaalsuse üle.....	110
XVII Ajateenija kaebus teenistuse kohta.....	112
XVIII Korruptsioonikahtlus oma kontsernis.....	114
XIX Ettevõtja petiseks nimetamine.....	116
XX Ümbrikupalk ja anonüümne allikas.....	118

XXI	Rassi rõhutamine.....	121
XXII	Hädasolija ja intervjuule kiirustamine	123
Lisa 2	125
	Juhend osalejale	125
	Juhend läbiviijale	126
	Küsimused arutelu läbiviijale	129
	Küsimused arutelus osalejatele.....	130

Sissejuhatus

Ajakirjanduseetika valdkond on kahtlemata oluline. Esiteks loevad ajakirjanduslikke väljaandeid paljud inimesed, mistõttu on seal ilmunud materjalil suurelatuslikud mõjud. Kellegi head nime kahjustav kirjutis ei oleks oma kahju poolest kaugeltki nii mõjus, kui seda ei loeks tuhanded inimesed. Samuti võivad ajakirjanikud oma tööga mõjutada lugejate väärtusi, kinnistada teatud hoiakuid, põhjustada paanikat või hirmu.

Meediale, seal hulgas ka ajakirjandusele, on meedia mõjuuringute algusajast saati omistatud hulk erinevaid võimalikke auditooriumi mõjutamise viise. Meediateooria hilisemad koolkonnad on 1940ndate biheivioristlikke lähenemisi, mis võtsid eeskujuna Harold Lasswelli propaganda uuringutest, kritiseerinud meediale liigsuure mõju omistamises. Sellegipoolest on püsima jäänud arusaam, et meedia mõjutab inimesi. See toimub kas või kõige lihtsamal viisil, otsustades selle üle, mida inimesed teada saavad ja mida mitte.

Ajakirjanik on vaid üks osaline laias meediasüsteemis, kuid teatud mõjuvõim laieneb ajakirjanduse kaudu tallegi. Võimuga peaks kaasnema ka vastutus. See on peamine põhjus, miks ajakirjandust peaks reguleerima. Üks võimalik viisidest ajakirjandust reguleerida on eetikakoodeks. Tegemist on institutsioonide eneseregulatsioonivormiga, mis määratleb ideaalsed käitumisviisid. (Abramovitch 2007) Samas on koodeksid üldsõnalised ning ei anna juhiseid kõigi töös ette tulevate juhtumite jaoks.

Väärtusselitus aitab vältida olukordi, milles koodeks jääb üldsõnaliseks ning ajakirjanikel on raskusi eetilisel õige valiku tegemisega. Väärtusselituse sisuks on väärtuste üle arutlemine ning isiklike väärtuste väljaselgitamine. Selle etapi läbimisel on tulevasi otsuseid teha lihtsam, kuna neis saab lähtuda koodeksile lisaks isiklikest tõekspidamistest.

Käesoleva töö keskmes on meetodiline abivahend väärtusselituse arendamiseks. Idee sellise lahenduse koostamiseks pärineb bakalaureusetöö juhendajalt. Meetodi osas sai eeskujuks võetud Saksamaa ajalehetoimetused, kus sarnast abivahendit on puhkepauside ajal kasutatud. Sel viisil saab umbes tunniajast pausi kasulikult ja huvitavalt sisustada.

Käesolev bakalaureusetöö haakub osaliselt varasemate ajakirjanike väärtusi käsitlevate töödega. Kaidi Kasenõmm uuris 2011. aasta bakalaureusetöös kogenud ajakirjanike väärtusi. Tegemist oli esimese tööga, mis uuris Eestis ajakirjanike eetilist tundlikkust, argumentatsiooni ja motiveeritust. Samuti kasutas Kasenõmm oma uuringus konstrueeritud eetilisi dilemmasid.

Maili Kanguri 2009. aasta magistritöö uuris ajakirjanike hoiakuid eetilistes konfliktides. Kanguri töö uuris samuti ajakirjanike eetilist argumentatsiooni ning nende väärtusi. Kanguri tööst ilmnes, et ajakirjanikud lähtuvad oma töös suuresti üldiselt omaksvõetud organisatsiooni väärtustest. Kangur pakkus välja, et moraalse arengu seisukohast oleks oluline, kui ajakirjanikud ja toimetajad aeg-ajalt ühiselt eetiliste väärtuste või probleemide üle arutaksid.

Oma bakalaureusetöös olen osaliselt eeskujul võtnud Kasenõmme ja Kanguri tööst eetilise argumentatsiooni uurimisest, samuti Kasenõmme meetodist kasutada eetilisi dilemmasid arutelude elavdamiseks ning Kanguri ettepanekut panna toimetajad ja ajakirjanikud ühiselt eetiliste teemade üle arutama.

Töö eesmärkidest

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on luua ajakirjanike väärtusselgitust arendav meetod. Väärtusselgituse osadeks on nii üldisem väärtuste üle arutamine kui ka isiklike väärtuste reflekteerimine. Loodava meetodi eesmärgiks on seega panna ajakirjanikud põhjalikumalt mõtlema oma väärtuste üle ja reflekteerima oma eelistusi ja hoiakuid lähtuvalt moraalsest väärtustest ja printsiipidest.

Väärtuste ja printsiipide põhise arutelu keskmeks loodud meetodis on konstrueeritud kaasused. Kaasused sisaldavad eetilisi dilemmasid, mis on mõeldud grupiviisiliseks lahendamiseks ning lahenduste üle arutamiseks.

Eelduste kohaselt on see kasulik nii ajakirjanikule isiklikult kui ka toimetusele tervikuna. Ajakirjanik arendab oma moraalse argumentatsiooni oskust, õpib paremini ära tundma eetilisi konflikte ja neid sõnastama. Sellised teadmised valmistavad ühtlasi ajakirjaniku paremini ette sarnasteks konfliktideks tulevikus.

Samas toimetuse tasandil võimaldab loodud meetod väärtustest rääkida. See omakorda muudab toimetuse väärtused selgemaks kõigile ning lubab sellele töötajail jõuda paremale arusaamisele selles osas, kuidas lahendavad eetilisi konflikte kaastöötajad toimetuses ning millised on toimetuse ühised väärtused.

Käesoleva töö eesmärgiks on seega välja töötada meetod, mis sobiks ühtaegu

- 1) arendamiseks ajakirjanike eetilist teadlikkust (*ethical awareness*), võttes eeskujuks Henry Abramovitchi (2007) sarnasel eesmärgil loodud treeningmeetodi
- 2) uurimaks ajakirjanike eetilist arutlusoskust (*ethical reasoning*), võttes eeskujuks analoogsel eesmärgil tehtud Sandra Bordeni (2007) uuringu ning ühtlasi selgitamaks välja ajakirjanike seas valdavaid eetilisi seisukohti, mida Borden (2007:293) nimetab retoorilisteks mallideks (*rhetorical templates*).
- 3) edendamaks ühtsete eetiliste printsiipide ja väärtuste kujunemist toimetustes, võttes eeskujuks Maili Kanguri (2009) magistritöö vastavasisulise soovitusena.

Samuti võib väljatöötatud meetodi eesmärgid jagada põhimõtteliselt kaheks. Üks osa meetodist on suunatud väärtusselituse arendamiseks, seda kolme eespool toodud allosa raames: arendada eetilist teadlikkust, Abramovitchi (2007) mõistes, eetilist arutlusoskust ning toimetusesisest ühtsete printsiipide ja väärtuste kujunemist. Teine osa meetodist võimaldab aga empiiriliselt uurida neidsamu aspekte.

Oluline on märkida ka seda, et töö aluseks on võetud hulk eeskujusid, kuid täpset eeskujut või juhendit kirjeldatud meetodi loomiseks ei ole. Käesoleva bakalaureusetöö põhiline sisu seisnebki seega meetodi koostamises.

Meetodil on laias laastus kaks poolt: sisuline ja rakenduslik. Sisuline pool seisneb kaasuste ja dilemmade konstrueerimises. Rakenduslik pool seisneb kaasuste katsetamises ning arutelude tekitamises. Dilemmasid sisaldavad kaasused ning nende põhjal toimuv arutelu moodustab käesolevas töös väärtusselituse tuuma. Tulemuseks peaks olema kasulik abivahend, mida saab iga huviline iseseisvalt kasutada.

1. Teoreetilistest lähtekohtadest

1.1. Töös kasutatavatest mõistetest

Kuna käesolevas bakalaureusetöös on kasutatud läbisegi väga mitmeid mõisteid, mis sisaldavad sõnu „eetika“ ja „moraal“, pidasin oluliseks esimese asjana selgitada veidi töös kasutatava terminoloogia tagamaid.

Sõnad eetika ja moraal on siinses töös sünonüümsed. Nende sõnade puhul saab siiski rääkida erinevaist varjunditest. Eesti keele instituudi „Eesti keele seletav sõnaraamat“ annab moraalide definitsiooniks „väärtuste, põhimõtete, tavade ja normide süsteem, mis reguleerib inimeste käitumist mingi sotsiaalse rühma piires ning suhtumist teistesse“. Eetika on sama sõnaraamatu järgi teadus moraalist. Eetika on seega veidi laiem valdkond kui moraal, kuid sisu on neil üldjoontes sama.

Tulenevalt nende kahe sõna mõningasest sarnasest tähendusest ei ole ma siinses bakalaureusetöös kuigi järjepidevalt sellist tähenduste erisust silmas pidanud. Omadussõnad „moraalne“ ja „eetiline“ on seega täiesti sünonüümsed ning eksisteerivad vaheldumisi vaid sõnakorduste vältimise eesmärgil.

Samuti esineb töös hulganisti liitsõnalisi mõisteid. Moraalne tundlikkus, moraalne hinnang, moraalne motiveeritus ja moraalne iseloom on neli spetsiifilist terminit, mis tulenevad James Resti (1994) mudelist.

Eetiline teadlikkus on eestikeelne vaste Abramovitchi (2007) mõistele *ethical awareness*. Moraalne teadlikkus tähendab üldiselt inimese teadlikkust eetilistest teemadest. Suurem teadlikkus viitab ühtlasi võimekusele eetilisi konflikte paremini lahendada.

Eetiline argumentatsioon tähistab üldisemalt arutelu eetilistel teemadel, kasutades selleks spetsiifilist sõnavara ja teadmisi. Täpsemalt selgitab eetilise argumentatsiooni osa vastav alapeatükk.

Eetiline konflikt tähistab olukorda, milles üks või enam eetilist väärtust on konfliktis mõne teise väärtusega. Üldjoontes tähistab see olukorda, mida kirjeldan eetilise dilemma alapeatükis.

Väärtusselitus on protsess, milles ajakirjanik jõuab senisest selgemale arusaamisele oma erialastest ja ka isiklikest väärtustest. Väärtusselituse tuumaks on väärtuste üle arutamine ning nende reflekteerimine.

1.2. Ajakirjanduslikud väärtused

Käesolev töö puutub paratamatult kokku ka ajakirjanduslike ja moraalsete väärtustega. Kuna väärtused, nende võimalikud jaotused ja süsteemid ei ole siinse töö põhifookuses, olen väärtuste osa töösse sisse toonud vaid põgusalt, toetudes suuresti Kaidi Kasenõmme (2011) bakalaureusetööle, milles väärtusi on käsitletud põhjalikumalt.

Kasenõmm (2011) on oma bakalaureusetöös jaotanud universaalsed väärtused moraalsetekks ja mittemoraalsetekks. Ajakirjandusvaldkonna jaoks on mittemoraalsetest universaalsetest väärtustest olulised eelkõige uudisväärtused. Universaalsetest moraalsetest väärtustest on Kasenõmm välja valinud viis: inimväärikus, tõde, autonoomia, õiglus ja vastutus.

Uudisväärtused ning moraalsed väärtused loovad ajakirjandustöö toimimise raami. Väärtustest tulenevad printsiibid ehk konkreetsemad käitumisjuhendid, mis võib omakorda koondada koodeksisse. Sellisel viisil on seotud koodeks kui ideaalse käitumise juhend Abramovichi (2007) järgi ning universaalsed väärtused.

Oluline on siinjuures siiski mainida, et Kasenõmme bakalaureusetöö väärtuste jaotus on vaid üks võimalik paljudest ning et kindlat väärtuste jaotust ei ole olemas. Teine oluline tõdemus on, et pea kõik väärtused on kaalutavad. (Kasenõmm 2011: 14) See tähendab, et väärtused võivad sattuda vastuollu ning sellisel juhul tuleb nende vahel valida.

Kuna käesoleva bakalaureusetöö fookuses ei ole ajakirjanike argumentatsiooni ega väärtuste analüüs, siis on töö eesmärgist lähtuvalt piisav rõhutada vaid kolme väärtustega seotud aspekti.

Esiteks, väärtusi saab jaotada väga mitmeti, üldjoontes jagunevad need aga moraalsetekks ja mittemoraalsetekks, ajakirjanduse kontekstis näiteks uudisväärtusteks.

Teiseks, väärtused on tihtipeale aluseks printsiipidele ehk konkreetsematele käitumisjuhistele. Kui väärtus on üks objekt, mida väljendab üks sõna, näiteks „tõde“, siis printsiip on pigem juhendav lause: „Räägi alati tõtt.“

Kolmandaks, väärtused ja seega neist tuletatud printsiibid on pea alati kaalutavad. Ei ole absoluutseid väärtusi, mis alati kaaluvad kõik teised üle.

Käesoleva töö raames loodud meetod puutub väärtustega kokku just eelkõige mainitud kolmest aspektist lähtuvalt. Arutelude tulemusena peaksid selles osalejad sõnastama oma väärtused või printsiibid ning kaaluma neid teiste esitatud väärtuste või printsiipide suhtes.

Oluline on ka tõdemus, et ei ole ühtset õiget väärtuste nimistut või jaotust, mistõttu võib eeldada, et iga osaleja sõnastab oma väärtused või printsiibid isemoodi.

1.3. Resti nelja komponendi mudel

Väärtused on aluseks printsiipidele, mis omakorda juhendavad käitumist. James Rest (1994) on eetilise käitumise jaganud neljaks osaks. Sellise jaotuse eesmärgiks oli Resti soov süstematiseerida ja koondada arusaamisi eetilisest käitumisest. Eetiline käitumine on Resti järgi mitmeetapiline otsustuste jada, kus eetiliselt sobiva käitumise realiseerumiseks peab käituja olema edukas iga Resti välja pakutud komponendi osas. (Rest 1994) Tema loodud mudel on järgmine:

1. moraalne tundlikkus (*moral sensitivity*)
2. moraalne hinnang (*moral judgement*)
3. moraalne motiveeritus (*moral motivation*)
4. moraalne iseloom (*moral character*)

Moraalne tundlikkus tähistab inimese võimekkust tajuda mingit situatsiooni konfliktisena, näha selle eri osapooli, samuti eri lahendusi ning kuidas need konflikti osapooli mõjutavad. (Rest 1994) Selle alla kuulub ka ajakirjaniku võimekus tajuda eri lahenduste mõju talle endale. Üldistades on seega tegemist võimekusega, mille kaudu eetilise otsuse tegija saab kogu info oma tehtava otsuse mõjude ja tagajärgede kohta.

Moraalne hinnang on otsustusprotsessi see osa, mis valib ühe lahenduskäigu välja kui moraalselt eelistatu. (Rest 1994) Tegemist on eelkõige arutleva ning kaalutleva oskusega, mis sõltub suuresti otsustaja eelnevaist teadmistest eetikast ja sellest, mis on õige. See etapp peegeldab enim otsustaja eetilise argumenteerimise oskust ning tema arusaamu erinevate väärtuste suhetest.

Moraalne motiveeritus on otsustusprotsessi osa, milles otsustaja seab moraalselt õige valiku või väärtused kõrgemale teistest võimalikest valikutest. (Rest 1994) Motivatsioon teha eetiliselt õige valik võib seega sõltuda juba otsustaja enese isiksusest, staatusest, tema sotsiaalsest keskkonnast ja muust sellisest. Selles etapis valib otsustaja endale sobiva lahenduskäigu eelnevas etapis selgunud moraalselt eelistatava lahenduse ning kõikvõimalike

teiste lahenduste seast. Näiteks võib juhtuda, et otsustaja teab küll, milline lahendus oleks moraalselt õige, kuid leiab, et tema isiklikku kasu edendav lahendus oleks eelistatum.

Moraalne iseloom tähistab otsustaja meelekindlust või ka julgust viia moraalselt eelistatud lahendus täide. (Rest 1994) Sellest omadusest sõltub eetiline käitumine juhul, kui otsustaja on välja selgitanud konfliktisituatsiooniga seotud olulise info, avastanud moraalselt eelistatud käitumisviisi ning leidnud, et just moraalne käitumisviis tundub talle sobivaim. Kuid võib juhtuda, et pärast kõike seda jääb otsustajal puudu julgusest või jääb ta kahtlema oma eelistuste osas ning viivitab tegevusega. Seega on tegemist otsustaja isikuomadustega, millest sõltub eetiliste otsuste realiseerumine tegevustena.

Samas ei tähenda eelnev järjestikuline esitusviis, et antud komponendid oleksid ühe protsessi järjestikused osad. Resti järgi on tegemist eelkõige loogiliste komponentidega, mis aitavad mõista eetilist otsusetegemist. Iga komponent on ühtaegu teistest sõltuv, aga samas iseseisev ja sõltumatu protsess. (Rest 1994)

1.4. Potteri kasti mudel

Teine kasulik mudel eetilise tegutsemise mõistmiseks on Potteri kast. (Christians et al, 1991). Potteri kast kujutab endast neljaosalist mudelit eetiliste dilemmade analüüsimiseks ning see koosneb neljast osast.

- 1) Situatsioon – situatsioon defineerib kõik olukorda puudutavad faktid ja asjaolud.
- 2) Väärtused – väärtused, mis mõjutavad otseselt või kaudsemalt otsustamist. Väärtused ei ole seejuures ainult moraalsed, vaid need võivad olla ka professionaalsed (uudisväärtused), esteetilised või muud laadi.
- 3) Printsüübid – printsüübid on väärtustest tuletatud praktilisemad käitumisjuhised.
- 4) Lojaalsus – lojaalsus määratleb, kelle suhtes on otsuse langetajal kohustus. Ajakirjanikul on tavaliselt kohustused avalikkuse, tööandja-toimetaja ja ehk ka kaastööliste ees.

Potteri kast annab seega ülevaate erinevaist asjaoludest, mida peaks silmas pidama eetilist otsustamist analüüsid. Võttes arvesse kõiki mudelis mainitud asjaolusid, saab otsustaja parema ülevaate talle võimalikest otsustest. Sarnaselt on võimalik mudelit kasutada ka

eetiliste dilemmasid analüüsid, kuna Potteri mudel aitab paremini süstematiseerida eetilise otsuse kõikvõimalikke tagamaid.

Kuna Potteri kasti näol on tegemist mudeliga, mis lihtsustab informatsiooni süstematiseerimist, võiks seda pidada Resti mudeli esimese komponendi, moraalse tundlikkuse osaks. Kasutades Potteri kasti mudelit on võimalik süsteemselt luua ülevaade kogu eetilist otsustamist puudutavast informatsioonist.

Oluline on siinjuures märkida, et Potteri kasti saab tõhusalt kasutada ka Resti mudeli teise ja kolmanda etapi puhul, kuna nii moraalne hinnang – ehk moraalselt õige valiku selgitamine – kui ka moraalne motivatsioon – moraalselt õige valiku teistest valikutest prioriteetsemaks seadmine – sõltuvad otsustaja eelnevaist teadmistest. Nii võivad otsustaja moraalselt hinnangut mõjutada eelnevad teadmised väärtustest ja printsiipidest. Samaselt võivad otsustaja moraalselt motivatsiooni mõjutada tema lojaalsused.

Kõige olulisem on Potteri kasti puhul aga lojaalsuse dimensioon. See erineb oluliselt Resti mudelist, mis lojaalsuse asemel käsitleb motivatsiooni ja iseloomu. Lojaalsus pakub palju paremat käsitlust mõistmaks seda, kelle huvidest ajakirjanik ühe või teise otsuse langetamisel lähtub.

1.5. Eetiline arutluskäik

Käesolevas bakalaureusetöös loodav meetod peaks olema sobiv eetilise arutluskäigu uurimiseks ning ühtlasi selle elavdamiseks. Eetilise arutlemise all on antud töös mõeldud esiteks argumentatsiooni, mis toetab või õigustab teatud eetilist valikut või käitumist, ning teiseks erinevate lahenduskäikude vahel valimist. Seda viimast võib mõista ka kui erinevate väärtuste või printsiipide vahel valimist. Üldistades on seega tegemist eetilise otsuse tegemise nende etappidega, millele vastavad Resti nelja komponendi mudeli teine ja kolmas komponent, vastavalt moraalne hinnang ja moraalne motivatsioon.

Sandra Bordeni ajakirjanike eetiliste argumentide uurimus toetus eeldusele, et ajakirjanike igapäevatöös tehtavad eetilised otsused peegelduvad ka toimetusesisestes aruteludes. (Borden 2007) Seega võiks eeldada, et kui uurida ajakirjanike omavahelist arutelu eetilistel teemadel, saab selle kaudu aimu ka ajakirjanike individuaalsetest eetilistest arutluskäikudest.

Samuti on Borden seisukohal, et eetiline argumentatsioon on dünaamiline ja interaktiivne protsess, mille uurimine vajab ka kõneldava diskursuse uurimist. (Borden 2007) Sellist

seisukohta põhjendamisel toetub ta Stephen Toulminile, kelle kohaselt kasutab eetiline argumentatsioon mitteformaalset loogikat, mis on omane igapäevastele arutluskäikudele. (Toulmin 1987, viidatud Borden 2007 kaudu) Eetilised argumendid kasutavad mitteformaalset loogikat, kuna nad on segunenud üldiste teadmistega (*common knowledge*). See tähendab, et eetilised teadmised võivad olla nii üldiste teadmiste allikaks kui ka neist tuletatud. (Borden 2007) Eelnevast tulenevalt võib eeldada, et kõneldava ja igapäevase diskursuse põhjal on eetilist arutluskäiku sobiv uurida.

Mainitud kahest eeldusest, et ajakirjanike grupiviisiline eetiline arutelu peegeldab ajakirjanike igapäevast eetilist otsustetegemist ning et eetilise arutelu uurimiseks on sobilik igapäevane ja suuline kõne, olengi käesolevas seminaritöös otsustanud uurida ajakirjanike arutelusid grupikontekstis.

1.6. Eetilised teadmised grupikontekstis

Grupikonteksti eelistamisel individuaalsete ajakirjanike uurimisele on lisaks eelpool mainitule veel mitu põhjust.

Esiteks aitab see välja selgitada eetilisi teadmisi või seisukohti, mille osas grupiliikmed on jõudnud üksmeelele. Inimese teadmisi on käsitletud kui mööduvaid ning mittetäielikke. (Code 1987, viidatud Borden 2007 kaudu) Sellest lähtuvalt on igasugune teadmise avaldamine oma olemuselt väide. Väited on aga vaieldavad ning neid peab õigustama, et nad muutuksid vastuvõetavaks paljudele. Eelnevast lähtuvalt saab grupikonteksti kaudu uurida eetilisi teadmisi, mis ei ole omased mitte ainult mõnele individuaalsele ajakirjanikule, vaid mis on omaks võetud väiksema grupi või toimetuse poolt. Grupi poolt heaks kiidetud käitumisviisid ja väärtused on vastuvõetavad rohkematele kui vaid ühele ajakirjanikule ning seega võib eeldada, et sellised käitumisviisid ja väärtused on valdavamad ning need avaldavad suuremat mõju grupiliikmete otsustele. Borden kirjeldab ajakirjanike seas kõige valdavamaid arusaamu kui retoorilisi malle, mille abil ajakirjanikud oma otsuseid tavaliselt õigustavad ning mis on kujunenud nende töökeskkonnas omamoodi normiks. (Borden 2007)

Teiseks on grupiarutelu sobiv vaidluste tekitamiseks, mis omakorda võimaldavad lisaks olemasolevatele väärtustele ja hoiakutele uurida ka argumentatsiooniprotsessi ennast. Borden toob ühe grupikonteksti eelisena välja võimaluse pöörata tähelepanu teadmiste moodustamisele, nende läbiproovimisele, täiustamisele, lõimumisele ning suhtluse

veenmiskesksetele aspektidele. (Borden 2007) Individuaalse ajakirjaniku eetilisi otsuseid uurides ei pruugi argumentatsioonikäik kuigi selgelt väljenduda, kuna tal puudub vajadus oma valikuid kaitsta ja õigustada. Samuti puudub sellisel juhul võimalus enda ja teiste teadmisi täiustada või läbiproovida. See-eest grupisisises arutelus võivad tekkida konfliktid erinevate väidete vahel ning grupiliikmed peavad oma seisukohti õigustama ja täiustama ning samas teiste väiteid ümber lükkama. Sellistes juhtudel ei sõltu eetilised teadmised enam individuaalsetest eelistustest. Seega saab grupiliikmete eetilisi teadmisi vaadelda nende muutumises, pöörates tähelepanu sellele, kuidas kujunevad eetilised otsused konfliktsetes olukordades, kus eelnevad teadmised puuduvad, ei ole piisavalt veenvad või on seatud kahtluse alla.

Kolmandaks annab grupikonteksti uurimine aimu toimetusest kui potentsiaalsest ajakirjanike eetilise arutluskäigu mõjutajast. Grupidünaamika, ebavõrdsed staatused ning erinevus töökogemuses võivad mõjutada suhteid toimetuses. (Borden 2007) Seega on grupiarutelusid uurides võimalik aimata ka seda, kes grupist teisi rohkem veenab, kelle sõnal on kaalu ning kelle arvamused ja seisukohad jäävad aruteludes peale. Teatud ebakõla toimetuse väärtuste ning ajakirjanike isiklike väärtuste vahel on oma magistritöös maininud ka Kangur (2009). Kanguri järgi on üheks konfliktide põhjuseks ka toimetajate ja ajakirjanike vahelise eetilisi teemasid puudutava arutelu vähesus või puudumine.

Seega võimaldab Bordeni eeskuju kasutada meetodit andmekogumisvahendina argumentatsiooni uurimiseks. Samas rakendusliku poole pealt on Bordeni kogemus samuti õpetlik. Nimelt sobivad rühmaarutelud vaidluste ja arutelude elavdamiseks. Aktiivsete arutelude tekitamine on üks meetodi eesmärkidest.

1.7. Eetilised dilemmad

Eelpool kirjutatust lähtuvalt võib eeldada, et tekitamaks grupiviisilises arutelus olukordi, milles grupiliikmetel on erinevad seisukohad, mida nad omakorda peavad õigustama või ümber lükkama, on vaja grupile esitada arutlemiseks mõni eetiliselt konfliktne teema. Näiteks kasutas Borden oma uuringus juhtumit, milles sattusid vastuollu ajakirjanduslikud ideaalid ning äriõiguslikud eesmärgid. Sarnaselt on ka käesolevas töö eesmärgiks konstrueerida ajakirjanike grupile esitamiseks teoreetilised situatsioonid, kus ajakirjanduslikud väärtused satuvad omavahel vastuollu.

Kuigi professionaalset tööd võivad reguleerida eetikakoodeksid, ajakirjanikel näiteks ajakirjanduseetika koodeks, ei pruugi üldsõnalised koodeksid igas situatsioonis selgeid käitumisjuhiseid anda. (Abramovitch 2007) Selline ebaselgus lubatu ja keelatu eristamise osas on Abramovitchi järgi üheks peamiseks põhjuseks, miks professionaalid käituvad mõnikord ebaeetiliselt.

Eetilist dilemmat võiks seega lihtsustades pidada situatsiooniks, kus eetiliselt head valikut ei ole ning valima peab kahe halva variandi vahel. Käesolevas töös on seega eesmärgiks luua ajakirjanduseetilised dilemmad, mille konstrueerimisel ning konfliktsete väärtuste ja printsiipide määramisel on aluseks võetud Eesti ajakirjanduseetika koodeks.

1.8. Eetilise argumentatsioonioskuse arendamine

Üheks käesoleva bakalaureusetöö raames loodud kaasustekogumiku eesmärgiks on välja töötada meetod, mille abil saaks edendada ajakirjanike eetilist argumentatsioonioskust. Sellise kontseptsiooni puhul on lähtunud Abramovitchi (2007) välja töötanud treeningmeetodist eetilise teadlikkuse edendamiseks. Selles on ta kasutanud näidiskaasuseid, kus valida tuleb halva ja veel halvema vahel. Otsides võimalike lahendusi etteantud konfliktsetele situatsioonidele, peaks arenema ka lahenduste otsijate oskused tulemaks toime sarnastes eetilistes konfliktisituatsioonides päris elus. (Abramovitch 2007) Samuti mainis Abramovitch, et senine eetiline väljaõpe on professionaalidel tavaliselt üldine ning teoreetiline, mistõttu ei anna selline ettevalmistus neile kuigi häid juhiseid toimimaks reaalses konfliktisituatsioonides. Seetõttu on soovitatav eetilisi konflikte simuleerida ning seeläbi arendada põhjalikumalt väljaõppes osalejate valmisolekut tulemaks toime eetiliselt keerulistes situatsioonides.

Üldistades puudutas Abramovitchi meetod seega peamiselt Resti mudeli esimest kahte komponenti, kuid vähesel määral ka kolmandat. Käesoleva töö kaudseks eesmärgiks on sarnaselt edendada ajakirjanike eetilise argumentatsiooni oskust ning vähesel määral parandada ka motiveeritust valida eetiliselt eelistatav lahenduskäik. Käesolev töö keskendub seega pigem Resti mudeli teisele ja kolmandale komponendile, nagu seda eelpool ka mainitud sai.

1.9. Lojaalsusest ja autonoomiast ajakirjaniku töös

Potteri kasti mudel loetles oluliste asjaoludena üles ka lojaalsuse. Lojaalsus tähistab eelkõige otsustaja kohustusi kellegi teise suhtes. Ajakirjanduseetiliste dilemmade puhul on tavaliselt otsustajaks ajakirjanik. Tavaliselt on ajakirjanikul kohustus avalikkuse ees ning kohustus toimetuse ja tööandja ees. Tulenevalt ajakirjaniku isikust ja tööst võivad tal olla kohustused ka allika, töökaaslaste või kellegi kolmanda ees. Kõik need kohustuste suhted on konfliktiolukorra lahendamise puhul olulised.

Ajakirjaniku ja toimetuse suhet võib vaadata ka kui loomingulise töötaja ning tööandja suhet. Kasenõmm (2011) leidis oma bakalaureusetöös, et ajakirjanike motiveerivad nende töös mitmed mittemateriaalsed väärtused nagu tunnustus ja tähelepanu. Samuti leidis Kasenõmm, et ajakirjanike isiklikud motiveerivad väärtused ja toimetuse ärihuvide võivad sattuda vastuollu. Sellistes ajakirjaniku isiklikku autonoomiat piiravas olukorras pidasid ajakirjanikud oluliseks läbirääkimisi. Seega ilmnes sellest teatud soov mitte kaotada oma autonoomiat suhetes toimetusega.

Analoogset töötaja-tööandja suhet on käsitlenud ka Robert De Filippi (2009) projektipõhistes meediaettevõtetes. Kuigi De Filippi uurimisvaldkond on veidi erinev, keskendub see siiski loovtöötaja, kellel on isiklikud ambitsioonid ja eesmärgid, ning ettevõtja suhtele. Sellises suhtes avaldub vastuolu töötaja autonoomia ning ettevõtte huvide vahel. De Filippi artiklis avaldus vastuolu kolmel tasandil: identiteet, töökorraldus ja innovatsioon. Neist viimane on pigem projektipõhise meediaettevõtluse keskne, kuid esimest kaht saab kasutada ka ajakirjanike puhul.

Identiteedi osas ilmneb De Filippi järgi kaks vastandlikku poolust: ühelt poolt on töötaja loominguline indiviid, ajakirjaniku puhul missiooni või isiklike eesmärkidega indiviid. Ajakirjaniku kannustavad kohustused avalikkuse ees ning tõe otsimine. Ka Kasenõmm (2011) märkis oma töös, et kuigi üldjoontes erinesid suure töökogemusega ajakirjanike väärtused ja printsiibid lähtuvalt olukorrast ja indiviidist, olid pea kõigile omased tõe kui väärtus ning lojaalsus avalikkusele. Võiks seega üldistada, et üheks ajakirjaniku identiteedi osaks on ajakirjanik kui avalikkuse ja tõe teenija.

Teisalt on ajakirjanik ka toimetuse töötaja. De Filippi tõi loomingulise töötaja looja identiteedi vastandiks ettevõtja või ettevõtte töötaja identiteedi. See on missioonitundelise identiteedi vastand, kes pühendub ettevõttele. Sarnaselt on ka ajakirjanik ühelt poolt avalikkuse huvides kirjutab ajakirjanik, teisalt toimetuse huvides töötav palgatöötaja. Üks

võimalik konflikti tasand oli De Filippi jaoks vaid identiteedi põhine. Ajakirjaniku kohta võiks seega küsida – kas ta on avalikkust teeniv ajakirjanik või on ta toimetuse töötaja.

Võib-olla selgemini avaldub see konflikt aga töökorralduslikul tasandil. De Filippi tõi välja, et loovtööd tegevad inimesed vajavad ühelt poolt individuaalset vabadust, kuid teisalt piiravad neid tööandja nõudmised ja tähtajad. (2009:12) Sarnaselt võib paralleeli tõmmata ka ajakirjanike kohta, kes ühelt poolt vajavad oma töös autonoomiat suhtlemaks allikatega ja kirjutamiseks lugusid. See osa ajakirjanikutööst on vägagi individuaalne ning võiks öelda, et loominguline. Teisalt on toimetusel ajakirjaniku tööle seatud piirangud, mõnikord ka temade osas, kuid üldjuhul tähtaegade, mahu või muu taolise osas.

Oluline on siinjuures just mõista tasakaalu ehk kust läheb ajakirjaniku autonoomia ja toimetuse ees olevate kohustuste piir. Sõnastades selle probleemi ümber Potteri mudeli lojaalsuse kaudu võiks seega küsida, kellele on ajakirjanik oma töös lojaalne: kas avalikkusele või toimetajale. Muidugi võib ajakirjanik olla lojaalne ka kellelegi kolmandale, kuid peamine konflikt avaldub just toimetuse-avalikkuse vastuolu baasil.

2. Meetod

2.1. Üldiselt

Käesoleva meetodi eesmärk on arendada ajakirjanike väärtusselitust. Väärtusselituse tuumaks on väärtuste üle reflekteerimine ja arutlemine. Meetodi eesmärk on seega ajendada ajakirjanike omavahelist arutelu, oma eetiliste valikute teistele põhjendamist ning teistsuguste arusaamadega tutvumist. Kuigi peamine rõhk meetodi väljatöötamisel on suunatud väärtusselitusele, on meetodil lisaks ka empiirilisem rakendus – seda võib kasutada ajakirjanike eetiliste otsuste uurimiseks.

Lähtuvalt eelpool kirjeldatud teoreetilistest seisukohtadest on meetod eetilisi dilemmasid käsitlevate kaasuste keskne ning suunatud toimetusele või ajakirjanike grupile. Eetilised dilemmad on sobiv viis suunamiseks ajakirjanikke arutama eetilistel teemadel viisil, kus suure tõenäosusega on arutajatel probleemile mitu eelistatavat lahendust. Samuti on dilemmade arutamine grupis sobiv viis eetilise argumenteerimisoskuse uurimiseks ajakirjanike seas, kuna vastandlike seisukohtade olemasolu ning vajadus oma seisukohti teiste ees õigustada peaksid suunama ajakirjanikke avama oma eetiliste otsuste tagamaid. Selliste eelduste puhul on lähtunud teoorias kirjeldatud Bordeni (2007) uuringust.

Dilemmadele lahenduste otsimine peaks toimuma väiksemates gruppides, kuhu kuuluvad nii toimetuse ajakirjanikud kui ka mõned toimetajad. Sel juhul oleks võimalik järgida, kuidas toimetaja seisukoht mõjutab ühise konsensuse saavutamist. Samuti on üheks meetodi eesmärgiks katsetada selle sobivust eetilise teadlikkuse edendamiseks. Nagu ka Maili Kanguri (2009) magistritööst selgus, on soovitatav toimetuste siseste eetikaalaste arutelude tekitamine, et töökollektiivi liikmed saaksid teada, millised on tema kolleegide seisukohad. Samuti aitab see ära hoida lõhet toimetuse ja ajakirjanike isiklike väärtuste ja hoiakute vahel.

Lisaks on töö üheks eelduseks, et kollektiivne arutelu parandab ajakirjanike eetilist arutlusoskust ning edendab mõningal määral nende tundlikkust eetiliste probleemide osas. Selles osas on eeskujuks võetud Abramovitchi (2007) analoogne meetod.

2.2. Eetilised dilemmad ja kaasused

Bakalaureusetöö raames loodud meetodi keskmes on kaasused, mis sisaldavad eetilisi dilemmasid. Meetod koosneb kokku 22st kaasusest. Igal neist on erinev sisu ning veidi erinev eetiline konflikt.

Kaasused on konstrueeritud. Eeskujuks on võetud ajakirjanike kogemused, teised näidiskaasused, klassikalised üldeetilised dilemmad või ka puhtalt kujutlusvõime. Kaasuste konstrueerimisel konsulteeris töö autor juhendaja, kaastudengite ning paari tegevajakirjanikuga.

Kaasused on puhastatud kujul, mis tähendab, et kõikvõimalikud viited päriselulistele isikutele või sündmustele on proovitud kaotada. Puhastamise eesmärk on luua võimalikult neutraalsed juhtumid, mille lahendamisel puuduks ajakirjanikel isiklik seotus. Päris konfliktiolukorras võivad ajakirjanikel olla juhtumiga isiklikud seosed, mis võivad muuta vastuolude lahendamise raskemaks. Neutraalsemad kaasused aitavad ajakirjanikke mõnevõrra lihtsamalt ette valmistada sarnasteks olukordadeks tulevikus.

Kaasustes on kirjeldatud olukordi, milles konflikti on sattunud erinevad ajakirjanduslikud väärtused ja printsiibid või tuleb valida eri lojaalsuste vahel. Iga kaasuse juures olen välja toonud, millised ajakirjanduslikud väärtused või printsiibid neis omavahel vastuolus on. Samuti olen proovinud kohandada neid Eesti ajakirjanduseetika koodeksiga, muutes seeläbi kaasuseid veidi süsteemsemaks. Teisalt rõhutab see ka asjaolu, et koodeks ei paku alati probleemidele kindlaid lahendusi.

Üldjoontes kajastuvad meetodis kolm eetilist käitumist iseloomustavat dimensiooni:

- 1) **Printsiipide ja väärtuste dimensioon** – kaasused on suunatud arendama osaliste eetilist tundlikkust ning ühtlasi ka arutlusoskust. Kaasuste lahendused võimaldavad vaadata, milliseid printsiipe ajakirjanikud eelistavad ning kuidas nad oma eelistusi põhjendavad. See annab ülevaate ajakirjaniku eelistustest. Potteri kasti puhul kattub see printsiipide ja väärtuste osaga. Resti mudelist puudutab see moraalse tundlikkuse ja hinnangu komponente.
- 2) **Lojaalsuste dimensioon** – osad kaasuste vastusevariandid võimaldavad ajakirjanikul väljendada oma lojaalsuste valikuid ning neid põhjendada. See kattub Potteri kasti lojaalsuse osaga. Resti mudelis käsitleb seda pidada

moraalse tundlikkuse – tuvastada oma lojaalsused – ja moraalse motiveerituse osa.

- 3) **Otsuse delegeerimise dimensioon** – osad kaasuste lahendused võimaldavad ajakirjanikul otsustamise delegeerida toimetajale. Potteri kasti mudelis kajastab see osaliselt väärtusi – eelkõige vastutust – ning Resti mudelis moraalse iseloomu komponenti. Otsuse delegeerimine näitab, kuivõrd on ajakirjanik ise valmis oma otsuse eest vastutama.

2.3. Kaasuste lahendamine

Kaasustele otsivad lahendusi väiksemad toimetused või ajakirjanike grupid. Välja valitud lahendus peab sobima kõigile. Igal ühel neist tuleb oma eelistust selgitada ja põhjendada. Eeldusel, et vähemalt ühel inimesel grupist on teistest veidi erinev arvamus, peaks selline meetodi rakendamine tagama selle, et ajakirjanike vahel tekib arutelu, milles kajastuvad ka erinevad eetilised argumendid.

Igale kaasusele on kaasa antud lahenduskomplektid, millest arutelu läbiviija saab valida sobivaima. Vastavalt arutelu läbiviija soovile on kaasustele võimalik ette anda lahendused, mille seast osalejate rühm sobiva lahenduse valida saab. Võimalik on ka avatud küsimustega variant, milles etteantud lahendusi ei ole.

Etteantud lahenduste korral peab rühm valima ühe lahenduse, mis on sobilik kõigile. Sel viisil on suurem tõenäosus, et ajakirjanike vahel tekivad erimeelsused ning seeläbi ka elavam arutelu. Samuti võib arutelu elavdamiseks küsida, millist lahendust rühmaliikmed kindlasti ei valiks. Avatud küsimuste korral peavad rühmaliikmed ise kaasusele lahendusi välja pakkuma ning neid põhjendada.

Lahenduste komplektid jagunevad neljaks. Neist kolm esimest on etteantud lahendused ning neljas on avatud vastustega. Kolm esimest suunavad ajakirjanikke pigem lahenduste vahel valima ning seejärel oma valikuid põhjendada. Neljas variant on suunatud pigem eetilise lahenduse väljaselgitamiseks ning põhjalikumaks eneserefleksiooniks.

Etteantud lahenduste osas on oluline mainida, et lahendusvariandid proovivad vältida põhjenduse ette sõnastamist. Selle asemel on variandis aluseks võetud konkreetne tegevus ning tegevuse selgitus on ära jäetud. Sellisel juhul on võimalik osalejatel endil otsida igal

variandile põhjendus. Kaasuste katsetamine tudengite peal näitas, et vastasel korral suunavad põhjendused ka osalejate mõttekäiku ning argumentatsiooni.

Komplektid on järgnevad:

1. **Erinevatele lahendustele suunatud** – etteantud lahendused keskenduvad eelkõige erinevatele tegevustele, mis ajakirjanikul kaasuses kirjeldatud olukorras võimalikud on. Iga lahendusvariant lähtub veidi erinevast käitumisprintsiipest. Võimalik on seega välja selgitada, milliseid printsiipe ajakirjanikud eelistavad.

Eesmärgiks on panna rühmaliikmed arutama ja põhjendama, kuidas ajakirjanik kaasuses käituma peaks. Selline arutelu on suunatud eelkõige ajakirjanike eetilise arutelu edendamiseks ning väärtuste ja printsiipide reflekteerimiseks. Üldiselt kattub see eelpool mainitud printsiipide ja väärtuste dimensiooniga. Kahes viimases kaasuses otsesemalt ka lojaalsuse dimensiooniga.

2. **Vastutuse võtmisele suunatud** – etteantud lahendused keskenduvad eelkõige ajakirjaniku võimalusele delegeerida otsuselangetamine kellelegi teisele. Lahendused pakuvad võimalusi, milles ajakirjanik ise lahendab eetilise konflikti, aga ka lahendusi, milles ta jätab otsustamise toimetajale või tegutseb lähtuvalt toimetuse tavadest.

Eesmärgiks on panna rühmaliikmed arutama, kuidas iseseisev peaks ajakirjanik oma otsustes olema ning kes peaks raskete otsuste eest vastutama. Selline arutelu võimaldab samuti arendada eetilist arutlusoskust. Samuti võimaldab see ajakirjanikel reflekteerida oma väärtusi ja lojaalsusi. Üldiselt on see suunatud eelpool mainitud lojaalsuse dimensioonile.

3. **Segalahendused** – etteantud lahenduses on segu kahest eelnevast. Lahendused ei keskendu seega nii kitsalt vastutusele või lahendustele, vaid pakuvad korraga nii eri lahendusi kui ka võimalust delegeerida otsustamine toimetajale. Sellised lahendused on sobilikud näiteks rühma esmakordseks testimiseks, et jõuda selgusele, milliseid lahendustüüpe rühm eelistab.

Eesmärgiks on panna eetiliste konfliktidega vähem kokku puutunud rühmaliikmed arutama ja kaasust lahendama, kuid jätta neile tagavaravariandiks otsustamise delegeerimine. Selline arutelu arendab sarnaselt eelmistele eetilist arutlusoskust, kuid sel puudub kindlam suund.

4. **Avatud küsimused** – ainus lahenduskomplekt, milles etteantud lahendusi ei ole ja mille puhul ei pea rühmaliikmed jõudma ühisele meelele ühe õige lahenduse osas. Avatud küsimused suunavad ajakirjanikke mõtlema isiklikele väärtustele ning ise välja pakkuma

lahendusi. Suunavad küsimused peaksid panema ajakirjaniku rohkem mõtlema sellele, millised on tema teo tagajärjed, millised on erinevad võimalikud lahendused ning kelle huvidest lähtuvalt ta sellise otsuse teeb.

Eesmärgiks on panna ajakirjanikud põhjalikumalt mõtlema selle üle, kuidas nad eetilise konflikti puhul käituvad. Üldisemalt on see komplekt suunatud moraalse tundlikkuse edendamiseks.

Vastusevariantide puhul on oluline märkida, et need ei ole ammendavad ja ei üritagi katta kõikvõimalike käitumisviise. Lahendused on koostatud lähtuvalt arutelu huvidest, mitte ajakirjaniku huvidest. Seetõttu võib tunduda, et lahenduste seast on mõni oluline variant välja jäänud. Sellele on mitu põhjendust.

Esiteks edendavad halvad variandid rohkem arutelu, kuna sel juhul on osalejatel tarvis kaaluda ning valida eri variantide vahel. Kui üks lahendusvariant on oluliselt parem kui kõik teised, jääb selline valimise ja kaalumise protsess ära. Meetodi eesmärk on siiski arutelu ise, mitte aga lõplik lahendus.

Teiseks võib liiga palju lahendeid muuta lahenduse leidmise pikemaks, kuna kaaluma peab rohkemate variantide vahel. Praegusel juhul tuleb osalejatel nelja kuni viie variandi seast leida sobivaim. Eesmärgiks ei ole leida kõikvõimalike lahenduste seast üks ja kõige sobivam.

Kolmandaks võimaldab kitsamate lahenduste hulga seast valimine suunata osalejate valikuid. Nii viisi saab lahendusvariantidega panna osalejaid pigem eri lojaalsuste vahel valima või pigem väärtuste-printsipiide vahel valima. Väga suure lahendusvariantide hulga korral võib kaduda lahenduskomplekti fookus.

Samuti tasub mainida, et komplektid ei kattu eelpool mainitud kaasuste kolme dimensiooniga. Väärtusi ja printsiipe puudutavad vähem või rohkem kõik komplektid, rohkem aga esimene komplekt.

Vastutuse delegeerimist puudutavad teine ja kolmas komplekt, milles on antud vastav lahendusvariant. Suuresti piirubki vastutuse dimensioon ühe või kahe lahendusvariandiga, mis annavad osalejatele võimaluse jätta otsuse vastuvõtmine kellegi teise teha.

Lojaalsuse dimensioon peitub osaliselt kõigis komplektides, kuid peamiselt avaldub see osalejate arutelus ja eneserefleksioonis. Lojaalsuse saab määrata iga lahendusvariandi puhul,

küsites osalejatelt, kellele on nad üht või teist lahendust eelistades lojaalsed. Lojaalsuse dimensioon on seega neist kolmest enim sõltuv arutelu põhjalikkusest.

2.4. Arutelu

Meetodi peamiseks eesmärgiks on tekitada arutelu. Kaasused annavad arutelule sisu ja konteksti. Dilemmad ja arutelurühmad peaksid soodustama aga arutelu tekkimist.

Meetodi rakendamise seisukohast on oluline arutelu juhendamine. Selleks sobib hästi toimetaja või ajakirjanik. Kaasuseid lahendav rühm peaks elava arutelu huvides koosnema vähemalt kolmest inimesest.

Üheks meetodi loomise lähtekohaks oli kasutamismugavus. See seisneb peamiselt võimalikult suure otsustamisvabaduse läbiviijale jätmises. Kuna meetodit võiks kasutada näiteks lühidalt toimetustes pauside ajal või ka eraldi pikema koolitusena, peaks meetod sobima erinevate nõudmistega. Ajalise pikkuse varieerimiseks saab valida erineva hulga kaasuseid. Meetodi katsetamisel põhineva hinnangu järgi kulub ühele kaasusele umbes 20 minutit.

Lisaks saab valida sobivad kaasused ja lahenduskomplektid vastavalt arutelu läbiviija soovidele. Lahenduskomplektide vahelisi erinevusi on kirjeldatud eelnevas alapeatükis. Kaasuste vahelisi erinevusi käsitlevad täpsemalt järgmised alapeatükid. Peamiselt erinevad kaasused oma teema ning peamise konflikti poolest. Samuti saavad arutelude juhendajad valida aktuaalsemate või vähem aktuaalsemate probleemide vahel. Suurem valikuvabadus peaks tagama selle, et kaasus sobib arutlejate ringile paremini ning seeläbi tekib elavam diskussioon.

Järgnevalt on toodud arutelu soovituslikud etapid. Eesmärgiks on anda sõna kõigile arutelu osalejatele ning võimaldada neil kõigil oma valikuid põhjendada. Väärtuselituse seisukohast on põhjendus olulisem kui valik ise. Seega on arutelu näol tegemist olulise protsessiga ning elavam arutelu peaks olema meetodi kasutaja peamine eesmärk.

Järgnevad etapid võtavad aluseks lahenduskomplekti, mis on eelnevalt kaasusele valitud.

Vastusevariantidega kaasuste tööetapid:

1. Lugeda läbi kaasus ning pakutud lahendused.

2. Valida endale sobivaim lahendus. Oluline on valida lahendus, mis tundub isiklikult kõige meelepärasem ning mitte lähtuda toimetuse reeglitest, tööpraktikast või muudest tavadest.
3. Põhjendada, miks on osaleja arvates valitud lahendus kõige sobilikum.
4. Järgemööda selgitavad kõik osalejad ükshaaval, millise lahenduse nad valisid ja põhjendavad valikut.
5. Pärast üksikute valikute ja nende põhjenduste ärakuulamist proovitakse teiste osalejatega leida üks lahendusvariant, mis on kõigi osalejate arvates sobilik. Oluline on just arutelu kompromissi saavutamiseks.
6. Valida loetud kaasusele lahendusvariant, mida osaleja mitte mingil juhul sobivaks ei pea. Oluline on valida lahendus, mis tundub osalejale isiklikult kõige vähem meelepärane ning mitte lähtuda toimetuse reeglitest, tööpraktikast või muudest tavadest.
7. Põhjendada, miks on osaleja arvates valitud lahendus kõige vähem sobilik.
8. Pärast üksikute valikute ja nende põhjenduste ärakuulamist proovitakse teiste osalejatega leida üks lahendusvariant, mis on kõigi osalejate arvates kõige vähem sobilik. Oluline on just arutelu kompromissi saavutamiseks.

Vastusevariantideta kaasuste tööetapid:

1. Lugeda kaasus läbi.
2. Vastata lahenduskomplektis esitatud küsimustele.
3. Järgemööda anda sõna kõigile arutelus osalejatele, kuni kõik küsimused on saanud vastuse.

Kirjeldatud aruteluetapid on soovituslikud, mitte kohustuslikud. Kui arutelu juhendaja soovib arutelu läbi viia teistmoodi, võib ka seda. Meetodi seisukohast on oluline arutelu ise, mitte aga selle konkreetne vorm. See-eest ilma aruteluta kaotab ka meetod oma mõtte.

2.5. Kaasuste päritolu

Kaasused pärinevad erinevaist allikaist. Kokku on neid 22. Järgnev tabel annab ülevaate nende päritolust. Õpikust või muudest kirjalikest allikatest pärinemine tähendab seda, et eeskujuks on olnud analoogne kaasus, mida ma juhtusin lugema. Enamasti on näidetest säilinud vaid dilemma, kuid asjaolud on kõik muudetud. Isiklik kogemus tähendab, et olen sarnast dilemmat ise kogunud. Väljamõeldud tähendab, et kaasus on loodud võimalikke konflikte ja dilemmasid endamisi mõeldes, võttes aluseks kas või eetikakoodeksi. Samuti küsisin töötavalt ajakirjanikelt ideid.

Analoogsed juhtumid	VI, VII, XX
Õpikud või muud kirjalikud allikad	I, III, V, XII, XIII, XVIII, XIX, XXI, XXII
Isiklik kogemus	XVI, XVII
Väljamõeldud	II, IV, VIII, IX, XI, XV
Teistelt küsitud	X, XIV

2.6. Kaasuste jaotus

Üldiselt sisaldavad juhtumid väärtuskonflikte ja pingeid erinevate hea tava printsiipide vahel. Tavaliselt satuvad konflikti ajakirjaniku kohustus pakkuda avalikkusele tõest ja igakülget informatsiooni ning kohustus mitte põhjustada inimestele, peamiselt kajastatava looga seotud isikutele, põhjendamatu kannatust. See on ka käesolevas töös loodud kaasustes üheks peamiseks vastuoluks, kuid konfliktid puudutavad teisigi printsiipe ja väärtusi.

Samuti on võimalik kaasusi eristada oma asukoha järgi tööprotsessis. Üheks läbivaks tunnuseks kaasuste puhul on, et need on suunatud pigem reporterile. Toimetamistasandi dilemmad jäävad antud bakalaureusetööst välja, kuna need eeldaksid, et aruteluringi kuulusid peamiselt vaid toimetajad. See-eest reporteritasandi dilemmade osas saavad kaasa rääkida ka toimetajad.

Tööprotsessi jaotuse osas saab üldjoontes kaasused jagada kolmeks. Ühed käsitlevad informatsiooni avaldamise eelset aega, teised avaldamist ning kolmandad avaldamise järgset aega. Selline jaotus on oluline eelkõige mitmekesisuse loomiseks. Järgnevas tabelis on toodud kaasuste jaotus asukoha järgi tööprotsessis.

Avaldamise eelne informatsiooni kogumine	VI, VIII, IX, X, XXII
Avaldamine	I, II, III, IV, V, VII, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVIII, XX, XXI
Avaldamisele järgnev	XIX

Enim kaasusi asub jaotuses, mille järgi peamine kaalutlemiskoht on seotud avaldamise hetkega. Üheks põhjuseks on asjaolu, et enim kaalutlemisruumi tekib seoses otsusega, kuidas lugu avaldada. Avaldamisele järgnev tegevus jäi kõrvale suuresti seetõttu, et reporterite tegevus ja roll pärast loo ilmumist tekkinud konfliktides on piiratum.

Järgnevalt on bakalaureusetöö raames loodud kaasused jaotatud peamiste vastuolude alusel. Oluline on märkida, et üks kaasus kuulub kahe jaotuse alla.

2.6.1. Eesti ajakirjanduseetika koodeks

Oluliseks ajakirjanduslike printsiipide allikaks on ajakirjanduseetika koodeks. Abramovitchi (2007) järgi kujutab koodeks ideaalse käitumise normi. Koodeks sisuks on printsiibid, mis on omakorda tuletatud väärtustest. (Kasenõmm 2011) Seega on võimalik koodeks alusel välja tuua nii olulisemad ühiskonnas kehtivad ajakirjanduslikud printsiibid, seal hulgas ka kohustused, kui ka väärtused.

Kuna ühtset kindlat väärtuste ja printsiipide jaotust ei eksisteeri (Kasenõmm 2011), siis olen käesolevas töös mõningase objektiivsuse ja süsteemsuse huvides võtnud seesuguse jaotuse aluseks Eesti ajakirjanduseetika koodeksi. Kirjutades edaspidi vastuollu sattuvatest printsiipidest või väärtustest, olen viimaste aluseks võtnud eetikakoodeksi.

Eetikakoodeksi alusel on üheks peamiseks ajakirjanduse kohustus avalikkust informeerida. Punkt 1.2 ütleb: „Ajakirjandus teenib avalikkuse õigust saada tõest, ausat ja igakülgselt teavet ühiskonnas toimuva kohta. Ajakirjanduse üks peamine kohustus on ühiskonnas kriitiliselt jälgida poliitilise ja majandusliku võimu teostamist.“ Sellest punktist lähtuvalt peab

ajakirjanik ühiskonnas toimuvast kirjutama, olenemata teemast või valdkonnast. Ainsateks tingimusteks on tõesus, ausus ja igakülgus. Samast printsiibist võib tuletada ka, et ajakirjanduselt nõutakse lojaalsust avalikkuse ees.

Igakülgus võib tähendada mitmekesisust teemade ja valdkondade osas, kuid see võib tähendada ka tasakaalustatud kajastust, milles on ära kuulatud kõik osapooled. Igakülgne võib tähendada, et räägivad rohkem kui üks allikas. Väärtuste osas võib igakülgus kuuluda Kasenõmme mainitud õigluse alla (Kasenõmm 2011: 17), väljendades tasakaalustatuse nõuet, et ükski oluline osapool ei jääks loost kõrvale.

Kuid igakülgus võib tähistada ka omaette väärtust näiteks mitmekesisuse kaudu. Sel juhul on ajakirjandusel kohustus kirjutada kõigest ühiskonnas toimuvast. Sel viisil on igakülgus tugevasti seotud uudisväärtustega, mis suuresti panevad paika avalikkuse tähelepanu väärivad teemad.

Ausus on omaette väärtus, mis on samuti seotud õiglusega (Kasenõmm 2011:17). Samas võib ausust vaadata ka omaette väärtusena, mis nõuab ajakirjanikult ausust nii info kogumisel ehk suhtlemisel allikaga kui ka selle avaldamisel. Esimesel juhul lähtub aususest kui väärtusest suuresti eetikakoodeksi kolmas alaosa „Ajakirjanik ja informatsiooniallikas“.

Tõesus on väärtus, mille on eraldi välja toonud ka Kasenõmm (2011). Tõesus on siiski tema järgi seotud nii mõõdetavusega, see on tõestatav, korratav ja universaalne, kui ka tunnetuslikkusega, mis sisaldab kallutamatumust, täpsust ja tasakaalustatust. Viimast poolt saab siiski pidada seotuks ka aususega.

Sel viisil moodustavad tõesus ja ausus ajakirjanduslikud alusväärtused, millega on tugevasti seotud teised väärtused ja ajakirjanike kohustused. Ajakirjanduse kohustus pakkuda avalikkusele tõest, ausat ja igakülgset informatsiooni on üks peamisi printsiipe, mis ajakirjanike töös teiste väärtustega konflikti võib sattuda. Nii on see ka käesolevas bakalaureusetöös toodud kaasustes.

Siinne koodeksi punkti 1.2 käsitlus ei ole kahtlemata kuigi põhjalik. Pealiskaudsust vabandab ehk see, et käesolevas töös ei ole väärtuste analüüs esmatahtis. Antud töö raames on oluline mõista alusraami, millest kaasustes olevad dilemmad lähtuvad. Kirjeldatud kohustus on üks peamine komponent selles raamistikus.

Samuti tuleb lisada, et avalikkuse informeerimine ei ole ainus asjaolu, mis võib ajakirjanikku sundida mingit informatsiooni avalikustama. Selleks võivad olla ka motiveerivad asjaolud nagu kasu. Siiski on avalikkuse informeerimine oluline asjaolu kõigi kaasuste puhul.

2.6.2 Põhjendamatud kannatused

Üheks peamiseks printsiibiks, mis läheb vastuollu eelpool kirjeldatud ajakirjanduse kohustusega avalikkust igakülgsest, ausalt ja tõeselt informeerida, on kohustus vältida põhjendamatu kannatuste valmistamist. Ajakirjanduseetika koodeksis käsitleb seda kohustust punkt 1.5, mis ütleb: „Ajakirjandus ei tohi oma tegevusega kellelegi tekitada põhjendamatu kannatusi, veendumata, et avalikkusel on tõesti vaja seda informatsiooni teada.“

Selline printsiip lähtub suurest töö algusosas mainitud inimväärikuse väärtusest (Kasenõmm 2011). Ühtlasi näeb see printsiip ette kaalutlemise, kui konflikti lahenduse vormi. Ühel kaalukaasil on kohustus informeerida avalikkust, teisel kaalukaasil kohustus mitte kahjustada. Selline kaalumine on dilemma põhiolemuseks. Ühe või teise poole eelistamine eeldab põhjendamist.

Käesolevas bakalaureusetöös käsitlevad kannatuste põhjendatuse kaalumist seitse kaasust. Üldiselt on selline jaotus siiski tinglik, kuna pea iga kaasuse puhul võib leida aspekte, mis puudutavad inimväärikust kui väärtust ning kahju kui võimalikku tagajärge. Nii võib anonüümsuslubaduse mitterikkumise põhjuseks olla nii lubadusest kinnipidamine, ehk siis ausus üldisemalt, kui ka soovimatus tekitada allikale ebameeldivusi, ehk siis kaudselt inimväärikus.

Selline jaotus oleks käesoleva töö eesmärke arvestades liigselt detailne. Bakalaureusetöö raames on väärtuseid ja printsiipe analüüsitud minimaalsel määral, et luua mingisugunegi süsteemne jaotus kaasustele. Iga kaasuse põhjalik analüüs oleks liigselt mahukas ning ei ole käesoleva töö jaoks vajalik.

Põhjendamatu kannatusi või põhjendamatu kahju võib ajakirjanik põhjustada pea ükskõik kellele. Samuti ei ole printsiibi tasemel defineeritud kahju või kannatuste liik, mistõttu võib ka potentsiaalne kahju olla ükskõik milline. Seetõttu on põhjendamatu kannatuste jaotuse alla kuuluvad kaasused oma võimalike kahjulike tagajärgede osas eri laadi.

Põhjendamatu kannatuste ja avalikkuse informeerimise vaheline vastuolu on peamine dilemma seitsmes kaasuses. Kaasused isa asuvad töö lisas. Nende ja kõigi vastusevariantide väljatoomine töö põhiosas muudaks käesoleva alapeatüki liiga mahukaks.

I „Ministri lapsepõlv“

Kaasuse keskmes on dilemma, kas teavitada avalikkust olulisest puudusest sotsiaalsüsteemis või vaikida sellest, et mitte põhjustada ebameeldivusi loo osalistele. Peamine loo osaline on noor minister, kelle lapsepõlvega küsimuseks olev juhtum seostub.

Ühelt poolt on sotsiaalsüsteemi ülekohus kahtlemata oluline teema avalikkuse jaoks, kuna see võib puudutada igauht. Kuigi eetikakoodeks märgib suurema tähelepanu vääriva valdkonnana majanduslikku ja poliitilist võimu, on ka sotsiaalsüsteemil kahtlemata inimeste elu üle suur võim.

Samuti on tegemist huvitava seigaga ministri lapsepõlvest, mis aitab ehk selgitada ja mõista ministri käitumist ja poliitilisi otsuseid. Ministri kui avaliku elu tegelase puhul on suurem avalik huvi tema eraelu ja seega ka lapsepõlve suhtes õigustatud.

Teisalt võib sellise info avalikustamine olla ebameeldiv asjaosalistele endile, eriti aga ministrile. Samuti on niivõrd vana juhtumi kirjeldamine küsitava väärtusega, kuna sotsiaalsüsteem on aastatega tõenäoliselt muutunud. Seega ei pruugi avalik huvi olla põhjendatud, kuna teema olulisus on väike. Sellisel juhul ei pruugi avalik huvi loo osalistele põhjustatud võimalike kannatusi üles kaaluda.

Lisaks puudutab kaasus lubaduse täitmist.

II „Hiljuti surnud ärimehe maine kahjustamine“

Kaasuse keskmes on dilemma, kas teavitada avalikkust hiljuti surnud ärimehe kahtlasest minevikust või mitte, kuna info ei ole täielik ning võib tekitada põhjendamatuid kannatusi kadunu lähedastele.

Ühelt poolt on avalikkuse suur huvi õigustatud, kuna ärimees oli kohalikus asulas hästi tuntud ning hea mainega. Samuti võib ärimeest pidada osaliselt avaliku elu tegelaseks, kuna kohaliku elu jõukas mõjutaja omab kahtlemata majanduslikku võimu. Sellisel juhul on avalikkusel õigus teada, kui arvatav heategija osales kunagi millegi taunitavaga. Ühtlasi oleks info avalikustamine suure tõenäosusega skandaalne ning ajalehele majanduslikult kasulik.

Teisalt on info mõnes mõttes poolik, kuna see seostab ärimehe küll KGBga, kuid ei määra täpset seost. See on siiski ärimehe mainele kahjustav, kuna seni oli ta endast jätnud laitmatu mulje. Samuti ei ole võimalik ärimehe endaga rääkida, kuna ta hiljuti suri. Sel juhul jääks info tasakaalustamata ning ärimees kui konflikti osapool ei saaks sõna.

Samuti oleks info avaldamine vastumeelne äri-mehe lähedastele, kes palusid, et infot ei avalikustata. Lisaks kahjule lahkunu mainele tekitaks info avalikustamine kannatusi ka äri-mehe lähedastele.

On küsitav, kuivõrd oluline on avalikkusel teada, et tuntud oli seotud KGBga, kuid pole teada, kuidas. Sel juhul tekib küsimus, kas see kaalub üles äri-mehe lähedastele põhjustatavad kannatused.

Lisaks puudutab kaasus hiljuti surnud inimesest kirjutamist.

III „Välismissioonil vahistatud Eesti sõdur“

Kaasuse keskmes on dilemma, kas ja mil määral kirjutada Eesti sõdurist, kes on välismissioonil vahistatud.

Ühelt poolt on avalikkuse teavitamine põhjendatud, kuna Eesti sõdur viibib rahvusvahelisel missioonil ning temaga juhtuv mõjutab teiste Eesti sõdurite kui ka Eesti mainet välisriikide silmis. Samuti on juhtum konfliktne ning seetõttu suure uudisväärtusega ja väljaannetele meelepärane teema.

Teisalt võib sõdurist kirjutamine olla kahjulik nii Eesti diplomaatidele, kes sõdurit kaitsevad, kui ka sõdurile endale, kui ajakirjandus peaks avalikustama infot, mis näitab sõdurit halvas valguses. Selline info võib olla sõduri varasem seotus neonatsidega. Info avalikustamisel võivad seega olla suure mõjuga kahjulikud tagajärjed. See võib kahjustada Eesti mainet ning põhjustada vihaseid reaktsioone islamiriikides.

Avalikkuse informeerimise osas kaalumise teeb veelgi keerulisemaks informatsiooni vastuolulisus. Ajakirjaniku allikate ning Eesti ametlikud ütlused erinevad. Sellises olukorras peab ajakirjanik kaaluma, kui palju infot avalikustada ning millist infot usaldada.

Lisaks puudutab kaasus veidi riigi ja ajakirjanduse suhet.

IV „Võimaliku pangapaanika põhjustamine“

Antud kaasuse keskmes on dilemma, kas kirjutada panga raskest olukorrast või vaikida sellest ja hoida ära võimalik paanika.

Ühel pool on ajakirjandusel kohustus avalikkust panga olukorrast informeerida, kuna pankadel on ühiskonnas küllaltki suur võim ning paljude inimeste rahaline olukord sõltub pankadest. Panga pankrotti minek mõjutaks oluliselt paljusid inimesi.

Teisalt võib panga halvast seisust kirjutamine põhjustada paanika ning inimesed ruttavad pangast raha välja võtma. Sel juhul halveneb panga majanduslik olukord kindlasti, kuna pangal puudub sularaha kõigi hoiuste rahaliseks katmiseks. Juhtumist kirjutades võib ajakirjandus põhjustada panga olukorra halvenemise. Sel juhul võivad tagajärjed olla halvemad kui toimunust mittekirjutamisel.

Seega tuleb ajakirjanikul kaaluda, kas ja mil määral pangast ja ettevõtte soovist sealt raha välja võtta tuleks kirjutada, kuna sellisel teatel võivad olla soovimatud tagajärjed. Ühtlasi võimaldab see kaasus uurida, kuivõrd on ajakirjanikud nõus oma avaldatud info tagajärgede eest vastutama.

V „Ohust teatamine“

Antud kaasuse keskmes on dilemma, kas avalikustada kontrollimata infot, mis võib ennetada ohtlikke õnnetusi, või informatsiooniga oodata, kuna see võib tekitada osalistele asjatuid kannatusi.

Ühelt poolt on avalikkuse informeerimine vajalik, kuna hooldekodudes tekkinud olukord võib olla ohtlik hoolealuste tervisele. Sellist ohtu kinnitasid kahe hooldekodu juhatajad. Avalikkuse teavitamine muudaks inimesed ja hooldajad valvsamaks ning see võib ennetada võimalikke õnnetusi. Informatsiooniga viivitamine võib aga seada ohtu mõne teise hooldekodu hoolealuse. Seega täidaks ajakirjandus lisaks esmasele teavitamise kohustusele ka teist, ennetavat, rolli.

Teisalt on ajakirjanik ühendust võtnud vaid kahe hooldekoduga ning kõigi hooldekodude kontrollimiseks puuduvad tal võimalused. Ennatliku info avalikustamine võib kahjustada kõigi hooldekodude usaldusväarsust ning olla neile majanduslikult kahjulik.

Ühtlasi ei saa ajakirjanik kindlalt öelda, et probleem esineb ka mujal. Ühe allika sõnumit kontrollimata levitades peaks vastutuse võtma toimetuse.

VI „Foto kaklusest“

Antud kaasuse keskmes on dilemma, kas avalikustada loo kõrval kaklust kujutav foto või mitte, kuna see tekitab ebameeldivusi toimetuse kolleegile.

Ühelt poolt on avalikkuse huvides kirjutada öisest vägivallast linnas. Kaasuse keskmes olev foto oleks loo juurde sobiv illustreeriv materjal. Lugu on seega avalikkuse huvides, foto aga suuresti ajakirjaniku või ajalehe huvides, kuna see tõmbab tähelepanu ning on esmaseks tõestuseks sellest, et kaklused öösiti tõepoolest toimuvad.

Teisalt on foto tehtud pildil olijate teadmata ning neilt luba küsimata. Selle avalikustamine võib seada pildil olijad ebameeldivasse olukorda, kuna nad ei arvestanud, et neist tehakse ajalehes avaldamiseks pilti. Samuti saab pildil olijaid seostada kakluse ja taustal oleva baariga. Asjaosalised ei pruugi seda soovida, kuid ajakirjanikul on raske seda hinnata. Samas on antud juhul üks pildil olijaist ajakirjanikule ka teada andnud, et tema ei taha end sellel pildil näha.

Ajakirjanik peab seega arvestama, et pildil olijad ei ole loo seisukohast olulised. Neile ebameeldivuste tekitamist ei saa põhjendada loo või teema olulisega, kuna foto ilmumata jätmine ei vähenda teema olulisust. Küll võib foto ilmumata jätmine mõjutada loo loetavust ning usaldusväarsust.

Ajakirjaniku otsust võib lisaks segada ka tõsiasi, et tal on toimetuse töötajaga tööalane suhe. Seega on ajakirjanikul surve fotot mitte esitada. Selline surve on aga vastuolus ajakirjaniku autonoomiaga.

VII „Foto kandidaadist“

Antud kaasuse keskmes on taaskord dilemma info olulisuse ning selle võimalike tagajärgede vahel.

Ühelt poolt on avalikkuse suurem huvi volikokku kandideerija osas õigustatud. Volikokku kandideerijana võib teda pidada avaliku elu tegelase staatusega isikuks. Samuti on kandidaadi minevik oluline valimiste kontekstis, kuna avalikkust võib huvitada, millega tegeleb inimene, kes soovib hääli saada.

Teisalt on mehe minevikust kirjutamine kahtlemata kahjulik mehe mainele ning seega ka tema valimistulemustele. Samuti ei haaku mehe minevikust kirjutamine ajalehe lugude seeria peamise teemaga. Viide mehe minevikule oleks seega loo suhtes kontekstiväline.

2.6.3. Avalik infokogumine

Infot kogudes on ajakirjanikul eetikakoodeksist tulenevalt kohustus teha seda avalikult. Koodeksi punkt 3.1 ütleb: „Ajakirjanik, kogudes materjali avaldamise/edastamise jaoks, peab teatama vestluspartnerile, et ta on ajakirjanik ja millise väljaande/jaama juurest. Soovitav on teatada ka, mille jaoks informatsiooni kogutakse.“ Seega on ajakirjanikul kohustus allikat teavitada oma rollist.

Koodeksi punkt 3.7 ütleb: „Ajakirjanik hangib heli- ja pildiülesvõtteid ning informatsiooni avalikult. Erandid on lubatud ülekaaluka avaliku huvi olemasolul, kui materjali pole võimalik teisiti hankida.“ Sellest tulenevalt peab ajakirjanik ka lindistusi ja fotosid tegema avalikult. Erand on põhjendatud vaid juhul, kui seda ei ole võimalik teisiti teha ning seda nõuab avalik huvi. Oluline on siinjuures võimalus, avalikust huvist üksi põhjenduseks ei piisa.

Avaliku infokogumise rikkumine on juhtum, kus ajakirjanik ei teavita allikat oma rollist, kas teadlikult või juhuslikult. Ajakirjanduslik eksperiment rikub samuti seda printsiipi. Veelgi tõsisem avalikkuse nõude rikkumine oleks allikale teadlikult valetamine.

Avalik infokogumine on ajakirjaniku jaoks oluline, kuna suure tõenäosusega ei räägiks allikas ajakirjanikule kõike, kui ta teaks, kellega ta räägib. Seetõttu võib mõnikord õigustatud allika oma rollist mitteteatamine, kui seda nõuab suur avalik huvi ning sama informatsiooni ei ole võimalik hankida teisiti. Otsus, kuidas infot hankida, peaks ajakirjanikul seega olema eelnevalt kaalutud ning piisavalt põhjendatud.

Avalikult info kogumise printsiibi vastu eksimine on aga küllaltki lihtne. See võib juhtuda kogemata või juhuslikult, kuna ajakirjanik ei pruugi iga vestluse alguses teatada, et on ajakirjanik. Samuti ei pruugi ajakirjanik igas olukorras tajuda end ajakirjanikuna, mistõttu ei pea ta sellist teavitamist vajalikuks. Teinekord võib ajakirjanikul tekkida kiusatus mugavusest allikat mitte teavitada, kuna sel juhul saab ta kergemini soovitud informatsiooni kätte.

Põhjuseid eksimiseks võib olla mitmeid. Probleemiks jääb aga nende kõigi puhul, kuidas kasutada informatsiooni, mis ei ole ausalt või avalikult kogutud. Sellisel viisil kogutud informatsiooni puhul on oht, et ajakirjanik kasutab neid infokogumise kontekstist erinevalt. Samuti võib sellise info avalikustamine olla ebaameeldiv info allikale ja olla seega vastuolus põhjendamatute kannatuste mittepõhjustamise printsiibiga.

Lisaks on sellise info puhul olemas ka moraalne aspekt. Kuna ajakirjanik kogus infot ebaausalt, on ka selle kasutamine ebaaus. Sellisel juhul tekib ajakirjanikul probleeme aususest kui väärtusest kinnipidamisega.

Avaliku infokogumise printsiibi võimalik rikkumine on peamiseks vastuoluks kolmes kaasuses.

VIII „Ajakirjanik ei teavita allikat oma rollist“

Antud kaasuse keskmes on vastuolu avaldamist vääriva informatsiooni ja selle kogumisviisi vahel. Ajakirjanik ei teavitanud poliitikut oma rollist, kuid avastas hiljem, et kuulnud informatsioon on sellegipoolest huvitav.

Ühelt poolt on ajakirjanikul kohustus avalikkust teavitada poliitilise võimu teostamisest ning avaliku elu tegelastest. Informatsioon poliitiku probleemide kohta on avalikkuse jaoks oluline ja huvitav.

Teisalt sai ajakirjanik infost teadlikuks ilma, et ta oleks poliitikut oma rollist teavitanud. Võib eeldada, et poliitik ei oleks oma tööalaseid asju vastasel korral ajakirjanikuga arutanud.

Ajakirjaniku lahendada jääb dilemma, kuidas kirjutada olulisest informatsioonist, mis ei ole täiesti ausalt saadud.

Lisaks võimaldab kaasus arutada avaliku elu tegelase staatuse üle.

IX „Märatseja lasteaias“

Antud kaasuse keskmes on vastuolu info saamise viisi osas. Ajakirjanikul ei ole võimalik kaasuses kirjeldatud mehe kohta kusagilt infot leida mujalt kui mehelt endalt. Viimane ei soovi aga ajakirjandusega rääkida. Seega jääb ajakirjanikul üle kas mehest mitte kirjutada või hankida infot enda rollist teatamata.

Ühelt poolt on kohalikel inimestel õigus teada, kui keegi võib neile või nende lastele olla ohtlik. Samuti nõuab loo tasakaalustatud kajastamine seda, et kommentaar võetaks ka mehelt endalt.

Teisalt ei ole mees avaliku elu tegelane ning tal on õigus privaatsusele. See tähendab, et tal ei ole kohustust ajakirjanikuga rääkida. Samuti rikuks ajakirjanik mehega oma rollist teatamata rääkides avaliku infokogumise nõuet.

Lisaks puudutab kaasus mehe tervislikku seisundi mainimist.

X „Ajakirjanduslik eksperiment koos romadega“

Antud kaasuse keskmes on ajakirjanduslik eksperiment, milles ajakirjanik teeskleb, et ta on üks romadest ehk mustlastest. Samas kogub ta teeskluse ajal informatsiooni, mida ta hiljem avaldada sooviks.

Ühelt poolt kogub ajakirjanik avalikkuse jaoks olulist informatsiooni. Romade probleem on linna jaoks oluline. Järelikult on seda ka kirjutatav lugu ning linnaelanike pahameel romade

suhtes. Avalikkuse jaoks võib olla oluline ka volikogu liikme kui avaliku elu tegelase halvustav väljaütlemine romade kohta.

Teisalt on ajakirjanik informatsiooni kogunud mitteavalikult. Sellise info avaldamine on eetiline vaid juhul, kui seda infot ei oleks saanud koguda mõnel teisel moel ja kui seda nõuab avalik huvi. Seega saab kaasuses kaaluda, kuidas kogutud informatsioon neile tingimustele vastab. Samuti saab kaaluda, kuidas sellist informatsiooni kasutama peaks.

2.6.4. Eraeluline informatsioon

Eraelu puutumatus on tagatud suuresti seaduslikult. See piirab isikuandmete kasutamist ja levitamist ning tagab igale inimesele õiguse ise oma koduseid ja perekondlikke asju ajada. Eraelu puutumatus on üks Eesti põhiseadusega igale inimesele tagatud põhiõigustest. Eraelu kaitseb ka „Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni“ kaheksas artikkel.

Lisaks seaduslikule dimensioonile puudutab eraelust ajakirjanduses kirjutamist ka eetikakoodeksi punkt 4.9. Selles on kirjas: „Inimese eraelu puutumatus rikkuvaid materjale avaldatakse vaid juhul, kui avalikkuse huvid kaaluvad üles inimese õiguse privaatsusele.“

Kuigi seadusliku põhiõiguse kõrval võib koodeksi printsiibi autoriteet tunduda tühine, pakub see siiski hea aluse võimalike dilemmade koostamiseks, kuna selget piiri privaatse ja avaliku vahel ei ole. Eriti ilmneb piiride ähmasus näiteks avaliku elu tegelaste puhul, kelle osas ajakirjanduse tavapärasest suurem tähelepanu on õigustatud. Vajadust kaaluda informatsiooni olulisust avalikkuse jaoks ning inimese õigusi eraelulise info kaitseks rõhutab ka Euroopa Inimõiguste Kohus (Von Hannover v Germany, 2012).

Avaliku elu tegelase puhul on piir avalikustamiseks lubatud ja selle eest kaitstava informatsiooni vahel seega liikuv ning sõltub olukorrast. Eelnevast lähtuvalt pakub eraelu puutumatus head materjali kaasuste jaoks, kuna neis on võimalik kaaluda informatsiooni vajalikkuse kui ka osaliste avaliku elu staatuse osas.

Üldiselt haakub õigus eraelu puutumatusle inimväärikuse kui väärtusega. Ühe põhiõiguse rikkumist võib vaadata samuti põhjendamatu kannatusena. Kuna aga põhiõiguse rikkumine on suurem rikkumine kui lihtsalt kannatuste põhjustamine näiteks ebamugavuste põhjustamise näol, on esimese puhul vajalik suurem õigustus või suurem avalikkuse huvi määr.

Käesolevas bakalaureusetöös puudutab eraelulist infot lähemalt kaks kaasust. Avaliku elu tegelase rolli käsitlevad lisaks kaasused I, II ja VII.

XI „Kohaliku kooli direktori vastuoluline tegevus“

Antud kaasuse keskmes on direktori ametialase ja eraelulise tegevuse vastuolu.

Ühelt poolt on direktori ametialane tegevus avalikkuse jaoks oluline, kuna sellest sõltub paljude linnaelanike laste igapäevane elu. Informatsioon on oluline ka seetõttu, et direktori tegevus on lastevanemates tekitanud pahameelt. Tegemist on seega konfliktse juhtumiga.

Teisalt on osa konfliktist seotu direktori eraelulise tegevusega. Lastevanemate pahameele tagamaid avades võib ajakirjanik rikkuda direktori eraelu puutumatust. Samuti hõlmab kaasus endas alaealise õigusrikkuja kohta info avaldamist. Need kaks aspekti seavad piirangud sellele, millest ja kuidas ajakirjanik võib kirjutada.

Kaasus võimaldab seega arutada, kuidas on direktor avaliku elu tegelane ning kust läheb piir avalikkuse jaoks olulise informatsiooni osas. Kaalumist vajab ka informatsiooni olulisus ning kuidas on tarvis kõigil lehelugejail juhtunust teada. Kui lapsevanemad niigi toimunust teavad, pole informatsiooni avalikustamine ehk niivõrd oluline ning see ei kaaluks üles direktori eraelust kirjutamist.

XII „Poliitikuga seotud inimese eraelu“

Antud kaasuse keskmes on taaskord probleem eraelulise tegevuse piiri ning avaliku elu tegelase staatuse osas. Kas avaliku elu tegelasega seotud inimeste eraelu suhtes laieneb samuti tavapärasest nõrgem kaitse?

Ühelt poolt on avaliku elu tegelane teinud midagi taunitavat ning avalikkusel on tavapärasest suurem õigus sellest teada. Lisaks on tegemist valimisaegse perioodiga, kus meedia tavapärasest suurem tähelepanu on avaliku elu tegelasele teada.

Teisalt on juhtum seotud poliitiku eraelulise tegevusega, mistõttu sellest rääkimine vajaks kaalumist. Samas puudutab juhtum ka avaliku elu tegelasega seotud inimeste eraelu, kelle õigused on poliitiku omast rohkem kaitstud.

Lisaks puudutab juhtum suuresti avaliku elu tegelasega seotud inimesi. Juhtunust kirjutamine võib põhjustada kannatusi poliitiku perekonnale kui ka noorele naisele, kellega poliitik pildidel poseeris.

Seega saab kaasuses kaaluda, kuidas käsitleda avaliku elu tegelasega seotud isikute õigust eraelu puutumatusele.

Samuti pakub kaasus võimalust arutada sotsiaalmeediast kättesaadava pildimaterjali kasutamise õiguste üle. Ajakirjanduseetika koodeks ütleb, et ajakirjanik kogub pildimaterjali avalikult. Samas võib Interneti avalikult üleslaetud piltide kopeerimist pidada avalikuks pildimaterjali kogumiseks.

2.6.5. Tahtmatu reklaam

Üheks võimalikuks probleemiks ajakirjanduses võib olla ka soovimatu reklaam. Sel juhul saab keegi ajakirjanduse vahendusel tavapärasest suurema tähelepanu osaliseks. Tähelepanu on aga viimase huvides. Sel viisil aitab ajakirjanduse kaasa kajastatava eesmärkide täitumisele.

Reklaami osa reguleerib eetikakoodeksis punkt 6.1, mis ütleb: „Reklaam ja suhtekorraldusmaterjal olgu auditooriumi jaoks selgelt eristatud ajakirjanduslikust tekstist/pildist.“ Samuti räägib reklaamist kogu kuues alapunkt. Sarnaselt haakub reklaamiga punkt 4.1, mis ütleb: „Uudised, arvamused ja oletused olgu selgelt eristatavad. Uudismaterjal põhinegu tõestataval ja tõenditega tagatud faktilisel informatsioonil.“

Reklaamiga seotud probleemid on eelkõige seotud avalikkuse eksitamisega. Kui reklaam on selgesti muust materjalist eristatud, ei ole sellega probleemi. Kui võimalik reklaamiv tekst ilmub uudismaterjaliga vaheldumisi, ei ole neid kaht eristada lihtne. Uudismaterjalile kehtib nõue olla tõestatav. Samuti tuleneb aususest ja tõesusest kui väärtustest nõue olla kallutamata, tasakaalustatud ja täpne.

Reklaamtekst on vastupidiselt subjektiivne ning ühepoolne. Esitades seda uudismaterjaliga segamini, võib ka subjektiivsele tekstile ekslikult omistada uudismaterjali omadused ehk siis kallutamata, tasakaalustatuse ja täpsuse. See oleks aga ekslik ning vastuolus aususe ja tõesusega.

Tahtmatu reklaam on tõenäoline olukorras, kus uudislugu räägib kellestki, kes soovib tähelepanu. Kui intervjuueeritava peamine soov on olla kuuldav, on subjektiivse ja kallutatud teksti kohandamine uudisteksti kvaliteeditingimustele raske. Arvamusele on võimalik leida kellegi vastuarvamus ja sel viisil saab lugu tasakaalustada. Sõnumi edastamisele tasakaalustajat leida on raskem. Sel juhul ei ole sõnumi edastaja eesmärk parem argument ega veenmine, vaid sõnumi levitamine. Kui väidet „oleme parim restoran“ on võimalik ümber lükata, siis sõnumit „avati uus restoran“ tasakaalustada on raske.

Samuti lähtub ajakirjandus sellise olukorras allika huvidest, kuigi ajakirjanike esmane kohustus peaks olema avalikkuse ees. Seega on tahtmatu reklaami küsimus tugevasti seotud ajakirjaniku lojaalsuse küsimusega. Paratamatult kirjutab ajakirjanik kellegi huvidest lähtuvalt. Võimaliku reklaami puhul on see küsimus eriti oluline.

Eelnevast lähtuvalt pakub ka tahtmatu reklaam ajakirjanduses sobivat materjali kaasustele, kuna ka neis on kaalutlemine oluline. Kindlat piiri uudis- ja arvamus- või siis reklaamteksti vahel ei ole.

Käesolevas bakalaureusetöös käsitleb tahtmatut reklaami otsesemalt kolm kaasust. Kaudsemalt haakub tahtmatu reklaami jaotus ka tasakaalustamatuse alajaotusega.

XIII „Äärmusliku rühmituse vaadete levitamine“

Antud kaasuse keskmes on eelpool kirjeldatud juhtum, kus loo peaosalise eesmärgiks on enda sõnumi võimalikult laialdane levik. Sellisel juhul peab ajakirjanik kaaluma, kuivõrd on info avalikustamine avalikkuse huvides ning kuivõrd loo allika huvides.

Ühelt poolt on avalikkuse jaoks oluline teada rühmituse tegemistest, kuna viimane võib mõjutada oma meeleavaldustega inimeste igapäevast elu. Kui rühmitus on äärmuslik, võivad nad endast kujutada ka ohtu ning olla selle võrra veelgi enam avalikkuse huviorbiidis. Kui varasem rühmituse kajastus on olnud skandaalne, võib nende suhtes avalikkusel olla ka tavapärasest suurem huvi. Sel juhul võib rühmitusest kirjutamine olla väljaandele kasulik.

Teisalt on rühmituse laialdasem kajastus meedias nende endi huvides. Rühmitusest kirjutades levitab ajakirjanik nende vaateid. Samuti on kaheldav rühmituse sõnumite tõesus.

Kaasus võimaldab arutlemist võimaliku reklaami ning äärmuslike vaadete levitamise osas. Kaalumist vajab vastuolu avaliku huvi ning äärmuslaste huvide vahel.

XIV „Endise tippsportlase võimalik reklaamimine“

Antud kaasuse keskmes on võimalik tippsportlase tegevuse reklaamimine. Ühelt poolt on sportlase uuest tegevusest kirjutamise paratamatu osa tema ettevõtte. Teisalt on tema ettevõttest kirjutamine sportlase huvides. Taaskord tekib vastuolu sportlase ja avalikkuse huvide vahel. Üks pakub reklaammaterjali, teine ootab uudismaterjali.

Ühelt poolt on avalikkuse huvi kunagise tippsportlase suhtes õigustatud. Tegemist on pealegi endise avaliku elu tegelasega, kuna sportlast saab käsitleda avaliku elu tegelasena. Avalikkuse tähelepanuta ja spordivõistlusteta puuduks sportlastel ka suurvõistlustest pärinev sissetulek. Tippsportlasi võib seega pidada enda isiku eksponeerimisega tulu teenivateks isikuteks.

Samas on tippsportlasest kirjutamine tema enda huvides, kuna see reklaamib tema ettevõtet. Sellisel juhul tekib olukord, kus sportlasest kirjutades segunevad uudismaterjal ja reklaammaterjal.

Kaasus võimaldab seega kaaluda, kust jookseb uudis- ja reklaammaterjali piir. Samuti võib arutleda, kuidas sarnaseid juhtumeid käsitlema peaks.

XV „Heategevusest ajakirjanduses“

Antud kaasuse keskmes on juhtum, milles on vastuolus avalikkuse ning allika huvid. Ajakirjanik peab kaaluma, kelle huvidest lähtuvalt ta tegutseb.

Ühelt poolt on avalikkuse huvides saada tõest, ausat ja igakülgset informatsiooni ühiskonnas toimuva kohta. Annetusi paluvatest perekondadest kirjutamine vastab neile tingimustele.

Teiselt poolt on allikate huvides levitada sõnumit oma heategevusliku kampaania kohta. Nende huvides on ajakirjandust kasutada isiklikel eesmärkidel. Ajakirjandus peaks lähtuma aga avalikkuse huvidest. Samuti võib subjektiivsetest huvidest lähtuv materjal olla kallutatud. Sellisel juhul ei täida lugu uudismaterjalile esitatud tingimusi ning tekib oht, et uudismaterjal ei ole muust materjalist selgesti eristatud.

Kaasus võimaldab arutleda selle üle, kuivõrd võib ajakirjandus aidata kaasa heategevusele. Samuti saab arutada, kuidas saab heategevust teha nii, et ajakirjanik ei rikuks uudisteksti ja reklaamteksti lahutamise printsiipi.

2.6.6. Tasakaalustamata uudismaterjal

Ajakirjanduseetika koodeks nõuab ajakirjanduselt ausat, tõest ja igakülgset informatsiooni. Koodeksi punkt 4.2 ütleb: „Konflikti sisaldava materjali puhul peab ajakirjanik ära kuulama kõik osapooled.“ Mainitud printsiip väljendab endas tasakaalustatuse nõuet. See tuleneb omakorda suuresti eelpool mainitud kolmest väärtusest.

Tasakaalustatuse nõue kehtib eelkõige uudismaterjalile. Seda rikkudes muutub teksti ühepoolseks (rikub igakülgset), kallutatuks (rikub ausust) või ebatäpseks (rikub tõesust). Tasakaalustamata materjal kaotab seega oma tõsiseltvõetavuse või võib olla eksitav.

Tasakaalustatuse saavutamine eeldab enamasti kõigi osapoolte ärakuulamist. Mõnikord ei ole see aga võimalik, kui üks osapooltes ei soovi või ei saa ajakirjanikuga rääkida. Sel juhul on

oht, et lugu võib tulla ühepoolne, kallutatud või ebatäpne. Kirjeldatud olukorras on ajakirjanikul võimalik kas loobuda teemast või avaldada lugu tasakaalustamata.

Suure avaliku huvi korral võib selline dilemma muutuda raskeks. Loo avaldamata jätmise rikub ajakirjanduse kohustust kirjutada olulistest asjadest ühiskonnas. Samas loost kirjutades rikub ajakirjanik tasakaalustatuse nõuet. Nende kahe nõudmise vahel tasakaalu otsimist või kaalumist ühe ja teise tegevuse kasuks.

Tasakaalustamata lugusid käsitlevad antud bakalaureusetöös kaks kaasust. Osaliselt puudutavad seda teemat ka tahtmatu reklaami alajaotuse kaasused.

XVI „Patsient kurdab arsti ebaprofessionaalsuse üle“

Antud kaasuse keskmes on olukord, milles ajakirjanik saab infot vaid ühelt osapoolelt, kuigi tegemist on konfliktijuhtumiga. Ajakirjanikul on valida, kas probleemidest mitte kirjutada või teha seda ühepoolset.

Ühelt poolt on avalikkuse huvides teada meditsiinisüsteemi probleemidest, kuna tervis on oluline kõigile ning paljud inimesed puutuvad elu jooksul arstidega kokku. Ajakirjanik kaitseb patsiendi kaebustest kirjutades ka justkui nõrgemat osapoolt võitluses ülekohtu vastu. Samuti on teema konfliktne ning seetõttu enam lugejate tähelepanu kõitev.

Teisalt võib olla patsiendi informatsioon kallutatud. Tasakaalustamiseks ei saa ajakirjanik arstilt piisavalt informatsiooni, nii et lugu jääks ilmudes ühekülgne. Veelgi enam võib patsiendi informatsioon osutada valeks ning sel juhul oleks ajakirjanik arsti suhtes ülekohtune. Samuti võib arsti-patsiendi vaidlustest kirjutamine kahjustada arstide mainet üldiselt. Lisaks tuleb arvestada, et arstil takistab teemat vabalt arutamast tema kohustus patsiendi andmeid mitte avalikustada.

Kaasus võimaldab seega kaaluda, kuidas oluline on arsti-patsiendi vaidluste kajastamine. Peamiseks kaalumiskohaks on, kas võimalik ülekohtu ja sellest teavitamine kaalub üles võimaliku kallutatud informatsiooni avalikustamise. Viimasega võiva kaasneda ka tahtmatud tagajärjed, näiteks põhjendamatu kahju tekitamine arstile. Samas teemast kirjutamata jääks võib-olla üks oluline probleem avalikkuse tähelepanuta.

XVII „Ajateenija kaebus teenistuse kohta“

Antud kaasuse keskmes on eelneva kaasusega sarnane olukord, milles ajateenistuse lõpetanud noormees kaebab teenistuse kohta. Teenistusega seotud kaadrikaitseväelased keelduvad aga teemat avalikult kommenteerimast.

Ühelt poolt on avalikkusel õigustatud huvi ajateenistuses toimuva osas, kuna see on riigi seatud kohustus kõigile meessoost kodanikele. Ajateenija süüdistused on tõsised ning viitavad rikkumistele kaadrikaitseväelaste seas.

Teisalt on informatsioon ühekülgne, kuna ajakirjanikul ei õnnestu saada avalikult teise osapoole kommentaari. Küll saab ta eraviisiliselt mõningaid vihjeid selle kohta, et noormehe jutus on osaliselt tõtt. Selle info kasutamine riivaks ausust kui väärtust ning rikuks allika usaldust ajakirjaniku suhtes.

Kaaluda saab seega selle üle, kas ja mida ajakirjanik võib avaldada. Ilma kaadrikaitseväelaste jututa oleks lugu ühepoolne ning kallutatud. Kaadrikaitseväelast avalikud sõnavõttud süüdistavad noormeest vastu, kuid ei too selgust juhtunusse. Eraviisiliste sõnavõttude kasutamine rikuks eetikanorme ning allikate usaldust.

Kaasus võimaldab arutleda üldisemalt, kuidas käsitleda konfliktseid lugusid, kus kogu informatsiooni ei ole võimalik hankida või ei saa avaldada. Samuti võimaldab kaasus arutada eraviisilises vestluses kuulnud info kasutamise üle.

2.6.7. Ajakirjaniku seotus institutsiooniga

Üheks võimalikuks vastuoluks ajakirjaniku töös võib olla olukord, milles ajakirjanik on kajastatava asutuse või teemaga isiklikult seotud. Kõige otsesemalt kajastab seda nõuet eetikakoodeksi punkt 2.3, mis ütleb: „Ajakirjanik ei tohi olla kajastatava asutuse või institutsiooni teenistuses.“

Lähedalt puudutab see nõue koodeksi punkti 2.4, mis ütleb: „Toimetuse töötajat ei saa tööalaselt kohustada kirjutama või tegema midagi taolist, mis on vastuolus tema isiklike tõekspidamistega.“ Mõlemad printsiibid on seotud ajakirjaniku autonoomiaga. Autonoomsuse kui omaette väärtuse tõi välja ka Kasenõmm (2011). Sellest tulenevalt on ajakirjanikul kohustus olla sõltumatu kolmandatest huvidest. Ainsana peab ajakirjanik lähtuma avalikkuse huvidest.

Sõltumatuse alla on eelnenud printsiibid koondunud ka eetikakoodeksis. Üldiselt hõlmab see alapunkt kõikvõimalikke juhtumeid, kus ajakirjaniku usaldusväärsus ja tasakaalustatus satuvad kahtluse alla.

Kõige selgemini avaldub see aga olukorras, kus ajakirjanik on ise seotud teema või institutsiooniga, mida ta kajastab. Sel juhul on ajakirjanikul kajastusega seotud isiklikud

huvid ning tema kajastust ei saa pidada tasakaalustatuks või kallutamatuks. Isegi kui ajakirjanik lähtub olukorras avalikkuse huvidest ja jätab isiklikud huvid tahaplaanile, eirab ajakirjanik sõltumatust kui väärtust. Sisemiselt võib ajakirjanik küll isiklike huve eirata ja proovida olla sõltumatu, kuid väliselt on sõltumatust keeruline kindlaks teha. Sellisel juhul kannatab ajakirjaniku usaldusväärsus.

Isiklik seotus tekitab ajakirjanikule seega keerulise olukorra, milles tuleb märgata võimalikku huvide konflikti. Kui see jääb märkamata, võib tagajärjeks olla ajakirjaniku usaldusväärsuse kahanemine. Selles mõttes on isikliku seotuse märkamine ja selle teadvustamine oluline igale ajakirjanikule.

Käesolevad bakalaureusetöös käsitleb isiklikku seotus lähemalt kaks kaasust. Samas on sellega tugevasti seotud ka tasakaalustamatuse alajaotus, kuna ka isikliku seotuse korral on lugu keeruline tasakaalustatult kajastada.

XVIII „Korruptsioonikahtlus oma kontsernis“

Antud kaasuse keskmes on juhtum, kus ajakirjanik saab teada korruptsioonikahtlusest enda kontsernis. Dilemma seisneb selles, kas kajastada juhtunud ise, olles kontserniga seotud, või jätta juhtunu kajastamata ja selle kaudu käituda kontserni huvides.

Ühelt poolt on ajakirjanikul nõue avalikkust korruptsioonist teavitada. Võimalik võimu kuritarvitamine on ka konfliktne teema, mis avalikkust tõenäoliselt huvitab.

Teisalt on ajakirjanik ise kontserniga seotud, mistõttu tal on teemaga seonduvalt isiklikud huvid. Võimalik mainekahju kontsernile võib mõjutada ka tema enda tööd. Seega võib ajakirjanik eelistada juhtunust vaikida. Samas on tal keeruline ka juhtunust kirjutada, kuna ta on isiklikult teemaga seotud. Koodeksit järgides ei tohiks ta kirjutada oma kontsernist ka halba mitte. Kaasus on koodeksi printsiip justkui ümberpööratud kujul, kus ajakirjaniku isiklik seotus pigem suunab teda lugu mitte kirjutama.

Kaasus võimaldab seega arutada, kuidas on ajakirjaniku isiklik seotus takistuseks teema kajastamisel. Samuti saab arutada, kuidas ajakirjanik analoogses olukorras käituda saab.

XIX „Ettevõtja petiseks nimetamine“

Antud kaasuse keskmes on olukord, kus ajakirjanik jääb süüdi toimetaja paranduste eest. Ajakirjanik on konfliktiga isiklikult seotud. Dilemma seisneb toimetusele lojaalseks jäämise ja isiklike huvide vahel valimises.

Ühelt poolt on ajakirjanikule teada, et tema pole süüdi. Tal on õigustatud soov parandada oma mainet ning selgitada juhtunut.

Teisalt on ajakirjanik toimetusega seotud ning tema huvides on ka head suhted kolleegidega. Seega seisnebki dilemma suuresti kahe isikliku huvi vahel valimises.

Kaasus võimaldab arutada toimetuse suhete osas. Kuigi seda teemat arutades võivad lahendajatel tekkida isiklikud seosed, on see toimetusesiseseid suhteid käsitledes osaliselt paratamatu. Arutelu keskmes võiksid olla erinevad tegevused, mida ajakirjanik teha saaks, nii et liigselt ei kannataks tema autonoomia, hea maine ega suhted toimetusega.

2.6.8. Allikale antud lubadus

Eetikakoodeksi punkt 3.3 ütleb: „Ajakirjanik peab rangelt kinni informatsiooniallikale antud lubadustest ja väldib lubadusi, mida ta ei suuda täita.“ 3.4 ütleb: „Ajakirjandusel on moraalne kohustus kaitsta konfidentsiaalseid informatsiooniallikaid.“ Mõlemad punktid viitavad ajakirjaniku kohustustele allikate ees.

Ajakirjanik on kohustatud allikale antud lubadusest kinni pidama. Konfidentsiaalsete allikate kaitsmine lähtub suuresti samast printsiibist. Mõlemad printsiibid lähtuvad aususest kui väärtusest, mis eeldab lubadustest kinnipidamist. Teisest küljest puudutab lubadustest kinni pidamine inimväärikust ja sellest tulenevast soovist mitte põhjustada allikatele asjatuid kannatusi.

Oluliseks allikale antud lubaduseks on anonüümsuse lubamine. Lubadusi võib olla teisigi, näiteks lubadus saata allikale lugu läbilugemiseks. Paljud lubadused ei pruugi segada ajakirjanikul oma tööd hästi tegemast. Samas lubadus lasta allikal teksti teha muudatusi võib minna vastuollu ajakirjaniku autonoomiaga.

Teist laadi vastuolud ilmnevad siis, kui ajakirjanik on midagi lubanud, kuid hilisem sündmuste käik nõuab lubaduse murdmist. Nii võib juhtuda, kui ajakirjanik tahab anonüümset allikat avalikustada nimeliselt või kasutada eraviisiliselt saadud infot avalikult.

Käesolevas bakalaureuse töös käsitlevad allikale antud lubadust ja selle rikkumist kaks kaasust. Osaliselt puudutab seda teemat ka kaasus XVI.

XX „Ümbrikupalk ja anonüümne allikas“

Antud kaasuse keskmes on olukord, milles ajakirjanik soovib allikale antud lubadust rikkuda. Ühelt poolt lubas ajakirjanik allikale anonüümsust, teisalt ilmnes, et allikas on ainus, kes juhtunud kinnitab.

Ühelt poolt on avalikkusel huvi teada maksupettustest. Tegemist on seaduse rikkumisega. Samuti kannatavad maksudest kõrvale hiilimise tõttu kaudsemalt kõik kodanikud. Seega võib eeldada suurt huvi teema vastu. Teise võimaliku allika pakkumine lisaks loole olulist informatsiooni, kuna lugu muutuks tasakaalustatuks ning mõlemad allikad ilmuksid nimeliselt.

Teisalt on ajakirjanikul esialgsele allikale antud lubadus jätta ta anonüümseks. Kui ajakirjanik võtab vastu teise allika pakkumise, peab ta ühele või teisele allikale antud lubadust rikkuma. Ajakirjanikul jääb seega valida, kas mitte rikkuda lubadust ja kirjutada kessem lugu või rikkuda lubadust ja saada parem lugu.

Kaasus võimaldab arutada, kuivõrd oluline on ajakirjanikul kinni pidada oma lubadustest. Ühtlasi võimaldab see arutleda prioriteetide osas, kas ajakirjanik peaks lähtuma pigem avalikkuse või allika huvidest.

Lisaks puudutab kaasus osaliselt ajakirjaniku autonoomia küsimust.

I „Ministri lapsepõlv“

Antud kaasust on käsitletud juba esimese alajaotuse raames. Siiski sobib kaasus ka allikale antud lubaduse jaotusesse hästi, kuna selle keskmes on ministrile antud lubadus. Dilemma seisneb sarnaselt eelmisele kaasusele selles, et pärast lubaduse andmist ilmnemid uued asjaolud. Neist lähtuvalt on ajakirjanikul soov lubadust rikkuda.

Ühelt poolt on avalikkuse huvi ministri lapsepõlve osas õigustatud. Samuti on tegemist avaliku elu tegelasega.

Teisalt andis ajakirjanik ministrile lubaduse tema lapsepõlvest mitte kirjutada. Ajakirjanikul jääb üle valida, kas temast loobuda või murda lubadust.

Kaasus lubab seega arutleda, kuivõrd on lubaduse murdmine lubatud. Ühtlasi saab arutleda ka selle üle, kas olukorra või tingimuste muutumine mõjutavad lubadusest kinnipidamise olulisust.

2.6.9. Muud

See on viimane alajaotus, mille alla on paigutatud kaks kaasust, mis teiste jaotuste alla ei sobi. See on ainus tunnus, mis neid kaht kaasust ühendavad. Mõlemat kaasust saaks vajadusel liigitada ka eelnevate jaotuste alla, kuid nende põhiline vastuolu erineb eelnevate jaotuste omadest.

XXI „Rassi rõhutamine“

Antud kaasuse oleks saanud ehk paigutada ka põhjendamatute kannatuste alla, kuid see erineb siiski tolle jaotuse kaasustest oma rõhuasetuse poolest. Antud kaasuse keskmes on vaid üks punkt ja see on rassi rõhutamine.

Eetikakoodeksi punkt 4.3 ütleb: „Ei sobi rõhutada rahvust, rassi, religioosset või poliitilist kuuluvust ega sugu, kui sellel pole uudisväärtust.“ Antud kaasuses jääb uudisväärtuslikkuse osas otsus lahtiseks.

Samuti on kaasuses oluline aspekt võimalike tagajärgede kaalumine. Ainsa mustanahalisena kohalikus asulas võib mehe tuvastada kõigest viitega tema nahavärvile, rahvusele või nimele. Seega peaks ajakirjanik põhjalikult kaaluma, kuivõrd ta meest tuvastada laseb.

Kaasus võimaldab eelkõige arutada rassi rõhutamise eripära üle. Ühelt poolt on rassi rõhutamine lubatud, kui see on uudisväärtuslik. Antud juhul võib see nii olla. Teisalt võib rassi rõhutamine kaasa tuua loo osalise tuvastamise ning võimalikke ebameeldivusi neile.

XXII „Hädasolija ja intervjuule kiirustamine“

Antud kaasus ei puuduta otseselt ajakirjanduslikke väärtusi, vaid keskendub ajakirjanduslike kohustuste ja inimlike kohustuste vahel valimisele. Otsesemalt puudutab see inimväärikust, kui kaalutlemise koht asub ajakirjanduslike ja inimlike kohustuste vahel.

Ühelt poolt on ajakirjanikul teatud erialased kohustused, näiteks avalikkuse teavitamise kohustus. Teisalt on ajakirjanikul ka üldlevinud moraalsed kohustused, nagu hädasolija aitamine. Antud kaasuse puhul on tegemist seega klassikalise kaasusega, kus valida tuleb kahe kohustusliigi vahel. Üldiselt taandub valik sellele, kas eelistada üht või teist.

Kaasus võimaldab arutleda ajakirjaniku kohustuste osas üldisemalt. Kui kõik eelnevad kaasused keskenduvad ajakirjanikutöö spetsiifikale, siis antud kaasus suunab arutelu üldisematele põhimõtetele. Suuresti kannab kaasus endas vihjet Juhan Peegli tuntud ütlusele: „Ajakirjanik võid sa olla, inimene pead sa olema.“ (Lõhmus 2012: 105)

3. Meetodi katsetamise tulemused

3.1. Meetodi esmakordne katsetamine

Meetodis kasutatud kaasuseid katsetasid ka ajakirjandustudengid meedia regulatsiooni seminaris. Seminari viis läbi bakalaureusetöö juhendaja. Töö autor tegi arutelust märkmeid.

Kokku lahendati neli kaasust. Tudengid jagunesid kaheksaks rühmaks ning igal rühmal tuli leida ühine seisukoht. Gruppide eelistatud lahendused tavaliselt erinesid. Üksikuil juhtudel esines eriarvamusi ka rühma sees. Ilmnes, et ühe kõigile sobiva lahenduse leidmine ei olnud kuigi lihtne. Ühtlasi on selline erimeelsuste tekkimine eelduseks sellele, et kaasused hakkaksid „tööle“. Kaasuse tööle hakkamine tähendab siin kontekstis, et kaasuse lahendamise tulemusena tekib lahendajate vahel elav diskussioon ning lahendajad põhjendavad oma eelistusi teistele.

Üldiselt jagunesid tudengite seas arvamused suuresti kaheks, mis näitas, et kaasused põhimõtteliselt toimisid ning et kaasuste abil on võimalik tekitada arutelu. Üks kaasus neljast siiski ei hakanud soovitud viisil tööle, kuna eelistatud lahendused olid väga sarnased. Järgnevalt olen veidi põhjalikumalt kirjeldanud kaasuste esimest katsetamist ajakirjandustudengite seminaris. Ühtlasi olen proovinud iga kaasuse puhul välja tuua, mis aitas kaasa sellele, et kaasus hakkaks tööle ja mis toimis sellele vastu.

3.1.1. Esimesest kaasusest – kuidas kaasus hakkas tööle

Esimene kaasus käsitles direktori otsust. Üldjoontes vastab see kaasuse „Kohaliku kooli direktori vastuoluline tegevus“ sisule, kuid lahendusi oli ette antud vähem.

Ajakirjanik läheb intervjuerima gümnaasiumi direktorit, kes on koostöös politseiga sisse seadnud hommikuse juhiõiguse ja turvaseadmete kontrolli kooli territooriumile saabuvatele autodele ja jalgratastele. Direktori sõnul on kontroll parema liikluskasvatuse ning -turvalisuse huvides. Vahetult enne intervjuud saab ajakirjanik teada, et direktori 12aastane poeg tabati samal hommikul linnas juhiloa ja kiivrita jalgrattaga sõitmiselt.

1. Ajakirjanik ei kajasta direktori pojaga juhtunut, kuna direktori ametialast tegevust tuleks käsitleda lahus tema erelust.
2. Ajakirjanik ei kajasta direktori pojaga juhtunut, kuna tegemist on alaealise õigusrikkumisega.
3. Ajakirjanik otsustab kajastada direktori pojaga juhtunut.

Kaasuse osas jagunesid arvamused suuresti kaheks. Enamik tudengeist leidis, et direktori pojast ei oleks selles loos tarvis kirjutada. Vähemad leidsid, et kirjutama peaks siiski kõigest.

Esimese lahenduse valinud põhjendasid end järgnevalt: direktori eraelu ei ole loo kontekstis oluline; laps jäi vahele linnas, mitte koolis; pojast rääkimine moonutab muljet direktori tööst.

Teise lahenduse valinud tudengid põhjendasid end järgnevalt: tegemist ei ole suure õigusrikkumisega – tavaliselt selliseid ei kajastata; alaealiste rikkumisi ei peaks kajastama; see kahjustaks poja mainet tulevikus. Samas ütles üks osa tudengeist, et nad seda varianti kindlasti ei valiks. Nende seisukoht oli, et alaealisele ei tuleks teha erandit ning et alaealisus ei ole oluline faktor.

Kolmanda lahenduse pooldajad põhjendasid end sellega, et pojaga juhtumus on loo kontekstis uudisvääruslik ning et mittekirjutamine oleks kinnimätsimine. Üks grupp tõi põhjenduseks selle, et direktor on avaliku elu tegelane ning avalikkusel on õigus teada sellise otsuse tagamaid. Samas tões seesama grupp, et ei ole teada, mida direktori oma pojaga juhtunu järel pojaga tegi. Seega ilmnis teatud kaalutlemist oma lahenduste osas.

Samas leidis ka tudengeid, kes eelistasid seda lahendust, ent siiski ei tahtnud poega nimeliselt tuvastada. Näiteks pakkusid tudengid välja lahenduse, et linnas liiklevate laste probleemi võiks kajastada justkui loo taustaks.

Tudengid, kes kindlasti ei valiks kolmandat lahendust, tõi põhjenduseks selle, et direktori pojast kirjutamine ei lisaks loole palju juurde ning et tegemist on alaealisega.

Tudengite eelistatud lahendused ning nende põhjendused erinesid. Üks osa lähtusid direktori ja tema poja huvidest – ei soovinud nende mainet kahjustada. Teine osa lähtus avalikkuse huvidest – direktori kui avaliku elu tegelase tegemistest peaks kirjutama. Mõned lähtusid põhjenduses üldisemalt loo sisust või uudisvääruslikkusest – kas pojast kirjutamine annaks loole midagi juurde või kas see oleks uudisvääruslik. Mõned tõi välja olulise faktorina selle, et poeg on alaealine ning et direktori eraelu ja tööalast tegemist peaks hoidma lahus.

Seega oli põhjenduste laad ja põhjalikkus väga erinev. Mõned lähtusid uudisväärustest: on, ei ole. Mõned lojaalsusest: avalikkus tahab teada; direktori tööst võib jääda vale mulje. Mõned lähtusid tagajärgedest: kahjustaks poja mainet tulevikus. Mõned printsiipidest: avaliku elu tegelase puhul on suurem meedia tähelepanu õigustatud, alaealise õigusrikkumist ei peaks kajastama.

Mõned põhjendused või ette anda ka lahenduste sõnastus. Selline võimalus on kaotatud kaasuste lõplikus variandis. Samas ilmnes kaasusest kaks olulist aspekti: kaasuse osas ei tekkinud üksmeelt; lahendajate põhjendused olid väga erinevad. Üldiselt lubab see eeldada, et vähemasti esimene kaasus võiks tööle hakata ka toimetuses rakendades. Tööle hakkamise peamiseks kriteeriumiks on arutelu tekkimine. Selle eeldusteks on eriarvamused lahenduste osas.

3.1.2. Teise kaasuse juhtum – kui kaasus ei hakka tööle.

Peamiseks kaasuse tööle hakkamise kriteeriumiks on arutelu ning arvamuste erisus. Kui pea kõik kaasuse lahendajad pooldavad sama lahendust, ei toimu ka arutelu ning kaasus ei täida oma eesmärki. Nii juhtus aga teise kaasuse puhul.

Kaasuse tekst kattus osaliselt kaasusega „Hädasolija ja intervjuule kiirustamine“. Käesoleva töö jaoks on kaasuse sisu ja lahendusi muudetud. Tudengitele antud kaasuse tekst ja lahendused olid järgnevad:

Väljaandele on pakutud eksklusiivset intervjuud tähtsa välisriigi peaministriga. Toimeetus on intervjuuks välja valinud katseajal oleva ajakirjaniku, kelle tulevane töö toimetuses sõltub antud loost. Mõned tunnid pärast intervjuud saabub ajakirjanik tagasi toimetusse, kuid ilma intervjuuta. Ajakirjanik räägib, et ta kuulis teel katmata kaevu kukkunud last appi hüüdmast ning otsustas lapse august välja päästa. Seetõttu jäi ajakirjanik intervjuule hiljaks ning minister oli juba lahkunud. Küsimuse peale, miks ta kedagi teist lapsele appi ei kutsunud, vastas ajakirjanik, et oli telefoni kiirustades maha jätnud ning et kaevu ümbruses ta teisi inimesi ei näinud.

1. Ajakirjaniku katseaeg toimetuses tuleks lõpetada.
2. Ajakirjanikku peaks noomima tähtsa intervjuu tegemata jätmise eest, kuid jätma edasi katseajale.
3. Ajakirjanikku tuleks kiita lapse päästmise eest, kuid noomida hooletuse pärast.
4. Ajakirjanikku tuleks kiita lapse päästmise eest.
5. Ajakirjaniku päästetööst tuleks kirjutada lehte eraldi lugu.

Kaasuste lahendamise osas eelistasid pea kõik tudengid viiendat lahendust ning lisati, et neljas lahendus peaks samuti selle alla kuuluma. Vaid korra mainiti teist lahendust, lisades, et lugu oli siiski väljaande jaoks oluline ning ajakirjanik peaks seda mõistma. See-eest kõik ütlesid, et kindlasti ei valiks nad esimest lahendust, kuna lapse elu päästmine on oluline.

Selle kaasuse puhul ilmes selgesti, et kui juhtum on väga must-valge ehk üks lahenduskäik on selgesti eelistatud teisele, siis eriarvamusi ei teki. Antud kaasuse puhul ei ilmnenu selgesti,

kuivõrd tähtis oli intervjuu ning kuivõrd suur oli oht lapse elule. Seega võis eeldada, et lapse elu oli ohus ning et intervjuu ei olnud sellega võrreldes kuigi tähtis. Võimalus kaht äärmust tasakaalustada oleks muuta oht lapse elule väiksemaks ning intervjuu olulisus suuremaks. Seda olen proovinud ka kaasuse lõppvariandis teha.

Samuti ilmnes selle kaasuse puhul, et etteantud lahendused olid liiga mugavad. Populaarseim variant oli viies lahendus, kuna see oli justkui kompromissvariant. Ühelt poolt täitis ajakirjanik oma kohustust inimesena – päästis elu – ning teisalt sai täidetud ka kohustus tööandja ehk toimetuse ees – leht sai loo. Seega võiks eeldada, et ka liiga mugavate lahenduste etteandmine pärsib arutelu. Oluline on taaskord märkida, et dilemma eeldab keerulist valikut, see on valik kahe halva või ebamugava variandi vahel.

Teine kaasus oli kasulik õppetund mõistmaks seda, millised kaasused hakkavad tööle ja millised mitte. Hilisemalt proovisin toimetada kõik kaasused niiviisi, et puuduks üks mugav lahendus ning et konflikt kaasuses oleks tugevasti kallutatud ühe lahendusvariandi kasuks.

3.1.3. Kolmandast kaasusest – otsuse delegerimisest

Kolmanda kaasuse puhul mainisid mitmed tudengid, et neile meeldiks paremini segalahendused ning et ükski lahendus ei olnud päris hea. Samuti mainiti, et kaasuse tekstist oli raske aru saada. Kuigi eelistatud lahendused olid üldjoontes sarnased, ei olnud lahendused siiski nii sarnased kui teise kaasuse puhul.

Kaasuse tekst ja lahendused sarnanevad osaliselt kaasuse „Ajateenija kaebus teenistuse kohta“. Lõplik kaasus ja lahendused siiski erinevad sellest, mida tudengid lahendasid.

Ajakirjaniku poole pöördub ajateenistusest vabanenud noormees, kes kritiseerib teravalt oma teenistust. Ta on isiklikult kogenud või pealt näinud alandavat suhtumist, hoolimatust ning organiseerimatust. Kui ajakirjanik räägib noormehe loos mainitud kaadrikaitseväelastega, ei ole neist keegi nõus teemat ajakirjanduses avalikult arutama. Kuna ajakirjanik teenis ise aega samas väeosas mainivad mõned neist ajakirjanikule eraviisiliselt, et tegemist oli probleemse noormehega. Üks kaadriväelane kinnitas eraviisiliselt, et osa noormehe jutust vastab tõe. Kõik teised intsidentidega seotud ajateenijad ei soovi samuti oma nime all ajakirjandusega rääkida.

1. Ajakirjanik otsustab probleemidest mitte kirjutada.
2. Ajakirjanik otsustab kirjutada loo, tuginedes noormehe jutule ning mainides kaadrikaitseväelaste kommentaaridest keeldumist.
3. Ajakirjanik kirjutab loo, tuues välja kaadrikaitseväelaste eraviisilised vestlused anonüümsete allikate vestlustena.

4. Ajakirjanik kirjutab loo, kasutades kogu talle teada olevat infot ning tuvastades eraviisiliselt vestelnud kaadriväelased nimeliselt.
5. Ajakirjanik saadab materjali edasi teisele ajakirjanikule.

Eelistatuim lahendus oli tudengite seas viies – saata materjal teisele ajakirjanikule. Põhjenduseks tõid nad ajakirjaniku seotuse allikatega. Kahel korral valiti ka esimene variant. Põhjenduseks toodi ebapiisav info ning sobiva lahenduse puudumine. Üldjoontes eelistasid seega tudengid lugu mitte kirjutada või lasta kellelgi teisel kirjutada. Vaid üks rühm pakkus lahenduseks kirjutada lugu anonüümsete allikatega. Põhjenduseks tõi rühm olulisuse avalikkusele ning vajaduse sel teemal avalikult rääkida.

Pea kõik rühmad ütlesid, et nad kindlasti ei valiks neljandat varianti. Vaid üks rühm leidis, et ta kindlasti ei valiks esimest varianti. Põhjenduseks tõid nad, et see on liiga hea lugu.

Seega lähtusid tudengid üldiselt kahest printsiibist: ajakirjanik ei tohiks olla kajastatava teemaga või allikatega seotud ning et konfliktse loo puhul peaks sõna saama mõlemad konflikti pooled.

Korduvalt mainisid tudengid, et nende arvates ei ole ükski lahendusvariant sobiv. Võib-olla sellepärast olidki eelistatud lahendused, mis jätsid teema kajastamata või delegeerisid teemaga tegelemise kellelegi teisele. Üldiselt ilmnis kolmanda kaasuse puhul taaskord tõsiasi, et keeruliste probleemide korral eelistatakse mugavaid või kompromissile minevaid lahendusi.

Teisest küljest võib kaasus viidata sellele, et tudengid ei ole oma otsustes kuigi kindlad ning nad ei taha ebamugavaid lahendusi valida. Eelistatakse otsuse delegeerimist. Kuigi mõnes mõttes tundub, et kaasus ei hakanud kõige paremini tööle, näitas see samas ilmekalt, kuivõrd hästi sobivad kaasused testimaks seda, kuivõrd alati on ajakirjanikud otsustamist ja kaudsemalt ka vastutust delegeerima.

Dilemmade lahendamisel eelistavad tudengid mugavaid lahendusi, mistõttu võiks selliste lahenduste etteandmist vältida. See ei kehti aga delegeerimisvariandi kohta, kuna selle abil on võimalik saada lisainfot. Sellest teadmisest ja kogemusest olen lähtunud ka bakalaureusetöö jaoks valminud kaasuste lahenduste puhul, milles üks lahendustekomplekt on suunatud just võimalusele delegeerida otsustamist.

Lisaks ilmnis kolmanda kaasuse puhul omamoodi probleem, kui tudengid ei saanud aru kaasuse sõnastusest. Neile jäi arusaamatuks sõnapaar „probleemne noormees“. Nende arvates ei olnud sõnade tähendus selge ning selle võrra oli keerulisem otsustada.

3.1.4. Neljandast kaasusest – palju pehmeid lahendusi

Neljanda kaasuse osas märkis üks tudeng tagasisideks, et see oli lihtne, kuna selles oli palju pehmeid lahendusi. Pehmete lahenduste all võiks mõista seda, et lahendused erinesid vähe ning nende vahel valides ei olnud justkui kaalul nii palju. Samas ei saa ühe arvamuse põhjal üldistada tervet kaasust lihtsaks, kuna paar tudengit arvasid, et neljas kaasus oli just kõige keerulisem.

Üldiselt kattuvad neljanda kaasuse sisu ja lahendused osaliselt kaasusega „Heategevusest ajakirjanduses“. Tudengitele esitatud kaasus oli järgnev:

Ajakirjanikule helistab haige lapse isa, kes räägib, kuidas nende kohalik kogukond korraldab nende lapse raviks raha kogumiseks heategevusliku kontserdi ning kuidas neil on plaanis koguda annetusi üleriigiliselt. Vanemad paluvad kirjutada loo toimuvast, et levitada infot heategevusest. Laps põeb haigust, mis pikka aega ravimata võib kujuneda surmavaks. Pere ise ei suuda ravi eest maksta.

Samal päeval helistab ka ühe teise haige lapse pere, kes räägib sarnase loo. Ka neil ei ole raha oma lapse ravi eest maksta ning kuuldes eelmise pere ettevõtmisest otsustasid samuti annetusi koguda. Ka teine pere soovib, et neist kirjutataks lehes ja aidataks koguda annetusi.

Mõlema lapse haigus on väga raske, mistõttu ei ole ajakirjanikul võimalik eelistada üht teisele.

1. Ajakirjanik kirjutab kummastki lapsest eraldi loo, kutsudes üles mõlema lapse jaoks annetusi tegema.
2. Ajakirjanik kirjutab vaid lapsest, kellest ta kuulis esimesena.
3. Ajakirjanik kirjutab loo, milles mainib mõlemad lapse juhtumit, kritiseerides haigekassa võimetust maksta nende haiguste eest.
4. Ajakirjanik kirjutab laste haigusest ja perede raskest seisust, kuid ei maini nende heategevuslikke annetustekampaaniaid.
5. Ajakirjanik ei kirjuta kummastki haigest lapsest.
6. Ajakirjanik ei hakka ise kaaluma, mis on õige, vaid leiab, et antud juhtumi peks lahendada toimetaja.

Neljanda kaasuse puhul oli ehk kõige huvitavam see, et tudengite eelistused olid väga erinevad. Kõige populaarsem oli neljas variant, seda valisid pooled rühmad. Põhjenduseks oli peamiselt see, et ajakirjandus ei ole heategevuseks ning et uudis väärtus on haigusel. Kaks rühma valisid kuuenda – ehk delegeerisid otsuse, üks kolmanda, mis ei erine väga neljandast, ja üks viienda – arvates, et teema ei ole ajakirjandusele sobiv.

Ka selle osas, millist lahendust tudengid kindlasti ei valiks, oli varieeruvus suur. Viis rühma ei valiks teist varianti, põhjendades, et see oleks ebaaus. Üks esimest – kuna üks lugu varjutaks teise. Üks rühm ei valiks kolmandat – kuna süüdi ei ole haigekassa – ja üks viiendat, sest teema oli siiski oluline. Huvitav on seejuures, et kolmanda ja viienda valikuvariandi puhul eelistas kumbagi valida üks rühm ning samas leidis mõlema kohta üks rühm, et nad seda kindlasti ei valiks.

Suure varieeruvuse põhjuseks võikski ehk pidada ühe rühma toodud arvamust, et kaasusel oli palju pehmeid lahendusi. Ühelt poolt tähendab see kahtlemata seda, et variandid olid sisult sarnased ja erinesid vaid detailide osas. Samas tähendab see ehk ka seda, et kaasus ei olnud kuigi kaalukas. Seda lubab eeldada tõsiasi, et üks lahendusvariantidest oli otsustamise delegeerimine toimetajale, kuid seda varianti eelistasid vaid kaks rühma.

Seega ilmnes neljanda kaasuse puhul, et tudengid olid võrreldes kolmandaga palju julgemad valima erinevaid lahendusi. Võiks eeldada, et kui valikuvariandid erinevad vähe ning ei pane valijat väga kardinaalselt erinevate valikute vahel otsustama, on ka tudengid julgemad oma valikut tegema. Seda kogemust saab arvestada ka kaasustele lahenduste pakkumisel. Mida rohkem on valikul kaalu, seda suurem on tõenäosus, et otsust proovitakse delegeerida. Selline lähenemine ning eri kaasuste läbimängimine otsustamise delegeerimise osas võimaldab testida moraalset otsustusjulgust.

Samas tuleks ka arvestada sellega, et valikuvariandid ei oleks liiga pehmed. Neljanda kaasuse puhul olid küll tudengid julgemad valima erinevaid lahendusi, kuid nende põhjendamine oli pigem pealiskaudne. Oma valiku põhjenduseks tõid tudengid pea alati, et ajakirjandus ei ole koht heategevusele. Selle põhimõtte rakendamisel sai siiski valida erinevaid lahendusi. Seega oli valik pigem praktilise tegevuse ja detailide osas – näiteks, kas kritiseerida haigekassat või mitte – mitte aga konkreetsemalt printsiipide, väärtuste või lojaalsuste vahel. Sellest kogemusest lähtuvalt olen proovinud ka lõplikes kaasustes anda ette pigem vähem, kuid oma olemuselt erinevaid lahendusi. Kuigi ka neljanda kaasuse variantide vahel valimine edendas arutelu, ei olnud see nii väga seotud väärtusselitusega.

3.1.5. Kokkuvõtvalt kaasustest

Tudengitele kaasuste lahendada andmine andis esialgse pildi sellest, kuidas kaasused võiksid tööle hakata ning mis seda soodustab. Arutelu võimaldasid kaasused, milles ei olnud ühte

head lahendust. See-eest oli arutelule kahjulik see, kui kaasus oli liigselt must-valge või kui lahendusvariantide erinevus läks liigselt detailseks.

Samuti ilmnes üks huvitav tendents otsuse delegeerimise osas. Kui ükski valikuvariant ei ole meeldiv, ei tahtnud tudengid valikuid teha. Kolmanda kaasuse puhul oli enam valitud variant saata materjal teisele ajakirjanikule. Tudengid ise põhjendasid seda küll sellega, et ajakirjanik on isiklikult seotud allikatega. Samas näitas see valik, et tudengid jätaksid sisulised otsused loo osas kellelegi teisele.

Neljanda kaasuse puhul mainis üks rühm, et pehmed valikud tegid kaasuse lihtsamaks. Ilmnes, et tudengitel on lihtsam eelistada erinevaid lahendusi, kui lahenduste vahelised erinevused on väiksed. Kuigi meetodi eesmärk ei ole otseselt muuta kaasuste lahendamine võimalikult keeruliseks, ei ole lihtsad kaasused siiski kasulikud, kuna nende lahendamisel keskenduti liigselt kõrvalistele detailidele või kaasuse sõnastusele ning vähem oma valiku eetilisele põhjendamisele.

Lähtuvalt kaasuste läbiproovimise kogemusest sõnastasin mõningad põhimõtted, mida proovisin ka lõplike kaasuste puhul silmas pidada.

Esiteks, rohkem lahendusi ei tähenda paremat kaasust. Arutleda on võimalik ka juhul, kui anda ette vaid kaks lahendust – kirjutan või ei kirjuta – ning lasta siis oma valikut põhjendada. Pigem näitas kaasuste katsetamine, et liigselt lahendusi võib lahendajate tähelepanu viia lahenduste omavahelistele erinevustele.

Teiseks ei tohiks kaasuse lahenduse sõnastus sisaldada viiteid selle põhjendusele, nagu juhtus esimeses kaasuses. Sellest lähtuvalt olen bakalaureusetöö kaasuste lahendused teinud pigem üldsõnalisemad ning vältinud neis viiteid põhjendusele.

Kolmandaks, otsustuse delegeerimise võimaldamine lahenduses on ühe lisadimensiooni pakkumine. Kui meetodi rakendaja eelistab suunata arutelu pigem printsiipide ja väärtuste keskseks, ei ole mõttekas otsuse delegeerimise lahendust välja pakkuda. Kui aga juhendaja eelistab testida, kuidas meetodis osalejad keerulises olukorras üldisemalt käituvad, võib sellise kergema, otsust delegeeriva lahenduse ette anda. Oma bakalaureusetöö kaasuste lahenduste komplekteerimisel olen just seda aspekti silmas pidanud.

Neljandaks, üheski kaasuses ei tohiks olla must-valgelt selge, milline on õige või „hea“ lahendus. Nagu ilmnes teise kaasuse puhul, võib halb kaasuse sõnastus selle tasakaalust välja viia. Kui on valida elu päästmise ja intervjuu vahel, ei eelistanud keegi viimast. Dilemma

peaks olema tasakaalus, nii et kõik valikud oleksid võimalikult ühtviisi halvad või soovimatud.

Viiendaks tasuks meeles pidada, et halvasti sõnastatud kaasused võivad segada võimalikku arutelu. Kui mõni fraas või lause jääb osalistele arusaamatuks, võib see nende tähelepanu liigselt endale tõmmata. Samuti võivad nad mõnda aspekti kaasuste koostajast erinevalt mõista. Selleks tasuks kaasuste sõnastused hoolega üle vaadata. Kui aga arutelul peaks tekkima erimeelsusi kaasuse sõnastuse osas, on alati võimalik lasta osalistel endil ühine tähendus kokku leppida.

3.2. Meetodi katsetamine toimetuses

Vahendi väljatöötamise osana toimus selle katsetamine ühes Eesti ajakirjandustoimetuses. Kaasuse lahendamisel osales neli ajakirjanikku ning arutelu juhendas toimetaja. Arutelu lindistati. Kahe kaasuse lahendamine ja tekkinud arutelu võttis aega kolmveerand tundi.

Kaks kaasust, mida lahendati, olid "Välismissioonil vahistatud Eesti sõdur" ja "Võimaliku pangapaanika põhjustamine". (Vt. Lisa 1) Mõlema kaasuse lahendamise puhul tekkis ajakirjanike vahel elav arutelu. Aeg-ajalt sattusid ajakirjanikud vaidlema ning hakkasid oma seisukohti kaitsma, tuues välja argumente või näiteid, mis nende seisukohta toetaksid.

Üldmulje vahendi toimimisest oli seega positiivne, kuna kaasused täitsid kõige laiemas raamis oma eesmärgi, milleks oli elava arutelu tekitamine. Samas arutelu teema muutus pidevalt: kord arutati ajakirjandusest üldisemalt, siis jälle vaieldi lahendusvariantide sõnastuse üle. Seega võib eeldada, et vahend ei ole ideaalne ning selle toimimine sõltub suuresti lahendajatest endast.

Kuigi üks katsetusessioon ei ole piisav üldistamiseks, võib selle põhjal siiski välja tuua konkreetsed tendentsid, mis võiksid olla väärtusselituse seisukohast olulised. Need tendentsid sobivad tulevaste arutelude hindamise aluseks. Samuti saab nende põhjal oletada, millised võiksid olla vahendi võimalikud tugevad ja nõrgad küljed.

3.2.1. Kompromissi leidmine

Üheks vahendi osaks oli nõue, et kaasuste lahendajad leiaksid üksmeele sobivate lahenduste osas. Sellise nõude eelduseks on, et osalejate vaated ja arvamused sobiva lahenduse osas on erinevad. Kompromissi leidmine aitab selgitada, mis osas ajakirjanike arvamused ühtivad ning mis osas mitte.

Üksmeele leidmine võimaldab selgitada toimetuse või ka üldisemalt ajakirjanike ühised hoiakud ja väärtused. Kirjeldatud ühisosa võimaldab paremini mõista ajakirjanike eelistusi ning põhimõtteid, millest nad oma igapäevases töös lähtuvad.

Sarnane kompromissi leidmine toimus ka katsesessioonis. Juhendaja proovis kõigepealt leida arvamuste ühisosa, mis ei tekitanud vaidlusi, ning liikus seejärel vastuolude lahendamise suunas.

Kaasuse "Võimaliku pangapaanika põhjustamine" puhul olid osalejad üksmeelel selles osas, et juhtunust tuleb kirjutada ning panka peab mainima nimeliselt.

A: "Okei, me välistasime punkti number neli. Milline võiks olla kõige õigem lähenemine, et seda kaasust lahendada, nii-öelda, võimalikult õigesti?"

D: "50-50 sõnaõigust, et mõlemad pooled saavad piisavalt rääkida ja mainida nimesid kõiki. Ma ei leia seda varianti..."

B: "Number kaks tegelikult. Selles mõttes, et kolmas on see, et nimetamata panga nime."

E: "Kolmas on ka minu arust täiesti..."

A: "Et panga nime tuleb nimetada?"

B, D, C, E: "Jaa..."

Esimene kompromissi leidmise funktsioon on seega justkui sõeluv: see aitas välja sõeluda asjaolud, millel pikemalt ei tasu peatuda. See võimaldas omakorda leida need kohad, mis vajavad rohkem arutamist.

Teiseks andis kompromissi otsimine arutelule selge sihi. Katsesessiooni käigus tegi juhendaja aeg-ajalt justkui vahekokkuvõtteid ning suunas arutelu taas ühe, kõigile sobiva lahenduse leidmise suunas. Ilma kindla eesmärgita oleks võinud arutelu ja vaidlused venida väga pikaks.

Samuti tagab kompromissi leidmise nõue, et osalejad ka kuulavad üksteist ja mõtlevad enda ja teiste seisukohtade erinevusele. Vastasel korral võivad kõik osalejad välja öelda oma isikliku seisukoha ning sellega kõik piirduksi. See ei loo eeldusi aruteluks.

3.2.2. Isiklike seisukohtade reflekteerimine

Üsna oluline arutelude tulemus oli see, et osalejad sõnastasid oma isiklike seisukohti ning veendumusi. Antud katsesessioonis tegid osalejad seda siiski vaid üksikuil juhtudel ning sellele eelnes pikem arutelu samal teemal.

B: "Selles mõttes, et paanika tuleb nii või naa tegelikult. Võta kas või see, et suhkru hind tõuseb, õlu saab otsa, munad on kallimaks läinud. Võtame sihukese, siis kõik inimesed läheksid kõik kohe poodi ostma. See tuleb nii või naa."

A: "Aga kui sa ei kirjuta, siis nad ei lähe ju."

*B: "Kui sa ei kirjuta, siis ei lähe, aga **minu väärtushinnangutega läheb see natuke vastu**, et kui asi on mäda, siis tuleb sellest rääkida, mitte vait olla."*

Antud näites viis osaleja arutelu enda isiklike väärtuste tasemele ning üritas seda ka selgitada. Konkreetne väärtus jäi siiski sõnastamata. Selle asemel tõi ta välja käitumisviisi või printsiibi, et halbade asjadest peab kirjutama.

Teine osaleja tõi välja printsiibi, et eri osapoolte seisukohad peavad olema tasakaalus.

C: "Minu arust on siin hästi oluline, et panga juht saab piisavalt kajastust. Et see esimene variant, eks ju, et kirjutab loo ettevõtte plaanist ja siis mainib (rõhutatult) panga juhi seisukohta. Minu arust see ei ole tasakaalus. On väga oluline, et panga juhi seisukoht ei oleks mitte mainitud, vaid et see oleks korralikult."

Tema seisukoht tulenes valikust kahe etteantud vastusevariandi vahel. Kuigi sisuliselt on tema arutelu suunatud kahe vastusevariandi sõnastusele ja nende puudujääkidele, viitab ta oma jutus siiski selgesti isiklikele väärtustele, antud juhul tasakaalustatusele.

Sarnaselt tõi ka üks teine osaleja välja oma arusaama ajakirjaniku vastutusest ja selle ulatusest.

C: "Ma mõtlengi, et sa peadki tagajärgedele mõtlema. Ainult selles kontekstis, et sinu vastutus on võimalikult palju uurida. Aga mitte selles kontekstis, et sa jätad mingi info avaldamata, sellepärast, et sinu püüad mingisuguseid tagajärgi ära hoida. See ei ole sinu ülesanne. Sa oled ajakirjanik. Tagajärgede ärahoidmine on..."

D: "Mis mõttes, et ma olen ajakirjanik? (naerab)"

*C: "Tagajärgede kontrollimine on riigi ülesanne. Ja riigi otsus oli sinna üldse minna, sinna sõtta. Selles mõttes, et **sina ei pea üldse mõtlema tagajärgede ärahoidmisele.**"*

Antud näites on üks osaline selgesti selle poolt, et ajakirjanik ei peaks liigselt mõtlema oma tegude tagajärgedele, vaid lähtuda oma ülesandest. Ajakirjaniku ülesanne on tema arusaamise järgi koguda võimalikult palju infot ning informeerida avalikkust olulistest asjadest põhjalikult. Oma tegude tagajärgedest vastutab iga otsustaja ise.

Mõneti viitab selline mõttereendus deontoloogilisemale eetilisele mõtlemisele, milles on prioriteetsed reeglid või siis printsiibid ning tagajärjed on teisejärgulised. Põhjalikum analüüs osalejate eetilise käitumise spetsiifika osas ei ole käesoleva töö eesmärgiks. Sellele vaatamata võib eeldada, et meetod võimaldab osalejatel sõnastada oma isiklikke väärtusi või arusaamu ning soovi korral neid analüüsida.

See-eest väärtuselituse külje pealt aitas meetod osalejatel reflekteerida oma isiklikke väärtusi või hoiakuid. Seega võiks eeldada, et meetod omab potentsiaali väärtuselituse arendamiseks. Kuivõrd hästi meetod seda eesmärki täidab, ei saa aga ühe katsetuse põhjal hinnata.

3.2.3. Arutlemine ja argumenteerimine

Lähtuvalt meetodi loomise lähtekohtadest, on üheks meetodi eesmärgiks tekitada arutelu eetilistel teemadel. See on omakorda eelduseks väärtuselituse arendamiseks. Nagu eelpool mainitud, on keeruline hinnata, kuivõrd hästi või halvasti meetod oma väärtuselituse arendamise eesmärki täidab. See-eest saab aga hinnata kaudsemalt, kuivõrd hästi sobib meetod arutelude tekitamiseks.

Katsesessioonis lahendasid osalejad umbes kolmveerand tunni jooksul kaks kaasust. Ühele kaasusele kulus aega umbes kakskümmend minutit, millest enamiku võttis enda alla osaliste omavaheline vaidlemine ja arutelu. Selles osas täitis meetod samuti oma arutelu edendavat eesmärki. Oluline oli seejuures ka osalejate arv, kuna nelja inimest on palju keerulisem veenda kui üht. Seega pidid osalised oma seisukohti korduvalt ja põhjalikult selgitama.

Eelnev arutelu ja elavad vaidlused aitavad kaasa sellele, et ajakirjanik jõuab oma põhjendustest tasemeni, milles ta sõnastab oma isiklikud seisukohad. Selles mõttes on arutelu, argumenteerimine ja isiklike seisukohtade reflekteerimine tihedalt põiminud. Väärtuselituse seisukohast on seega mõlemad pooled olulised.

Järgnev näide peaks illustreerima seda, kuidas arutelu areneb selles suunas, et üks osalejatest sõnastab, milline on tema arvates ajakirjaniku roll.

B: "Mida on näidanud siiamaani kõik need probleemid Lähis-Idas ja Taani karikatuurid, eks ju. Mida aeg on näidanud, tegelikult, alguses on kõik närvis, nagu herilase peas, aga mingi aja pärast kõik lahtub ja nende põhiline sihtmärk on USA ja ameeriklased."

E: "Aga see ongi vastutus, kui me oleme teises riigis, sõdime."

D: "Me peame arvestama ka sellega, et see sõda võib ka meie pinnale tulla."

E: "Täpselt. See minu arust ei ole ajakirjaniku vastutus. Tema ei ole seda otsust teinud."

A: "Aga sa saad selle looga tõmmata palju rohkem tähelepanu sellele, et Eesti on sõjas."

E: "Mina ajakirjanikuna ei ole selles mõttes süüdi selles, et see vend võib-olla lasi koraani pihta."

A: "Okei. Ta oli nii loll, et ta lasi, aga sinu võimuses on praegu seda asja kas võimendada ja ka lääneriikidele anda signaal, et meil on siin neonatside pesa, või siis seda asja ajada nagu diplomaatiliselt. Öelda "sorry, kõik oli suur eksitus".

E: "Aga, vaat, see ongi see, et nüüd ma olen kellegi hääletoru."

A: "Kelle huve sa teenid?"

E: "Minu arust ei tohi ajakirjanik olla Eesti valitsuse hääletoru."

Eelnevas näites osalesid arutelus kolm osalejat ja juhendaja. Arutelu tulemusena jõudis osaleja E selleni, et lausus: "Minu arust ei tohi ajakirjanik olla Eesti valitsuse hääletoru". Kõige üldisemalt illustreerib see väärtusselituse olemust. Osaleja B käsitleb probleemi laiemas kontekstis ning toob paralleele varasemate juhtumitega. Seejärel viib juhendaja arutelu ajakirjaniku valiku tasandile, misjärel osaleja E jõuab oma seisukoha täpsema sõnastuseni.

Väärtusselituse seisukohast on seega elav arutelu ja erinevad arvamused head ja vajalikud. Antud meetod suudab ajakirjanike vahel tekitada arutelu ning seega kaudselt soodustada väärtusselituse edendamist. Konkreetne tulemus ja arutelu sisu sõltub siiski osalejatest endist.

3.2.4. Retoorilistest mallidest

Kuigi käesoleva töö eesmärk ei ole analüüsida ajakirjanike argumentatsiooni, võib siiski välja tuua, et meetod sobib ka selliseks eesmärgiks. Borden (2007) kirjeldas ajakirjanike aruteludes tekkinud tüüpilisi argumente kui retoorilisi malle. Käesolev meetod võimaldab uurida ka neid.

Üheks retooriliseks malliks võib ehk pidada argumenti, mille kohaselt niikuinii keegi kirjutab juhtunust. See argument esines ajakirjanike arutelus, kui oli tarvis põhjendada, miks ühest või teisest teemast kirjutama peaks.

Kirjeldatud argument ilmnes katsesessioonis osalejate B ja D vahel selgesti kahel korral.

D: "Siin on praegu see, et tüüp tegi, mis ta tegi, Eesti riik on ametlikult öelnud, et oleme kontrollinud tausta, et tüüp on islami suhtes salliv. Aga nüüd see info, et ta võis olla neonats, seda teab ajakirjanik praegu ainult ise. Ja ütleme, kui see lugu tuleb välja selle poolega ja need tüübid seal näevad, et vaat, nende jaoks on see uus info. Nad ei tea, et võib-olla on ta neonats. Siis me paneme juba selle venna olukorra..."

C: "No ma räägingi, et me konkreetselt..."

B: "No see info tuleb välja niikuinii. Kui meie sellest ei räägi, räägivad teised. Ei ole meie ainukesed, kes lähevad selle venna vanemate juurde, koduste juurde. Ja igaüks, kes saab mingisuguse infokillukese kätte..."

Sellisel viisil proovis osaleja B ümber lükata D seisukohta, et info avaldamist peaks tõsiselt kaaluma, kuna sellel võivad olla tõsised tagajärjed. Sarnaselt toimus B argumentatsioon ka järgmises näites.

D: "Aga kui on ainult mulle teada see info, et on neonatsi taustaga. Siis kui mina paiskan selle info välja, see jõuab igatahes sinna, Lähis-Itta. Nemad seal ei teadnud seda..."

B: "Minu meelest kunagi ei tasu lootma jääda sellele, et see infokilluke on ainult sulle teada. Varem või hiljem tuleb see välja igalt poolt."

Ka selles näites lükkab B osaleja D väited ümber, kasutades selleks argumenti, et see info avaldatakse niikuinii. Ühelt poolt võib ju tegemist olla varasemast praktikast tuleneva tõdemusega. Teisalt viitab see aga ajakirjaniku soovile mitte anda tagajärgede kaalumisele liiga suurt tähtsust.

Nagu öeldud, ei ole käesoleva töö eesmärgiks ajakirjanike argumentatsiooni analüüs. Siiski tõestas väikeses rühmas läbiviidud katsesessioon, et Bordeni (2007) eeskujul tehtud eeldused rühmaviisilise arutelu sobivusest ajakirjanike hoiakute avamiseks peavad suures joones paika. Seega sobib käesolevas töös loodud meetod lisaks väärtuselituse edendamiseks vajadusel ka ajakirjanike argumentatsiooni uurimiseks.

3.2.5. Vaidlemine detailide üle

Ühe võimaliku nõrkusena võib meetodi puhul välja tuua vaidlemise detailide üle. Kuigi, nagu eelpool kirjeldatud, soodustab vaidlemine ja arutlemine isiklike väärtuste ja hoiakute väljajutlemist, võib mõnikord vaidlus jääda vaid detailide tasandile. Nii juhtus näiteks kaasuse

”Võimaliku pangapaanika põhjustamine” puhul, kus osalejad jäid vaidlema lahendusvariantide tähenduse üle.

C: ”Ma saan sellest aru, sinu mõttest, et on vaja seletada tavainimestele, et mida see tähendab nende jaoks, et tõenäoliselt ei tähenda mitte midagi. Ma saan aru sellest. Aga mind häirib see, et ma tahaks selle esimese ja teise väga kokku panna. Teises punktis jääb ainult paanika, ei ole mitte midagi, mis tasakaalustaks seda...”

B: ”Ei, sul ei jää paanika siin.”

C: ”Jääb küll.”

B: ”Näed, ”ajakirjanik mainib ka selle mõju panga klientide hoiustele”.”

C: ”See ongi paanika ju.”

B: ”Ei, see ei ole. Ta ei tekita paanikat. Sinu ülesanne ajakirjanikuna selles olukorras ongi...”

C: ”Teises lauses ei ole mitte ühtegi punkti või lauset, mis ütleks, et me näitame ka seda, et paanikat ei ole nii suurt.”

D: ”Ajakirjanik mainib ka panga rasket seisut ja selle mõju panga klientide hoiustele. Siin ei ole...”

B: ”Aga see, kuidas sa mainid, on toimetuse otsustada.”

E: ” Ma ütlen, et see...”

B: „Need kaks lauset, mis on öeldud, need annavad sulle nii palju ruumi selle probleemiga tegeleda.“

C: „Minu arust ei anna.“

B: „Ei, see annab.“

Antud näites ei ole vaidlemine kuigi konstruktiivne, kuna selgus iga osaleja eelistuste osas on juba saavutatud, kuid vaidlus käib endiselt. Kõik osalejad nõustusid, et kirjutada tuleb tasakaalustatult ning inimestele peab selgitama pangaga toimunu tagajärgi. See-eest ei suutnud nad otsustada, milline vastusevariant seda mõtet kõige paremini kannab.

Sellest näitest järeldub, et mitte igasugune vaidlus ei ole tingimata hea. Samas on väga keeruline ette näha, mis täpsemalt kaasuse puhul vaidlusi hakkab tekitama. Arusaamatused või millegi teistest erinevalt mõistmine on väga subjektiivsed. Oht, et osalejad hakkavad

vaidlema vähetähtsate detailide üle, oli teada juba meetodi katsetamisest üliõpilaste peal. Sellele vaatamata ei ole sellist võimalust kuigi kerge ära hoida.

Seega tuleks alati arvestada, et loodud kaasus ei pruugi hakata lahendamise käigus soovitud viisil toimima. Ainus viis kaasuseid ja meetodit üldisemalt tühiste vaidluste eest kaitsta, on õppida vigadest ning kaasuseid aeg-ajalt parandada või täiustada.

3.2.6. Osalejate tagasiside

Pärast katsesessiooni lõppu said osalejad anda tagasisidet toimunud arutelule. Tagasiside aluseks olid küsitluslehed, mis on toodud töö lisades.

Kõik osalejad vastasid küsimustele pigem positiivselt, kümnepunkti skaalal olid kõik vastused märgitud kas üheksa või kümnega. Neile meeldis kaasuste lahendamine. Meetod edendas rühmeliikmete vahelist arutelu. Ning nad oleksid huvitatud sarnasest arutelust ka tulevikus.

Tagasiside lehel olid ka avatud vastustega küsimused. Positiivset tagasisidet andis üks osalejatest, kes kirjutas: „Sain teada oma kolleegide väärtushinnangute kohta ja tulid välja meie sarnasused ja erinevused. Pani mõtlema ka minu enda väärtushinnangute ja eetikaküsimuste üle.“ Teine osaleja kirjutas: „Kaaluka loo puhul tasub enne avaldamist arutada ja mitte pidada end kohe kõige targemaks.“ Kolmas osaleja kirjutas: „Meeskonna toimimine paranes, arutelud viisid asjalike tulemusteni.“ Arutelu juhendaja kirjutas: „Töötajad avastasid enda jaoks valikuvõimalused, mida nad polnud kaalunudki. Ärgitab mõtlema, mis on pluss.“

Sellised reaktsioonid lubavad eeldada, et meetod katsesessioonis osalejate jaoks pigem toimis. Lisaks elavale arutelule ning teiste vaadetega tutvumisele leidsid osalejad, et neile see arutelu meeldis. See on kahtlemata üks meetodi positiivne tahk.

Samas tõid osalejad välja ka arvamusi selles osas, mida meetodi juures saaks paremini teha. Üks osaleja kirjutas: „Rohkem valikuvariante, mis kaaluvad väga erinevaid lahendusi.“ Teine kirjutas: „Võiks lubada lahendusi, mida variantide all ei ole.“ Kolmas kirjutas: „Valikvastuste juures jätta rohkem ruumi erinevatele võimalustele. Vastused ei saa olla nii must-valged.“ Arutelu juhendaja kirjutas: „Kaasustele sisse valikud, mis oleksid keerulisemad läbi hammustada, et tekiks sügavam diskussioon.“

See osa tagasisidest viitas selgesti meetodi ühele puudusele, milleks on mitteammendavad lahendusvariandid. Kolm osalejat soovisid, et vastusevariante oleks rohkem ja erinevaid. Juhendaja soovis aga keerulisemaid lahendusvariante, mis tekitaks põhjalikumad arutelud. See

puudus on kahtlemata meetodil olemas, et vastusevariandid ei ole kõigi jaoks sobivad. Samas on see üks variantide kasutamise põhjuseid: anda osalejatele ette piirid, et arutelu ei valguks liiga laiaks.

Üks osaleja kirjutas ka, et rohkem tähelepanu võiks pöörata vähemaktiivsetele liikmetele. See on kahtlemata oluline probleem, mis viitab meetodi rakenduslikule poolele. Rühmaviisiline lähenemine peaks arvestama ka seda, et iga rühmaliige saaks soovi korral sõna. Antud juhul oli arutelu mõnel hetkel nii elav, et sõnaõiguse eest räägiti teistest üle. Korraldusliku poole pealt tasuks seega kaaluda sõna andmise süsteemi kehtestamist, mis tagaks, et iga soovija saab sõna ja et teiste sõnavõtte ei segata.

4. Järeldused ja diskussioon

4.1. Eesmärkide täitmine

Töö peamiseks eesmärgiks on ajakirjanike väärtuselistuse arendamist võimaldava meetodi väljatöötamine. Konkreetsemaid eesmärke tõin töö algul välja kolm:

- 1) arendada ajakirjanike eetilist teadlikkust Abramovitchi (2007) meetodi eeskujul,
- 2) arendada ajakirjanike eetilist arutlusoskust Bordeni (2007) meetodi eeskujul,
- 3) edendamaks ühtsete eetiliste printsiipide ja väärtuste kujunemist toimetustes Kanguri (2009) magistritööst lähtuvalt.

Järgnevalt proovin leida, kuivõrd täidab bakalaureusetöö käigus loodud meetod püstitatud eesmärke.

4.1.1. Eetiline teadlikkus

Kõige üldisemalt tähendab eetilise teadlikkuse arendamine seda, et ajakirjanik on paremini ette valmistunud võimalike eetiliste dilemmaide lahendamiseks. Abramovitchi (2007) meetod seisnes kujuteldavate konfliktsete olukordade lahendamises, mis võivad ette tulla ka päris elus. Sarnasest põhimõttest lähtuvalt on loodud ka siinse töö meetod: üheks oluliseks kriteeriumiks on kaasuste puhul see, et neis kirjeldatud olukorrad võivad ette tulla ka ajakirjanike igapäevases töös.

Oma olemuselt on eetilise teadlikkuse tõstmine seega hariv ja tulevikku suunatud. Kuigi käesoleva töö käigus sai meetodit ka katsetatud, ei ole võimalik täie kindlusega öelda, kas ja kuivõrd meetodi katsetamises osalejad on eetiliste konfliktide lahendamiseks paremini ette valmistunud.

Kui võtta aluseks aga katsesessioonilt saadud tagasiside, võiks eeldada, et osalejate eetiline teadlikkus paranes. Osalejad mainisid tagasisides, et nad mõtlesid ka enda väärtushinnangutele ning väärtustavad keeruliste probleemide teistega arutamist. Kuigi eetilise teadlikkuse paranemist on keeruline mõõta, võiks sellisest positiivsest tagasisidest siiski eeldada, et millegi võrra said aruteludes osalejad targemaks.

Samuti on oluline teiste eelistuste tundma õppimine ning kompromisslahenduse leidmine. Kui ajakirjanik satub tulevikus sarnasesse olukorda, võib ta lähtuda kompromisslahendusest, olles veendunud, et teised ajakirjanikud tema toimetuses eelistaks käituda sarnaselt. Sel viisil on kompromissi või kõigile sobiva lahenduse leidmisel veel üks lisafunktsioon – sobiva või eelistatud lahenduskäigu defineerimine ja selle kaudu eelistatud käitumise normeerimine.

Kõige üldisemalt võiks seega väita, et bakalaureusetöös loodud meetod omab potentsiaali eetilise teadlikkuse tõstmiseks, kuna kaasused kirjeldavad reaalselt ette tulla võivaid olukordi, arutelus osalejad puutuvad kokku enda omadest erinevate arusaamadega ning tulemusena jõutakse üksmeelselt lahendusi, mis kaasuse kirjeldatud olukorra lahendamiseks kõige enam sobiks. Sellest järelduvalt võib eeldada, et ajakirjanik on eetiliste vastuolude lahendamiseks paremini ette valmistunud.

4.1.2. Eetiline arutelu

Eetilise arutelu arendamine haakub eelkõige väärtusselgituse tuumaks oleva väärtustest rääkimisega. Eelduse kohaselt paraneb ajakirjaniku arusaam enda ja teiste väärtustest, kui ta neist räägib ning kui ta sõnastab enda isiklikud väärtused.

Sandra Bordeni (2007) eeskujul sai meetod kohandatud ajakirjanike rühmale, eeldusega, et rühmas edeneb arutelu paremini ning on suurem tõenäosus, et arutelus osalejate vaated erinevad. See omakorda loob suuremad eeldused võimalikeks vaidlusteks.

Katsesessioon toimetuses näitas, et meetod tõepoolest tekitas arutelusid ning ka vaidlusi. Samuti ilmnes, et vaidluste käigus sõnastavad arutelus osalejad ka oma isiklike veendumusi või väärtushinnanguid. Kuigi ühe arutelu põhjal ei saa meetodi töötamise kohta üldistusi teha, võiks siiski eeldada, et meetod omab potentsiaali elava arutelu tekkimiseks. Selleks on täidetud kaks eeldust: vastuoluline kaasus, mis vajab lahendamist, ning nõue jõuda rühmas üksmeelele.

Samuti tõid ka katsesessioonis osalejad oma tagasisides välja, et nende arvates tekitas meetod nende vahel elava arutelu. Mõtleva ärgitamise tõi arutelu juhendaja välja eraldi plussina. Seega võiks eeldada, et meetod täidab oma eesmärgi panna osalejad arutlema ja mõtlema eetiliste probleemide üle.

Eesmärgi teine pool, osalejate eetilist aruteluoskust ka arendada, on veidi keerulisem. Võib ju eeldada, et arutelus osalemine jätab osalejatele teatud jälje ja nende sõnavara või teadmised

väärtustest kuidagi paranevad. Seda lubab eeldada kas või katsesessiooni tagasiside. Siiski kindlalt seda väita ei saa, kuna meetodi arendavat mõju on keeruline mõõta.

Katsesessiooni analüüs, selle positiivne tagasiside ning selles tekkinud elav arutelu lubavad siiski eeldada, et loodud meetod täidab ka oma teist eesmärki.

4.1.3. Ühtsed väärtused toimetuses

Kolmandaks meetodi eesmärgiks on soodustada ühtsete väärtuste kujunemist toimetuses. Vastava soovitus tegi Kangur (2009) oma magistritöös. Just nagu eelmist kaht eesmärki, on ka seda keeruline mõõta. Võib ju eeldada, et arutelud väärtuste teemal võimaldavad toimetuses selgeks rääkida teemasid, mida muidu toimetuses ei arutata. (Kangur 2009) Samas ei saa seda täie kindlusega väita.

Võttes taaskord aluseks meetodi katsesessiooni ja selle tagasiside, võib eeldada, et toimetuse siseselt on meetodist siiski kasu. Tagasisides tõid osalejad välja, et nad õppisid teiste väärtushinnangute kohta ning eelistaksid ka tulevikus keerulisi lugusid teistega arutada. See lubab eeldada, et kui toimetuse liikmed on harjunud teistega eetilistest või ka muud laadi probleemidest rääkima, siis teevad nad seda meelsamini ka tulevikus.

Seega on alust eeldada, et meetod täidab kaudselt ka oma kolmandat eesmärki. Siiski tasub arvestada, et meetodi eesmärgid on seatud pigem kui potentsiaalne, aga mitte kindel tulemus.

4.1.4. Empiiriline rakendus

Töö eesmärkide osas tõin välja ka meetodi võimaliku empiirilise rakenduse. Lähtuvalt toimetuses tehtud katsetusest võib väita, et arutelude salvestamine ning hilisem analüüs pakub tõepoolest väärtuslikku materjali näiteks argumentatsiooni või väärtuseelistuste uurimiseks. Käesolevas töös loodud kaasus soodustab arutelusid ja vaidlusi.

Ühtlasi sobib meetod näiteks Bordeni (2007) mainitud retooriliste mallide uurimiseks. Kuigi käesoleva töö eesmärk ei olnud argumentatsiooni analüüs ning üks katsesessioon ei ole piisav üldistuseks, olid selle sessiooni tulemused siiski huvitavad. Hüpooteetiliselt võiks selle katsetulemuse põhjal eeldada, et näiteks üheks ajakirjanike retooriliseks malliks on argument, et niikuinii kirjutab keegi arutletud teemast. Retooriline mall oli Bordeni (2007) tähenduses üldlevinud normiks kujunenud väide, millega ajakirjanikud oma tegevust õigustavad.

Sarnasused toodud argumendiga on seega olemas, kuid vastav tõestus eeldab eraldi põhjalikumat uurimist.

Sarnaselt võiks siiski eeldada, et meetod sobib ka teiste Bordeni (2007) mainitud rakenduste jaoks, nagu argumenteerimise, veenmise ja teiste mõjutamise uurimiseks. Ühtlasi aitab meetod nii uurijal kui ka meetodi treeningeesmärgil rakendajal avastada, millised hinnangud või seisukohad on toimetuses valdavad. See aitab omakorda mõista ehk ka tööruutiini kujunemist.

4.2. Meetodi tugevused ja nõrkused

4.2.1. Tugevused

Eelpool kirjutatust lähtuvalt võib eeldada, et loodud meetod soodustab väärtusselituse arendamist ajakirjanike rühmades. Väärtuste alase teadlikkuse paranemine on seega esimene ja peamine eeldatav meetodi kasulikkus. Ühtlasi võib eeldada, et kaasuste, nende lahendamise ja lahenduste üle arutamise keskne meetod on üks lihtsamaid ja sobivamaid viise väärtusselituse arendamiseks, kuna praktilisem ja interaktiivsem vorm muudab muidu veidi abstraktse teema huvitavamaks. Seda, et kaasuste lahendamine oli huvitav, märkisid ka katsesessioonis osalejad.

Meetodi tugevusena võiks ära märkida ka selle suhtelist vabadust ja dünaamilisust. Kuna meetod on mõeldud algselt kasutamiseks töökeskkonnas näiteks lõunapauside ajal, siis võib selle puhul varieerida nii osalejate hulka, toimumiskohta, arutelude sisu ning selleks kuluvat aega. Meetodi üheks loomiskriteeriumiks oli kasutamismugavus ning võimalikult suure otsustamisvabaduse jätmine arutelu korraldajale.

Üheks meetodi tugevuseks on kahtlemata ka selle keskendumine ajakirjanikerühmadele. Meetodi katsetused näitasid, et rühmasiseselt tekib rohkem eriarvamusi ning see soodustab arutelu ja vaidlusi. Ühtlasi muudavad vaidlused arutelu aktiivseks ja huvitavamaks. Katsesessiooni tagasisides leidsid kõik osalejad, et neile arutelud meeldisid.

Osalejad sõnastavad oma individuaalsed väärtused või hoiakud. Kuigi seda ei juhtunud väga tihti, põhjendasid katsesessioonis osalejad aeg-ajalt oma seisukohti isiklike veendumuste või väärtuste pinnalt. Üks osaleja ütles ka tagasisides, et meetod pani teda rohkem mõtlema enda väärtushinnangutele. Mitmed osalejad töid aga tagasisides positiivsena välja, et nad said

teada, mida kolleegid mõtlevad ja millised on nende väärtused. Seega võib eeldada, et meetod võimaldab osalistel rääkida teemadel, milleks neil tavaliselt aega või võimalust ei teki.

Üheks tugevuseks on ka meetodi mitmekülgne rakenduspotentsiaal. See sobib nii harivaks-arendavaks, meelelahutuslikuks kui ka uurivaks eesmärgiks.

4.2.2. Nõrkused

Meetodil on sellegi poolest ka omajagu nõrkusi. Üheks peamiseks ohuks on, et arutus osalejad hakkavad vaidlema ja arutama kõrvaliste detailide üle, näiteks, mida üks või teine lahendusvariant tähendab. Seda ohtu märkasin juba kaasuste lahendamisel teiste üliõpilastega ning see juhtus taaskord katsesessioonil. Seega tuleb tõdeda, et meetodi toimimine oleneb ühelt poolt hästi sõnastatud kaasustest ning teisalt kaasuste lahendajatest. Siiski peab arvestama, et kui tahes hästi kaasus ka sõnastatud ei oleks, ei saa välistada seda, et keegi sellest ikkagi erinevalt aru saab.

Samuti võib nõrkusena välja tuua paari kaasust ja nende lahendusi. Katsesessiooni läbiviija mainis samuti, et lahendused oleks võinud olla paremad ning võimaldada põhjalikumat arutelu. Samas on kaasuste ja nende lahenduste loomine ajamahukas töö ning puudub õpetus või juhend selle kohta, kuidas hästi toimivaid kaasuseid luua. Ühe tõdemusena avastasin meetodit luues, et see, mis tundub huvitav ja keeruline kaasuse loojale, ei pruugi seda tunduda kaasuse lahendajale.

Kaasuste osas võib ehk nõrkusena tuua ka nende suhtelist ühekülgust. Ma proovisin küll hilisemas töö käigus olukorda leevendada, kuid paljud kaasused puudutasid siiski eelkõige avaldamishetke otsuseid. Ühelt poolt tingis selle suurem mänguruum selles etapis, kuna loo avaldamise üksikasjade suhtes on ajakirjanikul enim erinevaid võimalusi. See-eest avaldamisjärgses etapis on ajakirjanikul oluliselt vähem tegutsemisruumi.

Võimaliku nõrkusena tootsin välja ka sarnasuse meetodi teise ja kolmand lahenduskomplekti vahel. Selle tingis suuresti asjaolu, et enamasti piirdus otsustuse delegeerimise dimensioon ühe vastusevariandi lisamisega. Kuna võimalus jätta otsustamine toimetajale oli nii teises kui ka kolmandas lahenduste komplektis, võisid nad tunduda sarnased. Sellegipoolest üritasin ma teisest lahenduskomplektist jätta välja võimalikud lahendused, mis viitaks eri printsiipidele. See-eest kolmas lahendustekomplekt sisaldas segamini lahendusi esimesest ja teisest komplektist.

Võimalikule nõrkusele viitas ka ühe katsesessioonis osaleja tagasiside. Nimelt mainis ta, et vähemaktiivseid rühmaliikmeid peaks rohkem kaasama. See on meetodi tahk, mis sõltub suuresti arutelu juhendajast. Suurema vabaduse huvides ei ole meetodi läbiviijale kuigi palju ettekirjutusi tehtud. Meetodiga kaasas olnud juhend nägi küll ette, et juhendaja kuulab järgemööda kõiki osalisi, kuid tagada on seda raske. Seega peab tõdema, et meetodi rakendamine ja selle efektiivsus sõltuvad suuresti läbiviija ja osalejate enda aktiivsusest ja teistega arvestamisest.

4.3. Juhend kaasuste koostamiseks

Üheks käesoleva töö kasulikuks tulemuseks võiks olla ka juhtnõõride toomine tulevasteks sarnasteks töödeks. Sellest eesmärgist lähtuvalt koostas in enda kaasuste loomise kogemust reflekteeriva õpetuse. Selles toon lühidalt välja kaasuste konstrueerimise etapid ning pööran tähelepanu kaasuste koostamise neile aspektidele, mis aitasid minu kogemusest tulenevalt paremini tekitada arutelu, ning neile, mis töötasid sellele vastu.

4.3.1. Kaasuste konstrueerimise etapid

- 1. Ideede kogumine** – esimene samm oli kaasuste jaoks ideede kogumine. Selleks sobisid hästi olemasolevad juhtumid. Allikatena kasutasin töös nii teiste kogemust, õpikuid kui ka Avaliku Sõna Nõukogu lahendeid.
- 2. Kaasuse valimine** – see oli üks keerulisemaid samme. Paljudest võimalikest ideedest tuli leida need ideed, mis sobisid kaasuse jaoks. Selleks ei tohiks olla kaasuse peamine dilemma liiga mitmekesine ega samas ka mitte ilmselgelt lihtne. Samuti peaks kaasuse teema haakuma Eesti kontekstiga. Kui teema jääb kaugeks, ei pruugi see aktiivset vastukaja leida.
- 3. Kaasuse puhastamine** – teine samm oli konkreetse juhtumi puhastamine kõikvõimalikest viidetest reaalsele sündmusele. Eesmärgiks on kaotada võimalikud seosed päris eluga. Sel viisil puhastatud kaasused peaks olema neutraalsed ning lahendajad käsitlevad neid isikliku seotuseta.
- 4. Kaasuse lahenduste mõtlemine** – see oli kõige ajamahukam etapp, milles tuli leida kaasusele võimalikud sobivad lahendused ning jagada need komplektidesse. Kui ideid

ei olnud, aitas mõnikord päev või kaks ootamine. Teinekord oli abi ka teistest tudengitest.

5. **Kaasuse sõnastuse korrigeerimine** – pärast esialgse kaasuse ja lahenduste valmimist sai kohendatud pea kõigi kaasuste sõnastust. Sel viisil sai selgemalt välja tuua kaasuse peamise dilemma.
6. **Kaasuse katsetamine** – katsetatud sai vaid üht osa kaasustest. Mõned neist jäid muutmata, teisi sai katsetamise järel rohkem kohendatud. Katsetamine on viimane ja määrav samm, mis näitab suure kindlusega, kas kaasus hakkab tööle või ei. Ilma katsemata võib teha vaid oletusi.
7. **Kaasuse ümbertegemine** – üheks katsetamise alternatiiviks oli kaasuse täielik ümbertegemine. Kõiki kaasuseid ei jõutud katsetada, nii tuli mõne puhul toetuda vaid enda subjektiivsele arvamusele. Kui kaasuse loomisest on möödas mõni nädal, saab neid justkui kainema pilguga vaadata. Alguses on kaasuseid raske lammutada, kuna neid sai suure vaevaga koostatud. Kui aega läheb rohkem mööda, tulevad ka mahukamad muudatused kergemini.

4.3.2. Kasulik teada kaasuste loomisest:

Kaasuseid peab eelnevalt katsetama

Kaasuste katsetamine tudengite peal näitas, et mõnikord mõistavad lahendajad kaasuse sõnastust koostajast erinevalt. Sel juhul võib arutelu keskmesse sattuda sõnastuse tähendus. Sarnane lahendusvariantide sõnastuse üle arutamine tekkis ka toimetuses kaasuseid katsetades.

Head rohtu sõnastuslike eksimuste vastu ei ole. Kaasuseid oleks hea eri arusaamade vältimiseks eelnevalt katsetada. Samuti on kaasuste katsetamine hädavajalik mõistmaks, milline toimiv kaasus välja näeb. Hea eeskujuga aitab kohandada ka järgnevaid kaasuseid.

Hea kaasus kõnetab lahendajaid

Üheks kaasuste tööle hakkamise tingimuseks on elav arutelu. See sõltub aga suurest arutlejatest endist. Seega on võimatu täie kindlusega ette arvata, millised kaasused toimivad ja millised mitte. Minu kogemus näitas, et reaalsena näivad juhtumid ning aktuaalsed teemad tekitavad osalejais rohkem huvi. Liiga kauged ja abstraktsed teemad tunduvad vähem huvitavad.

Rohkem lahendusi ei tähenda paremat kaasust

See õpetus kehtib sõna-sõnalt. Hea kaasuse määrab hea dilemma, mis on aktuaalne ning kõnetab kaasuse lahendajaid. Rõhu peaks seega panema dilemmale, mitte lahendustele. Elav arutelu võib teoreetiliselt tekkida ka kahe vastusega dilemma puhul. Kaasuste katsetamine tudengite peal näitas, et liigne lahenduste arv võib lahendajate tähelepanu viia lahenduste sõnastusele.

Lahendused koondavad arutelu

Peamiseks põhjuseks, miks eelistada vähe lahendusi, on võimalus keskenduda arutelus mõnele kitsamale aspektile. Kui osalejad peavad valima lahenduste vahel, peavad nad tahes tahtma lahendusi omavahel võrdlema ja kaaluma. Sel juhul saab ka arutelu teema kujundada lahendusvariantide keskseks. Nii on võimalik otsuse toimetajale delegeerimise võimaluse lisamisega arutelus läbi käia ka toimetaja roll.

Põhjendusi ei tohiks ette sõnastada

Kui lahendusvariantidesse põhjendused ette sõnastada, ei aita see kaasa osalejate endi mõttetööle. Liigne eelnev defineerimine pigem seab mõtlemisele piire. Tudengitega kaasuste katsetamine näitas, et lahendajad võtavad sõnastatud põhjenduse omaks.

Väheste lahenduste korral võib lahendajate üheks etteheiteks olla, et lahendusi on liiga vähe ning häid lahendusi ei ole. Sel juhul tuleb selgitada, et eesmärk ongi leida ette antud lahenditest kõige sobivam, mitte üle-üldiselt kõige sobivam lahendus.

Liiga häid lahendusi ei tohiks olla

Olukorras, kus valida saab hea ja halva vahel, ei vaja osalejad palju aega mõtlemiseks. Heade variantide olemasolu korral eelistatakse neid. Seega on arutelu ja vaidluste tekitamise seisukohast kasulik, kui head ja „õiged“ lahendused jätta kõrvale. Väärtuselislikust eesmärgist oleks kas või kasulikum see, kui ebasobivate lahenduste korral osalejad ise parema lahenduse välja pakuksid.

Liiga kergeid dilemmasid ei tohiks olla

Eelnev põhimõte kehtib ka kaasuses oleva dilemma kohta üldisemalt. Kui konflikt on liiga must-valge, ei teki kaasuse lahendamisel erilist arutelu. Kui dilemma taandub asjaolule, kas valetada või kirjutada ausalt ilma muude lisatingimusteta, siis eelistaksid kõik lahendajad ausust. Iga halva lahenduse juures peaks olema midagi head ja vastupidi. Sel juhul saavutab dilemma parema tasakaalu ning selle lahendamine on huvitavam.

Kokkuvõte

Käesoleva töö peamiseks eesmärgiks on välja töötada abivahend, mis sobiks ajakirjanike väärtusselituseks ehk võimaldaks neil oma erialaste väärtuste üle arutada ning mõelda ka oma isiklike väärtuste üle. Töö käigus kujunes selle eesmärgi täitmiseks kõige sobivamaks meetod, mis seisneb eetilisi dilemmasid sisaldavate kaasuste rühmaviisilises lahendamises. Meetodi osas on jäätud võimalikult suur vabadus selle kasutajale, kuna meetod on plaanitud kasutamiseks ajakirjandustoimetustes puhkepauside ajal.

Loodud meetod pakub kasulikku aruteludes osalenud ajakirjanikele, pakkudes neile võimalust reflekteerida kollektiivselt tavalisemate ajakirjaniku töös ettetulevate eetiliste probleemide üle. Seega on võimalik areneda ajakirjanikul individuaalselt, õppides paremini tundma võimalikke lähenemisi eetilistele konfliktidele ning saades teada, mida arvavad neist teemadest tema kolleegid. Samuti aitab see eelduse kohaselt parandada toimetuse ühtsust eetiliste põhimõtete ja väärtuste osas, võimaldades toimetuse töötajatel teada saada, mida nende kolleegid probleemide korral teeksid.

Kaasuste loomisel on eeskujuks võetud teised kaasused, õppematerjalid kui ka reaalsed juhtumid. Kõik kaasused on võimaluste kohaselt puhastatud, et kaoksid võimalikud seosed päriseluga. Eesmärgiks on luua kaasused, mis võimaldaksid ajakirjanikel lahendada eetilisi probleeme survevabalt ning isikliku seotuseta.

Bakalaureusetöö keskmes oli peamiselt meetodi väljatöötamine ning selle tarvis kaasuste koostamine. Ühtlasi toimus meetodi valmimise eri staadiumites kaks katsetust. Esialgseid kaasuseid katsetasid üliõpilased. Valmis meetodit katsetas Eestis tegutsev ajakirjandustoimetus. Mõlemad katsetused viitasid kaasuste tugevatele ja nõrkadele külgedele.

Meetodi peamiseks tugevusteks on selle interaktiivsus ning soodsate tingimuste tekitamine vaidlusteks. Vaidluste ja arutelude käigus avavad meetodis osalejad varmamalt oma isiklike seisukohti, mida nad muidu ehk välja ei ütleks. Teisalt on meetodi puhul oht, et vaidlused tekivad kõrvaliste detailide üle.

Kõige olulisem on aga antud meetodi puhul meeles pidada, et siinse bakalaureusetöö raames said välja töötatud vaid kõige esialgsem ja algelisem variant. Meetodi aluseks olevad kaasused on bakalaureusetöö autori koostatud. Nende koostamise kohta ei ole aga kindlat

juhendit ega õpetust, mistõttu on nad erineva kvaliteediga: mõned sobivad aruteludeks paremini, teised mitte.

Sellest lähtuvalt on käesolev meetod hea alus edasiarendamiseks või viimistlemiseks. Esialgseteks katsetusteks sobib sinne meetod hästi, kuid seda võib täiustada ning arendada lähtuvalt meetodi praktilisest rakendamisest saadud kogemustest. Kaugemaks eesmärgiks võiks olla analoogse meetodi jõudmine Eesti ajakirjandustoimetustesse, kus seda kasutatakse lähtuvalt võimalustest või vajadustest väärtusselituse arendamiseks. Tegemist oleks sel juhul kasuliku ajakirjandusliku eneseharimisvahendiga, mis ühtlasi võimaldab aega huvitavalt sisustada.

Summary

The title of this bachelor's thesis is „A method for developing value clarification“. The aim is, as the title says, to create a method that is suitable for developing value clarification. Value clarification consists of considering different values and reflecting personal preferences. The result of value clarification should be a better understanding of one's own personal values.

The method is based on a similar method developed by Henry Abramovitch (2007). Abramovitch's method was used to prepare psychologists for possible ethical conflicts and to simulate their ethical awareness. The same principles are carried over to this method. At the core of the current method are cases of ethical dilemmas.

Secondly the method takes after Sandra Borden's research (2007) on ethical arguments in journalism. She used groups of journalists to study their ethical arguments. The groups were meant to encourage lively discussions on ethical topics. Similarly the current method in this thesis has been developed for small groups with the aim of encouraging discussions.

A bachelor's thesis by Kaidi Kasenõmm (2011) lined out that value preferences of experienced journalists were mainly individual and subjective. An earlier study, Maili Kangur's master's thesis (2009) proposed that editorials should discuss ethical topics and values more often with the aim of developing common understandings in ethical questions.

Thus, thirdly, the aim of the current method has been to improve the common ground of ethical knowledge and preferences in journalistic editorials. For these reasons the method is meant to be dynamic and easily useable by anyone who is interested in it.

By following these aims a method was developed. It consists of cases of ethical dilemmas that are meant to be discussed and solved in journalistic groups, preferably by smaller editorials. To encourage discussion, each case has a set of given solutions among which the group has to choose one that suits them all. An alternative is to solve the cases using open questions. One way or the other, the aim is a lively discussion and thinking about one's own values.

Two sample sessions were carried out to test the cases and the method. One test was with students and the other in a journalistic editorial. Both tests showed good signs. The participants from editorial also gave positive feedback. Discussions were lively, few of the participants defined some of their personal values and they valued the new things they learned about their co-workers.

Although one test is surely not enough to make any definite conclusions it would be still safe to presume that the method developed is likely to work. It easily fulfilled its main aim of being interactive and useful. More over it seemed to be enjoyable.

From these test sessions I conclude that the developed method fulfills its aims in most parts and that it could be a valuable tool of value clarification. It could be used as an alternative activity during breaks or as an independent part of a training program.

Kasutatud kirjandus

- Abramovitch, H. (2007). Stimulating ethical awareness during training. *Journal of Analytical Psychology*, 449-461
- Borden, S. L. (2007). Mapping ethical arguments in journalism: an exploratory study. *Mass communication and society*, 275-297
- Christians, C. G. & Rotznoll, K. B. & Fackler, M. (1991). *Media Ethics. Cases and Moral Reasoning*. Third edition. Longman, New York and London.
- DeFillippi, R. (2009). Dilemmas of Project-based Media Work: Contexts and Choices. *Journal of Business Media Studies*, 6(4), 5-30.
- Rest, J. R. (1994). Background: Theory and Research. J. Rest, D. Narvaez (toim.) *Moral Development in Professions: Psychology and Applied Ethics*, 1-27
- Kasenõmm, K. (2011) Suure töökogemusega ajakirjanike professionaalsed väärtushinnangud. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Kangur, M. (2009) Eesti ajakirjanike hoiakud eetiliste konfliktide puhul. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Case of von Hannover v. Germany (no. 2) (07.02.2012) URL (kasutatud mai 2012) <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=900154&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>
- Lõhmus, M. & Uus, S. & Vihalemm, P. (2012). *Juhani raamat*. Greif
- *Eesti ajakirjanduseetika koodeks*, URL (kasutatud mai 2012) <http://www.eall.ee/eetikakoodeks.html>

Lisa 1

Kaasused

Kaasused olen toonud täismahud töö lisas. Nende lisamine koos lahendustega töö põhiossa oleks töö meetodi osa muutnud ebaproportsionaalselt suureks.

Samuti olen kaasuste juurde jätnud lühikese sissejuhatava osa, mis selgitab kaasuse dilemmat eetika koodeksi punktidest lähtuvalt. Osaliselt kattub see töö meetodi osas toodud kaasuste jaotuses olevate kirjeldustega. Siiski on siinsed kirjeldused mõeldud kaasuste kasutajatele. Töö sisus olevad kirjeldused on mõeldud selgitamaks kaasuste seal toodud jaotust.

I Ministri lapseõlv

EK p. 1.2, 1.5 ja 3.3 – avalikkuse informeeritus vs lubadusest kinnipidamine + asjatute kannatuste põhjustamine

Tegemist on kaasusega, mis käsitleb olukorda, kus ajakirjanik annab allikale lubaduse, kuid hiljem selgub, et lubaduse täitmine takistab tema hinnangul olulise info avaldamist. Samuti võib info avaldamisega kaasneda kannatused allikale.

Konflikti satuvad seega eetikakoodeksi punkt 1.2, mis kohustab avalikkust olulisest infost teavitama, ning punktid 1.5 ja 3.3. Esimene neist keelab asjaosalistele põhjendamatute kannatuste tekitamise. Loo allikas on selgelt öelnud, et ta ei taha oma lapseõlve meenutada. Punkt 3.3 keelab aga allikale antud lubaduse täitmata jätmist.

Kaasus:

Ajakirjanik intervjuerib noort ministrit, kellest avalikkus veel midagi ei tea. Kui jutt läheb ministri lapseõlvele, palub minister, et ajakirjanik sellest lehes ei kirjutaks ega kellelegi räägiks. Ajakirjanik lubab mitte kirjutada ega rääkida, mispeale mainib minister, et tema lapseõlv möödus õnnetuna lastekodus, kuna ema oli surnud ja isa vägivaldne joodik.

Pärast intervjuud saab ajakirjanik aga teada, et ministri isa oli ennast parandanud ning tahtnud poega korduvalt koju tagasi viia. Sotsiaaltöötajad olid isa soovile sellele vastu. Selgus ka, et lapse esialgsel kodust ära võtmisel olid segased põhjused ning sellesse olid segatud samad sotsiaaltöötajad. Isa vägivaldsust tõendasid vaid sotsiaaltöötajate ütlused. Ministri isa suri aastaid tagasi kordagi oma poega nägemata.

Ajakirjanikuga rääkinud inimeste sõnul, on tegemist sotsiaaltöötajate võimu kuritarvitamisega, mille tulemusena kannatasid nii poeg kui ka isa. Sotsiaaltöötajad oma tegevuse eest karistada ei saanud ja töötavad endiselt lastega.

Ajakirjanik võtab ministriga uuesti ühendust, soovides sotsiaaltöötajate hoolimatusest kirjutada, kuid minister teatab, et ta proovib minevikku unustada ja ei soovi seda teemat avalikult arutada.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik peab lubadusest kinni ja ei kirjuta ministri lapseõlvest.
2. Ajakirjanik kirjutab loo ministri lapseõlvest ja talle osaks saanud ülekohtust, selgitades artiklis lühidalt, miks ta lubadust rikkus.
3. Ajakirjanik kirjutab loo ministrilt lapseõlve mainimata, kuid kirjutab eraldi loo tema isast, keskendudes sellele, kuidas isa jäi sotsiaaltöötajate tõttu pojast ilma.
4. Ajakirjanik peab lubadusest kinni ja ei kirjuta ministri lapseõlvest, ent saadab kuuldud info enda kolleegile.

II komplekt:

1. Ajakirjanik peab lubadusest kinni ja ei kirjuta ministri lapseõlvest.
2. Ajakirjanik otsustab avalikkust teavitada ministrile noorena osaks saanud ülekohtust ning sotsiaaltöötajate hoolimatusest.
3. Ajakirjanik saadab kogu info toimetajale ning laseb toimetajal otsustada, kuidas lugu kirjutada.
4. Ajakirjanik küsib toimetuses kolleegidelt nõu ning käitub vastavalt nende nõuandele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo ministrilt, jättes lapseõlve osa välja.

2. Ajakirjanik otsustab loos siiski ministri lapsepõlvest ning talle osaks saanud ülekohtust rääkida.
3. Ajakirjanik saadab kogu info toimetajale ning laseb toimetajal otsustada, kuidas lugu kirjutada.
4. Ajakirjanik kirjutab loo ministrist lapsepõlve mainimata, kuid kirjutab eraldi loo tema isast, keskendudes sellele, kuidas isa jäi sotsiaaltöötajate tõttu pojast ilma.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

II Hiljuti surnud ärimehe maine kahjustamine

EK p. 1.2 ja 1.5 – avalikkuse teavitamine vs põhjendamatud kannatused

Kaasus võimaldab arutleda selle üle, kuidas kirjutada surnud isikutest, kes enam oma head nime kaitsta ei saa ja kes ei sa ka enam otsustada, mida avalikkus nende elust peaks teadma. Selle kaasuse juures võib käsitleda surnud ärimeest n.ö avaliku elu tegelasena piiratud ulatuses, kus piirid on hägusad ning ajakirjanike isiklikud väärtused vajavad läbi rääkimist.

Kaasuses satuvad konflikti ajakirjaniku eetikakoodeksi punktist 1.2 tulenev kohustus avalikkuse ees informeerida viimast ühiskonnas toimuvast ning teisalt ajakirjaniku koodeksi punktist 1.5 tulenev kohustus mitte põhjustada asjaosalistele põhjendamatuid kannatusi.

Kaasus:

Ajakirjanik otsustab kirjutada hiljuti surnud ärimehe minevikust. Tegemist on tuntud ja hea mainega mehega, kelle järgi on nimetatud kohaliku haigla üks tiib ning kelle auks on püstitatud südalinna tänutahvel. Samas ei ole tema varasemast elust kuigi palju teada.

Uurides mehe elulugu, leiab ajakirjanik üksikuid kirjalikke viiteid mehe seotusele KGBga. Seosele viitab ka paar ametlikku dokumenti. Samas ei selgu üheselt, milles see seotus seisnes ning millist rolli ärimees täitis.

Ajakirjanik räägib ärimehe perekonnaga, kuid nemad ei teadnud mainitud seika mehe minevikust. Samuti paluvad pereliikmed, et ajakirjanik ei kirjutaks üldse surnu minevikust.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo mehe elust, kus on mainitud ka seos KGBga.
2. Ajakirjanik kirjutab loo ärimehe elust, kuid ei maini seost KGBga.
3. Ajakirjanik kirjutab loo ärimehe elust, mainimata leitud viiteid KGBle, kuid kirjutab neist oma isiklikus blogis.
4. Ajakirjanik ei kirjuta lugu ärimehe minevikust.

II komplekt:

1. Ajakirjanik ei kirjuta hiljuti surnud ärimehe minevikust.

2. Ajakirjanik kirjutab äri-mehe võimalikest seostest KGBga.
3. Ajakirjanik edastab info toimetajale ning jätab toimetaja otsustada, kas ajaleht kajastab äri-mehe võimalikku seost KGBga.
4. Ajakirjanik arutab toimetuses kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo mehe elust, kus on mainitud ka seos KGBga sellisel määral, mida on võimalik tõendada.
2. Ajakirjanik edastab info toimetajale ning jätab toimetaja otsustada, kas ajaleht kajastab äri-mehe võimalikku seost KGBga.
3. Ajakirjanik kirjutab loo äri-mehe elust, mainimata leitud viiteid KGBle, kuid kirjutab neist oma isiklikus blogis.
4. Ajakirjanik ei kirjuta lugu äri-mehe minevikust.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

III Välissmissioonil vahistatud Eesti sõdur

EK p. 1.2 ja 1.5 – avalikkuse teavitamine vs põhjendamatu kahju

Käesolevas kaasuses on võimalik arutada põhjendamatu kahju ja avalikkuse huvi vahelise tasakaalu leidmise üle. Ühelt poolt võib avalikkusel olla suur huvi selle vastu, mida eesti sõdur tegelikult tegi ning ajakirjaniku leitu aitab seda paremini mõista. Teisalt on sellise info avaldamine selgelt kahjulik nii riigi esindajaile kui ka sõdurile endale. Sellisel juhul saab arutada, kas võimalik karistuse aste mõjutab ajakirjaniku otsust info avaldada või mitte. Samuti, kas info avaldamist mõjutab riigi seotus ka siis, kui tegemist ei ole salastatud või kaitstud infoga.

Kaasus:

Ajakirjanik kirjutab Eesti sõdurist, kes on Lähis-Idas missioonil. Sõdur vahistati süüdistatuna islami naeruvääristamise ning koraani pihta tulistamise eest. Sõdur väidab, et ta ei ole tahtlikult kedagi naeruvääristanud ning tulistamine toimus kogemata. Ta tulistas märklauda, mille juurde oli keegi teine pannud koraani. Süüdistamise korral võib meest ees oodata surmanuhtlus.

Eesti diplomaadid eitavad sõduri süüd. Eesti ametliku uurimise käigus selgus, et sõdur on islami suhtes salliv, ei teadnud koraani märklaudade juurde sattumisest ning on seega diplomaatide sõnul süütu.

Rääkides Eestis mehe tuttavatega saab ajakirjanik teada, et sõdur oli varem seotud neonatside ringkonnaga. Mehe tuttavad teavad juhtumeid, kus mainitud sõdur on moslemeid solvanud ja nende usu üle nalja teinud.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab kogu teadaoleva informatsiooni.
2. Ajakirjanik avaldab kogu teadaoleva informatsiooni ning kritiseerib Eesti ametlikku seisukohta.
3. Ajakirjanik kirjutab sõduri süüdistamisest ja ametlikust Eesti vastusest, kuid ei maini sõduri meelsust minevikus.
4. Ajakirjanik ei kirjuta juhtunust.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab sõdurist, kuid ei maini tema minevikku.
2. Ajakirjanik kirjutab sõduri kunagisest seosest neonatsidega ning vastuolulisest Eesti ametlikust seisukohast.
3. Ajakirjanik kirjutab üles kõik, mida on teada saanud, ning annab materjali üle toimetajale edasiste otsustuste tegemiseks.
4. Ajakirjanik arutab toimetuses kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab loo sõduri varasemast meelsusest ja kritiseerib Eesti ametlikku seisukota.
2. Ajakirjanik kirjutab sõduri süüdistamisest ja ametlikust Eesti vastusest, kuid ei maini sõduri meelsust minevikus.
3. Ajakirjanik otsustab sündmust mitte kajatada
4. Ajakirjanik kirjutab üles kõik, mida on teada saanud, ning annab materjali üle toimetajale edasiste otsustuste tegemiseks.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

IV Võimaliku pangapaanika põhjustamine

EK p. 1.2 ja 1.5 – avalikkuse informeerimine vs põhjendamatud kannatused

Käesolevas kaasuses on konfliktis avalikkuse jaoks oluline informatsioon ning võimalikud soovimatud tagajärjed. Kaasuse puhul saab arutada, kuidas oluline on teavitada avalikkust panga raskustest. Ühelt poolt oleneb panga käekäigust seal raha hoidvate inimeste heaolu. Samas võivad teated panga kehvast rahalisest seisust usaldust panga vastu õõnestada ja põhjustada paanika.

Eetikakoodeksi punktides puudub kaasus punkte 1.2, mis kohustab ajakirjanikku avalikkust informeerima, ja punkti 1.5, mis keelab ajakirjandusel tekitada põhjendamatuid kannatusi.

Kaasus:

Ajakirjanik saab teada, et suurettevõtte otsustab X pangast välja võtta pea kogu oma raha. Ettevõtte juht toob põhjuseks kuuldused panga kehvast rahalisest seisust ning pankrotistumise tõenäosusest.

Panga juht kinnitab rasket seisu ning põhjendab neid keeruliste sündmustega maailma majanduses. Võimalikku pankrotiohtu panga juht ei kinnita. Samuti soovib panga juht, et ajakirjanik ei kirjutaks ettevõtte plaanidest raha pangast välja võtta, kuna see võib kaasa tuua asjatu paanika panga klientide seas ning kahjustada panga niigi kehvast seisu.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab ettevõtte plaanist võtta kogu oma raha pangast välja ja kirjeldab panga rasket olukorda. Ajakirjanik mainib ka pangajuhi seisukoha, et pankrotiohtu ei ole.
2. Ajakirjanik kirjutab loo, kuidas ettevõtte plaanib pangast kogu raha välja võtta. Ajakirjanik mainib ka panga rasket seisu ja selle mõju panga klientide hoiustele.
3. Ajakirjanik kirjutab ettevõtte ja selle plaanist võtta kogu raha pangast välja, nimetamata panga nime. Ajakirjanik arutleb, millised võivad olla tagajärjed pangale ja majandusele.
4. Ajakirjanik ei kirjuta ettevõtte plaanist raha pangast välja võtta.

II komplekt:

1. Ajakirjanik ei kirjuta pangast.
2. Ajakirjanik kirjutab ettevõtte plaanist ning panga raskest seisust.
3. Ajakirjanik esitab materjalid toimetajale, paludes otsustada, kuidas lugu kirjutada.
4. Ajakirjanik arutab toimetuses kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo ettevõtte raha väljavõtmisest, tuues ära pangajuhi seisukoha, et pankrotiohtu ei ole.
2. Ajakirjanik kirjutab ettevõttest ja selle plaanist võtta kogu raha välja pangast, nimetamata panga nime. Lugu arutleb üldiselt, miks ettevõtte seda teeb ja millised võivad olla tagajärjed pangale ja majandusele
3. Ajakirjanik esitab materjalid toimetajale, paludes otsustada, kuidas lugu kirjutada.
4. Ajakirjanik ei kirjuta pangast.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

V Ohust teatamine

EK p. 1.2 ja 3.5 – avalikkuse teavitamine + kahju ärahoidmine vs andmete kontrollimine

Antud kaasuses seisneb dilemma avalikkuse kiire teavitamise ning andmete kontrollimise vahel. Kui ajakirjanik eelistab hoida ära võimaliku kahju hooldekodude patsientidele, peaks ta avaldama materjali võimalikult varakult. Samas ei saaks ta andmeid kontrollida ning probleemideta hooldekodud võivad seeläbi saada põhjendamatult kannatada.

Eetikakoodeksi punkt 3.5 käsitleb toimetuse ja ka ajakirjaniku kohustust kontrollida informatsiooni tõesust.

Kaasus:

Ajakirjanik saab teada juhtumist, milles hooldekodu hooldaja andis oma hoolealusele valesid rohtusid, mis kahjustasid viimase tervist. Uurimise käigus selgus, et hooletuse põhjuseks oli hooldaja ülekoormatus tööga.

Hooldekodu juhataja rääkis, et töötajate vähesuse tõttu võib selliseid tähelepanematuses tulenevaid vigasid esile tulla kõigis hooldekodudes. Tema kinnitusel on kõik hooldekodude töötajad ülekoormatud ja töötavad väsinuna, mistõttu on oht saada kogemata valesid ravimeid kõigil hoolealustel.

Ajakirjanik helistab ka teise hooldekodusse, millest kinnitatakse, et hooldajate koormus on tõepoolest suur, kuid õnnetusi ei ole kusagil juhtunud. Hooldekodu eitab siiski sarnast ohtu enda hoolealustele.

Kõiki hooldekodusid ei jõua ajakirjanik läbi helistada.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik otsustab kirjutada juhtunust ning hoiatab, et selline oht hoolealuste elule on enamikes hooldekodudes.
2. Ajakirjanik otsustab kirjutada loo vaid käesolevast juhtumist, mainimata sarnast ohtu teistes hooldekodudes.
3. Ajakirjanik otsustab looga viivitada ja võtta ühendust võimalikult paljude hooldekodudega.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab sarnasest ohust ka teistes hooldekodudes.
2. Ajakirjanik otsustab kirjutada loo vaid käesolevast juhtumist, mainimata sarnast ohtu teistes hooldekodudes.
3. Ajakirjanik edastab info toimetajale ning jätab tema otsustada, kas peaks hoiatama sarnasest ohust teistes hooldekodudes.
4. Ajakirjanik arutab toimetuses kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik otsustab kirjutada juhtunust ning hoiatab, et selline oht hoolealuste elule on enamikes hooldekodudes.
2. Ajakirjanik otsustab kirjutada loo vaid käesolevast juhtumist, mainimata sarnast ohtu teistes hooldekodudes.
3. Ajakirjanik otsustab looga viivitada ja võtta ühendust ka teiste hooldekodudega.
4. Ajakirjanik edastab info toimetajale ning jätab tema otsustada, kas peaks hoiatama sarnasest ohust teistes hooldekodudes.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

VI Foto kaklusest

EK p. 1.2, 1.5, 2.4, 3.7, 4.10, 4.11 – avalikkuse igakülgne informeerimine vs põhjendamatu kahju

Antud kaasuses on vastuoluline eelkõige foto, millel olevate inimestega peab ajakirjanik arvestama. Koodeksi punkt 1.5 ütleb, et ajakirjanik ei tohi tekitada põhjendamatuid kannatusi. Teisalt seavad piirangud fotole punktid 4.10 ja 4.11, mis ütlevad, et foto ei tohi olla eksitav ega teisest kontekstist võetud. Vähemal määral puudutab kaasus ka ajakirjaniku autonoomiat, punkt 2.4, ning avalikku infokogumist, 3.7.

Kaasus:

Ajakirjanik kirjutab lugu öisest vägivallast. Ta kõnnib tunde mööda öist tänavat ja jälgib linnaelanike meeleolu. Lõpuks õnnestub tal halva mainega baari ees näha kaklust. Ta teeb kiiruga mõned pildid ning läheb lugu kirjutama.

Hiljem selgub, et välja tuli vaid üks foto ning sellel on näha kaklust pealt vaatamas üht toimetuse kolleegi. Viimane palub, et ajakirjanik loo juures fotot ei kasutaks, kuna ta ei soovi, et teda selle baariga seostatakse.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab loo juures foto muutmata kujul.
2. Ajakirjanik avaldab foto, kuid sellel olevate isikute näod hägustatakse.
3. Ajakirjanik kasutab illustreerival eesmärgil mõnda varasemat fotot kaklusest.
4. Ajakirjanik avaldab foto, kuid töötleb enne pilti, nii et toimetuse töötaja oleks sellelt välja lõigatud.

II komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab foto muutmata kujul.
2. Ajakirjanik avaldab foto, kuid teeb toimetuse töötaja tuvastamise keeruliseks.
3. Ajakirjanik ei kasuta fotot.

4. Ajakirjanik jätab toimetaja otsustada, mida fotoga teha.

III komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab loo juures foto muutmata kujul.
2. Ajakirjanik avaldab foto, kuid töötleb enne pilti, nii et toimetuse töötaja oleks sellelt välja lõigatud.
3. Ajakirjanik lükkab loo kirjutamise edasi ning läheb järgmisel ööl uuesti linnapeale lootuses mõnda kaklust näha ja seda pildistada.
4. Ajakirjanik jätab toimetaja otsustada, mida fotoga teha.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

VII Foto kandidaadist

EK p. 1.2, 1.5, 1.6, 4.10, 4.11 – avalikkuse informeerimine vs põhjendamatu kahju

Antud kaasus puudutab eelkõige vastuolu seoses pildi kasutamise võimalike tagajärgedega. Foto on loo juures informeeriv ning võib seega täita koodeksi punktist 1.2 tulenevat kohustust avalikkust igakülgselt informeerida. Samas seavad foto kasutamisele piiranguid punktid 4.10 ja 4.11, mis hoiatava pildiga lugeja eksitamise eest, ning punkt 1.5, mis keelab ajakirjanikul põhjendamatu kahju tekitamise loo osalistele. Osaliselt puudutab kaasus ka avaliku elu tegelase staatust.

Kaasus:

Ajakirjanik kirjutab kohaliku volikogu valimistest. Leht soovib kirjutada iga kandidaadi tulevikuvisionist lühikese loo. Üks kandidaatidest on vähe tuntud ettevõtja, kes oma agressiivse käitumisega aastaid tagasi korduvalt arestimajja sattus. Intervjuus ei soovi kandidaat oma minevikku arutada ja ütleb, et ta on muutunud. Samuti ei haaku see mehe hinnangul loo fookusega, milleks on tema nägemus kohaliku linna tulevikust.

Ajakirjanikul on valida loo juurde viisakas kampaania foto, millel kandidaat on ülikonnas ja naeratav, või kunagine foto, millel kandidaat suitsetab ja kannab nahktagi. Mõlemal fotol on mees ühtmoodi selgesti äratuntav.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab vaid intervjuust ja kasutab ilusat fotot.
2. Ajakirjanik kirjutab vaid intervjuust, kuid eelistab vanemat fotot.
3. Ajakirjanik kirjutab lisaks ka mehe minevikust, kuid kasutab ilusat fotot.
4. Ajakirjanik kirjutab lisaks ka mehe minevikust ja kasutab vanemat fotot.

II komplekt:

1. Ajakirjanik ei meenuta valimiste raames mehe minevikku ja ei kasuta vanemat fotot.
2. Ajakirjanik viitab ühel või teisel moel mehe minevikule, kirjutades sellest või kasutades vanemat fotot.

3. Ajakirjanik saadab materjali toimetajale ja jätab tema otsustada, kuidas lugu kirjutada.
4. Ajakirjanik peab nõu kolleegidega ja käitub vastavalt nende nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab vaid intervjuust ja kasutab ilusat fotot.
2. Ajakirjanik viitab ühel või teisel moel mehe minevikule, kirjutades sellest või kasutades vanemat fotot.
3. Ajakirjanik saadab materjali toimetajale ja jätab tema otsustada, kuidas lugu kirjutada.
4. Ajakirjanik jätab mehest kirjutamata.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

VIII Ajakirjanik ei teavita allikat oma rollist

EK p. 1.2 ja 3.1 – avalikkuse informeerimine vs allika oma rollist teavitamine

Kaasus käsitleb juhtumit, milles ajakirjanik ei ole allikat oma ajakirjanikurollist teavitanud, kuid kus ajakirjanikule saab teatavaks info, mis võiks olla avalikkuse jaoks oluline. Sellisel juhul ei ole ajakirjanik täitnud eetikakoodeksi punkti 3.1, mis nõuab ajakirjanikult allika teavitamist oma rollist. Samas punkt 1.2 nõuab avalikkuse teavitamist olulisest infost. Poliitiku probleemid oma tööülesannete täitmisel on avalikkust puudutav ja oluline info.

Kaasus:

Noor ajakirjanik otsustab pärast poliitilist debatti rääkida avalikkuse eest hoiduva tuntud poliitikuga. Ajakirjanik ei maini kordagi oma ametit ning räägib poliitikuga debatil arutatust. Poliitik on jutuajamisest huvitatud ning pakub välja, et nad võiksid arutelu jätkata mõnes kohvikus.

Hilisema jutuajamise käigus muutub poliitik väga avameelseks ning räägib ka probleemidest oma töös. Nimelt poliitilised pinged erakonnas on tekitanud poliitikus stressi ning see segab tal tööle keskendumast. Jutuajamine lõppeb õhtul sõbralikus meeleolus, ilma et ajakirjanik oleks kordagi maininud, kes ta on.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab pingetest erakonnas ning poliitiku raskustest tema töös.
2. Ajakirjanik kirjutab pingetest erakonnas ning poliitiku raskustest tema töös, kuid kasutab vaid informatsiooni, mida ta saab kontrollida teistest allikatest.
3. Ajakirjanik kirjutab loo poliitilisest debatist ja jätab hiljem poliitikult kuuldu loos mainimata.
4. Ajakirjanik kirjutab vaid debatist, kuid edastab kuulnud informatsiooni kogunud kolleegile.

II komplekt:

1. Ajakirjanik ei kirjuta poliitikult eraviisilises vestluses kuuldust.

2. Ajakirjanik kirjutab pingetest erakonnas.
3. Ajakirjanik edastab kuulnud informatsiooni peatoimetajale ning jätab tema otsustada, millist osa infost avalikustada.
4. Ajakirjanik arutab toimetuses kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo poliitilisest debatist ja jätab hiljem poliitikult kuulu loos mainimata.
2. Ajakirjanik kirjutab pingetest erakonnas ning poliitiku raskustest tema töös.
3. Ajakirjanik edastab kuulnud informatsiooni peatoimetajale ning jätab tema otsustada, millist osa infost avalikustada.
4. Ajakirjanik kirjutab vaid debatist, kuid edastab kuulnud informatsiooni kogunud kolleegile.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

IX Märatseja lasteaias

EK p. 1.2, 1.5, 3.1, 3.7, 4.2, 4.6, 4.9 – avalikkuse igakülgne informeerimine vs avalikult info kogumine

Antud kaasus puudutab eetikakoodeksist mitmeid punkte, kuid peamine konflikt on seotud informatsiooni kogumisega. Punkt 1.2 nõuab avalikkuse informeerimist igakülgsest ning 4.2 kõigi konfliktiosapoolt ärakuulamist. Sellele seab piiranguid nii 1.5, mis keelab põhjendamatu kahju tekitamise, kui ka 4.9, mis ei luba põhjusetu inimese privaatsusõigust rikkuda.

Lisaks on piirangud seotud ka info kogumisele. 3.1 ja 3.7 nõuavad avalikku informatsiooni hankimist ning allika teatamist ajakirjaniku rollist.

Kaasus:

Ajakirjanik kirjutab lasteaias purjuspäi märatsenud mehest. Mehe tegevus hirmutas lapsi, mille peale kutsusid kasvatajad politsei.

Oma tegude eest mees karistada ei saanud, kuna meditsiiniline ekspertiis tuvastas mehel skisofreenia. Lasteaiatöötajad olid sellest väga ärritatud, sest mees elab lasteaias läheduses ning kõnnib sealt tihti purjuspäi mööda. Nende arvates on mees ohtlik.

Mehe naabrid ei tea haigusest midagi. Nende sõnul on mees lihtsalt hea fantaasiaga joodik. Samuti soovivad nad ajakirjanikul mehega rääkides jätta mainimata, et mees räägib ajakirjandusega. Väidetavalt ei usalda mees ajakirjandust ja ei taha viimasega suhelda.

Ekspertiisi teinud arst keeldub mehest rääkimast.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik proovib mehega rääkida ajakirjanikuna. Kui see ei õnnestu, kirjutab ta loo mehepoolsete kommentaarideta.
2. Ajakirjanik otsustab esialgu mehega mitte rääkida ja koguda infot tema kohta teistest allikatest. Kui infost ei piisa, räägib ta ka mehega, kuid ei maini, et on ajakirjanik.
3. Ajakirjanik proovib tabada mehe tänavalt ning temaga niisama juttu ajada. Ta ei maini, et on ajakirjanik, ning väldib ka sellise mulje jätmist.

4. Ajakirjanik külastab meest, teeseldes, et ta on sotsiaaltöötaja, kes soovib juhtunust rääkida.
5. Ajakirjanik ei kirjuta juhtunust.

II komplekt:

1. Ajakirjanik otsustab mehega mitte rääkida. Ta fookuseerib loo lasteaias juhtunule ja kirjutab mehest kui potentsiaalsest ohust.
2. Ajakirjanik otsustab mehega rääkida, mainimata, et ta on ajakirjanik. Ta fookuseerib loo mehe haigusele.
3. Ajakirjanik otsustab rääkida mehega ajakirjanikuna. Kui mees ei taha rääkida, teatab ajakirjanik, et mees loobus kommentaarist, ja toetub loos teistele allikatele.
4. Ajakirjanik laseb toimetajal otsustada, kuidas ja millest ta kirjutama peaks.
5. Ajakirjanik proovib mehega rääkida ajakirjanikuna. Kui see ei õnnestu, palub ta mõnel kolleegil mehega rääkida ametit mainimata.

III komplekt:

1. Ajakirjanik otsustab mehega mitte rääkida. Ta fookuseerib loo lasteaias juhtunule ja kirjutab mehest kui potentsiaalsest ohust.
2. Ajakirjanik laseb toimetajal otsustada, kuidas ja millest ta kirjutama peaks.
3. Ajakirjanik otsustab esialgu mehega mitte rääkida ja koguda infot tema kohta teistest allikatest. Kui infost ei piisa, räägib ta ka mehega, kuid ei maini, et on ajakirjanik.
4. Ajakirjanik külastab meest, teeseldes, et ta on sotsiaaltöötaja, kes soovib juhtunust rääkida.
5. Ajakirjanik ei kirjuta juhtunust.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?

2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

X Ajakirjanduslik eksperiment koos romadega

EK p. 1.2, 1.5, 1.6, 3.1, 3.7, 4.9 – avalikkuse igakülgne informeerimine vs avalikult info kogumine

Antud kaasuse peamine vastuolu puudutab info kogumist. Eetikakoodeksi punktid 3.1 ja 3.7 nõuavad ajakirjanikult avalikku infokogumist. Ajakirjanduslik eksperiment ei järgi neid punkte. Samas on aga ajakirjanikul kohustus avalikkust igakülgsest informeerida.

Eksperimendis saadud infole seavad omakorda piiranguid punktid 1.5 ja 4.9, mis nõuavad ajakirjanikult info avalikustamise tagajärgede kaalumist.

Kaasus:

Ajakirjanik kirjutab lugu töötutest romadest, kes on kohalikus linnas pahameelt tekitanud tänaval inimeste segamisega. Pärast intervjuusid läheb ajakirjanik romadega tänavale kaasa, teeseldes, et ta on üks neist. Järgneva paari tunni jooksul näeb ajakirjanik hulganisti linnaelanike negatiivseid reaktsioone, seal hulgas ka paar halvustavat ütlust tuntud linnaelanike suust. Eriti halvustavad olid ühe linnavolikogu liikme, kõrgkooli õppejõu ning suurettevõtte juhi reaktsioonid.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab loos kõigi tuntud linnaelanike ütlused nimeliselt.
2. Ajakirjanik avaldab loos näiteid halvustavatest reaktsioonidest, kuid ei maini konkreetseid isikuid.
3. Ajakirjanik kirjutab üldiselt linnaelanike reaktsioonidest, näiteid ja nimesid välja toomata.
4. Ajakirjanik jätab linnaelanike reaktsioonid loost välja.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab vaid romade tegemistest ning ei kirjuta linnaelanike halvustavast suhtumisest.

2. Ajakirjanik kirjutab romade tegemistest ja linnaelanike halvustavast suhtumisest. Ta toob loos välja kõige värvikamad linnas kuulnud reaktsioonid.
3. Ajakirjanik kirjutab romade tegemistest ja linnaelanike halvustavast suhtumisest. Ta toob loos välja mõned näited linnaelanike reaktsioonidest. Linnavolikogu liikme ütluse toob ta välja nimeliselt.
4. Ajakirjanik edastab saadud materjali toimetajale ja jätab loo sisu tema otsustada.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab vaid romade tegemistest ning ei kirjuta linnaelanike halvustavast suhtumisest.
2. Ajakirjanik kirjutab romade tegemistest ja linnaelanike halvustavast suhtumisest. Ta toob loos välja mõned näited linnaelanike reaktsioonidest. Linnavolikogu liikme ütluse toob ta välja nimeliselt.
3. Ajakirjanik avaldab loos kõigi tuntud linnaelanike ütlused nimeliselt.
4. Ajakirjanik edastab saadud materjali toimetajale ja jätab loo sisu tema otsustada.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XI Kohaliku kooli direktori vastuoluline tegevus

EK p. 1.2, 4.8 ja 4.9 – avalikkuse informeeritus vs alaealine õigusrikkuja + eraeluline info

Antud kaasus käsitleb dilemmat, kus ühelt poolt on ajakirjanikul kohustus avalikkust teavitada direktori otsuse vastuolulisusest seoses tema enda suutmatusega teha sama, mida ta nõuab teistelt. Teiselt poolt on tegemist juhtumiga, kus loosse on segatud alaealise õigusrikkumine ning samuti direktori eraelulised aspektid.

Eetikakoodeksi punkti 1.2 järgides ja kõigest juhtunust kirjutades rikuks ajakirjanik koodeksi punkti 4.8, mille kohaselt alaealisi õigusrikkujaid tavaliselt ei identifitseerita. Direktori poja identifitseerimata jätmisel ei ole juhtunud antud looga mingit pistmist.

Lisaks sellele tuleb ajakirjanikul eetikakoodeksi punktist 4.9 lähtuvalt kaaluda, kas direktori kodustest probleemidest kirjutamine on avalikkuse jaoks piisavalt oluline info või ei peaks tema eraelu antud kontekstis mainima.

Kaasus:

Kohaliku lehe ajakirjanik läheb intervjuerima gümnaasiumi direktorit, kes on koostöös politseiga sisse seadnud hommikuse juhiõiguse ja turvaseadmete kontrolli kooli territooriumile saabuvatele autodele ja jalgratastele. Direktori sõnul on see parema liikluskasvatuse ning -turvalisuse huvides.

Samas on mitmed lapsevanemad kaevanud, et direktori otsus on nende suhtes ülekohtune, kuna direktori enda 12aastane poeg sõidab tihti linnas jalgrattaga juhiloa ja kiivrita. Direktori poeg on ka politseile vahele jäänud.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab direktori otsusest ning sellest, et noored käituvad liikluses ükskõikselt. Ajakirjanik mainib konkreetse näitena ka direktori poega.
2. Ajakirjanik kirjutab direktori otsusest ning sellest, et noored käituvad liikluses ükskõikselt. Ajakirjanik ei maini direktori pojaga juhtunut.

3. Ajakirjanik kirjutab direktori otsusest ning lapsevanemate pahameelest selle osas, et direktor enda lapse liikluskäitumist ei kontrolli, mainides ka direktori poja liiklusseaduse rikkumist.
4. Ajakirjanik kirjutab direktori otsusest ning lapsevanemate pahameelest selle osas, kuid jätab mainimata direktori eraelulised seigad.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo ning mainib selles ka direktori ametliku tegevuse ja eraelu vastuolulisust.
2. Ajakirjanik kirjutab loo, kuid ei maini selles direktori eraelulisi seiku.
3. Ajakirjanik jätab toimetaja otsustada, kuivõrd peaks ta direktori pojaga seotut kajastama.
4. Ajakirjanik käitub vastavalt toimetuse tavadele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo ning mainib selles ka direktori ametliku tegevuse ja eraelu vastuolulisust, kuid ei kirjuta direktori pojast.
2. Ajakirjanik kirjutab direktori otsusest ning sellest, et noored käituvad liikluses ükskõikselt. Ajakirjanik ei maini direktori pojaga juhtunut.
3. Ajakirjanik kirjutab direktori otsusest ning lapsevanemate pahameelest selle osas, et direktor enda lapse liikluskäitumist ei kontrolli, mainides ka direktori poja liiklusseaduse rikkumist.
4. Ajakirjanik jätab toimetaja otsustada, kuivõrd peaks ta direktori pojaga seotut kajastama.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Milline roll on loos direktoril? Milline tema pojal?

3. Kuidas saaks ajakirjanik seda lugu kajastada?
4. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
5. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
6. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
7. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XII Poliitikuga seotud inimese eraelu

EK p. 1.2, 1.6 ja 4.9 – avalikkuse informeerimine + avaliku elu tegelane vs eraelu puutumatus

Kaasus käsitleb juhtumit, kus konfliktis on avaliku elu tegelase eraelu ning temaga seotud inimese eraelu. Samuti pakub kaasus võimalust arutada selle üle, kuidas peaks käsitlema materjali, mis on inimeste poolt internetis avalikult kättesaadavaks muudetud, kuid mis samas pole mõeldud avalikustamiseks. Sellise materjali näiteks võivad olla sotsiaalvõrgustike profiilide alla kuuluvad fotod.

Eetikakoodeksist puudutab see kaasus punkte 1.2 ja 1.6, mis kohustavad ajakirjanikku avalikkust teavitama ning mis annavad avaliku elu tegelase puhul ajakirjanikule suuremad volitused kasutamaks kriitikat. Samas kaitseb punkt 4.9 eraelulist materjali. Poliitiku puhul peaks seega kaaluma, kuivõrd on avalikkusel sellist infot vaja. Samuti riivab sellise materjali avaldamine pildil oleva naise eraelu puutumatus.

Kaasus:

Valimiste eelsel perioodil uurib ajakirjanik tuntud poliitikute tegemisi. Ajakirjanik leiab vihje peale internetist sotsiaalvõrgustikust foto, millel on näha tuntud poliitikut noorest naisest ümbert kinni hoidmas. Foto postitaja profiili alt leiab ajakirjanik sarnaseid fotosid hulganisti. Noore naise nime saab ajakirjanik samuti teada. Olukorra muudab keeruliseks asjaolu, et poliitikul on naine ja lapsed.

Ei poliitik ega noor naine ole nõus pilte kommenteerima. Pärast ajakirjaniku uurimist kaovad pildid naise profiili alt, kuid ajakirjanikul on olemas koopiad. Ainsaks tõenduseks võimalikust poliitiku kerglasest käitumisest on ajakirjaniku käes olevad fotod.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo poliitikust ja noorest naisest ning avaldab fotod, millel nii poliitik kui ka noor naine on äratuntavad.
2. Ajakirjanik kirjutab loo poliitiku eraelust, kuid ei tuvasta naist nimeliselt. Samuti avaldab ta fotod, millel poliitik on äratuntav, kuid noore naise nägu on muudetud ähmaseks.

3. Ajakirjanik avaldab loo ilma fotodeta, kirjutades vaid sellest, mida ta ise nägi, jättes naise nime anonüümseks.
4. Ajakirjanik ei kirjuta poliitiku eraelust.

II komplekt:

1. Ajakirjanik ei kirjuta poliitiku eraelust.
2. Ajakirjanik kirjutab poliitiku eraelust ja anonüümselt ka noorest naisest, kuid ei avalda fotosid.
3. Ajakirjanik kirjutab kogu loo, lisab pildid ja jätab loo avaldamise toimetaja otsustada.
4. Ajakirjanik näitab fotosid toimetuses kolleegidele, peab nendega aru ja käitub lähtuvalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab fotod, kus nii poliitik kui ka noor naine on selgelt äratuntavad.
2. Ajakirjanik avaldab loo ilma fotodeta, kirjutades vaid sellest, mida ta ise nägi.
3. Ajakirjanik ei avalda lugu.
4. Ajakirjanik kirjutab kogu loo, lisab pildid ja jätab loo avaldamise toimetaja otsustada.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XIII Äärmusliku rühmituse vaadete levitamine

EK p. 1.2 ja 6.1 – avalikkuse informeerimine vs äärmuslike vaadete levitamine + reklaam

Kaasuses on tegemist olukorraga, milles on segatud ajakirjanduslik ja suhtekorralduslik materjal. Antud kaasuse puhul saab arutada, kuidas peaks kajastama äärmusrühmitusi, kuna kirjutades põhjalikult rühmituse tegevusest, teeb ajakirjanik sellega reklaami rühmituse vaadetele.

Samuti saab arutada, kas avalikkust on tarvis kõigest teavitada. Teemast kirjutamata jättes jääks avalikkus ilma mõningasest olulisest infost, kuid teiselt poolt jääks äärmusliku rühmituse avaliku ürituse mõju marginaalseks.

Eetikakoodeksis puudutab see kaasus otsesemalt punkti 6.1, mille kohaselt suhtekorralduslik ja ajakirjanduslik materjal peaksid olema lahus.

Kaasus:

Rahvuslikku vaenu õhutatav ja äärmuslike vaadetega rühmitus korraldab avaliku ürituse, milles liikumise liikmed peavad kõnesid, tutvustavad oma vaateid ja otsivad uusi liikmeid.

Ajakirjanik saab ülesandeks kajastada üritust ja seal toimuvat. Üks rühmituse juhtidest on nõus andma pika intervjuu, milles ta selgitab rühmituse vaateid ja nende vajalikkust, kasutades intervjuus solvavaid väljendeid venelaste ja ameeriklaste kohta. Rühmituse juht räägib lisaks järgmistest avalikest aktsioonidest.

Varasemad rühmituse avalikud aktsioonid on meedias palju vaidlusi tekitanud.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab põhjaliku loo rühmitusest, lisades sõna-sõnalise intervjuu rühmituse juhiga.
2. Ajakirjanik kirjutab lühikese uudise rühmituse üritusest, kasutades nii juhi sõnu rühmituse eesmärkide kohta kui ka üht kriitilist kommentaatorit.
3. Ajakirjanik kirjutab rühmitusest loo koos intervjuuga, kuid lisab juurde, et toimetuse ei poolda selliseid vaateid.

4. Ajakirjanik kirjutab iroonilise reportaaži sündmusest, näidates kogu üritust kui klounaadi.
5. Ajakirjanik ei kajasta rühmituse üritust.

II komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab kogu üritusel kogutud info ja intervjuu.
2. Ajakirjanik avaldab lühikese kriitilise loo sündmusest.
3. Ajakirjanik esitab kogu intervjuu toimetajale koos ülevaatega sündmusest ja leiab, et on toimetaja asi otsustada, kuidas materjali avaldada.
4. Ajakirjanik ei kirjuta rühmitusest.
5. Ajakirjanik arutab toimetuses kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab põhjaliku loo rühmitusest, lisades sõna-sõnalise intervjuu rühmituse juhiga.
2. Ajakirjanik kirjutab lühikese uudise rühmituse üritusest, kasutades nii juhi sõnu rühmituse eesmärkide kohta kui ka üht kriitilist kommentaatorit.
3. Ajakirjanik kirjutab loo rühmitusest koos intervjuuga, kuid lisab juurde, et toimetus ei poolda selliseid vaateid.
4. Ajakirjanik ei kirjuta rühmitusest.
5. Ajakirjanik esitab kogu intervjuu toimetajale koos ülevaatega sündmusest ja leiab, et on toimetaja asi otsustada, kuidas materjali avaldada.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)

5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XIV Endise tippsportlase võimalik reklaamimine

EK p. 1.2 ja 6.1 – avalik huvi vs varjatud reklaam

Kaasus käsitleb reklaami ning ajakirjandusliku teksti lahushoidmise nõuet. Kaasuse keskmes on olukord, milles ajakirjanik kirjutab avalikkusele huvi pakkuvast inimesest, kajastades tema uut tegevust. Seda võib aga tõlgendada reklaamina.

Ühelt poolt on avalikkusel suur huvi endise tippsportlase tegemiste vastu, teiselt poolt on ajakirjanikul raske sportlasest kirjutada tegemata seeläbi reklaami sportlase uuele ettevõtmisele. Eetikakoodeksis käsitleb reklaami ja ajakirjandusliku teksti lahushoidmise nõuet punkt 6.1.

Kaasus:

Ajakirjanik intervjuerib endist tippsportlast, kes tegeleb nüüdsest spordi asemel ettevõtlusega. Paljudele lugejatele tuntud sportlane on avanud oma kodukohas restorani, kuhu on üles seatud ka tema karikad ja medalid. Restoranis toimub ka intervjuu sportlasega. Kuna intervjuu fookuses on sportlase tegevus ning elu pärast tippsporti, on mainitud restoran kogu aeg jutuajamise keskmes. Pärast intervjuud selgub ajakirjanikule, et intervjuud ei ole võimalik avaldada restorani mainimata.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik avaldab intervjuu koos viidetega uuele restoranile.
2. Ajakirjanik kirjutab intervjuu põhjal lühikese loo sportlase edasisest tegevusest, milles ta restorani ei maini.
3. Ajakirjanik avaldab intervjuu, kuid lisab juurde lühikese kommentaari, milles ta arutleb oma kahtluste üle seoses restorani reklaamimisega.
4. Ajakirjanik ei kirjuta sportlasest.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab sportlasest ja ta restoranist.

2. Ajakirjanik kirjutab sportlasest lähtuvalt sellest, mis avalikkusele enim huvi võiks pakkuda, kuid jätab viited restoranile välja.
3. Ajakirjanik jätab otsustamise loo avaldamise kohta toimetajale.
4. Ajakirjanik peab nõu kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo sportlasest ning tema restoranist.
2. Ajakirjanik ei kirjuta sportlasest.
3. Ajakirjanik avaldab intervjuu, kuid lisab juurde lühikese kommentaari, milles ta arutleb oma kahtluste üle seoses restorani reklaamimisega.
4. Ajakirjanik jätab otsustamise loo avaldamise kohta toimetajale.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XV Heategevusest ajakirjanduses

Lojaalsuskonflikt: abipaluja vs avalikkus

Kaasuse puhul on võimalik arutada, kuivõrd peaks ajakirjandus võimalusel abistama üksikuid abivajajaid. Avalikkusel ei ole antud küsimuses otsest huvi heategevusliku ürituse osas, samuti ei ole see avalikkuse jaoks oluline. Samas saaks ajakirjanik teha midagi head.

Omaette küsimuseks võiks kujuneda see, kuidas võib ühele abipalujale vastutulemine mõjutada sarnaseid situatsioone tulevikus.

Kaasus:

Ajakirjanikule helistab haige lapse isa, kes räägib, kuidas kohalik kogukond korraldab nende lapse raviks raha kogumiseks heategevusliku kontserdi ning kuidas neil on plaanis koguda annetusi üleriigiliselt. Vanemad paluvad kirjutada loo toimuvast, et levitada infot heategevusest. Laps põeb haigust, mis ravimata võib kujuneda surmavaks. Pere ise ei suuda ravi eest maksta.

Samal päeval helistab ka ühe teise haige lapse pere, kes räägib sarnase loo. Ka neil ei ole raha oma lapse ravi eest maksta ning otsustasid samuti annetusi koguda. Ka teine pere soovib, et neist kirjutataks lehes ja aidataks koguda annetusi.

Mõlema lapse haigus on väga raske, mistõttu ei ole ajakirjanikul võimalik eelistada üht teisele.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab vaid lapsest, kellest ta kuulis esimesena.
2. Ajakirjanik kirjutab loo, milles mainib mõlemad lapse juhtumit ja mõlemat heategevusüritust.
3. Ajakirjanik kirjutab laste haigusest ja perede raskest seisust, kuid ei maini nende heategevuslikke annetuskampaaniaid.
4. Ajakirjanik ei kirjuta kummastki haigest lapsest.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab haigete laste toetuskampaaniatest.
2. Ajakirjanik ei kirjuta heategevusüritustest.
3. Ajakirjanik ei hakka ise kaaluma, mis on õige, vaid leiab, et antud juhtumi peaks lahendama toimetaja.
4. Ajakirjanik arutab toimetuses kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab kummastki lapsest eraldi loo, kutsudes üles mõlema lapse jaoks annetusi tegema.
2. Ajakirjanik kirjutab vaid lapsest, kellest ta kuulis esimesena.
3. Ajakirjanik kirjutab laste haigusest ja perede raskest seisust, kuid ei maini nende heategevuslikke annetustekampaaniaid.
4. Ajakirjanik ei kirjuta kummastki haigest lapsest.
5. Ajakirjanik ei hakka ise kaaluma, mis on õige, vaid leiab, et antud juhtumi peaks lahendama toimetaja.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XVI Patsient kurdab arsti ebaprofessionaalsuse üle

EK p. 1.2 ja 4.2 - avalikkuse informeerimine vs tasakaalustatus

Kaasus käsitleb dilemmat, kus ajakirjanik peab valima tasakaalustamata loo ning avalikkuse teavitamise ülekohtusest käitumisest vahel. Ühel pool on seega üldiselt eetikakoodeksi punkti 1.2 alla käiv kohustus avalikkust teavitada kõigest olulisest. Võimalus, et praktiseeriv arst on oma tegevuses hooletu või patsiendi suhtes ülekohtune võib avalikkusele olla oluline. Eriti kui arsti tegevusetus võib olla kahjulik tema patsiendi tervisele.

Teiselt poolt on aga ajakirjanikul punktist 4.2 lähtuvalt kohustus käsitleda konflikte tasakaalustatult. Samas on arsti ja patsiendi suhteid keeruline tasakaalustatult käsitleda, kuna arst ei saa patsienti puudutavat informatsiooni avalikkuse ette tuua.

Kaasus:

Toimetusega ühendust võtnud inimese sõnul ei ole tal võimalik saada kvaliteetset raviteenust, kuna tema perearst ei leia tema tervisel midagi viga olevat. Pikale veninud tegevusetus on inimese hinnangul aga tema tervislikku seisundi veelgi kehvemaks muutnud.

Patsiendi sõnul on ta oma arstiga mitmel korral kohtunud ning enda tervise üle kaevanud. Perearst ei võta aga midagi ette, vaid räägib pikalt ja laialt patsiendi elust, tervisest ja meditsiinist üldiselt. Soovi peale perearsti vahetada oli arst käitunud ärritatult ning pilkavalt. Ühendust võtnud inimene tunneb end solvatuna ja usub, et tema arst on seniilne, ebaprofessionaalne ning võib kujutada endast ohtu teiste patsientide tervisele.

Mainitud arst keeldub ajakirjanikuga sellest juhtumist rääkimast, viidates vajadusele kaitsta patsiendi delikaatseid isikuandmeid. Kuuldes, et patsient nimetab teda seniilseks ja ebaprofessionaalseks, läheb arst endast välja. Väga värvikate väljenditega peab arst kogu sellist juttu ennekuulmatuks ja nimetab ajakirjanikku laimu levitajaks.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo patsiendi kaebustest, kirjeldades ka seda, kuidas arst süüdistusi kuuldes endast välja läks.
2. Ajakirjanik kirjutab loo patsiendi kaebustest ning lisab, et arst loobus omapoolsetest kommentaaridest.

3. Ajakirjanik kirjutab loo sellest, kui võrd kaitsetud on arstid patsientide süüdistuste ees, tuues selle näiteks juhtunu.
4. Ajakirjanik ei kirjuta lugu.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo patsiendi kaebustest.
2. Ajakirjanik ei kirjuta lugu.
3. Ajakirjanik jätab loo ilmumise toimetaja otsustada.
4. Ajakirjanik käitub vastavalt toimetuse tavale, et arsti ja patsiendi vaidlusi väljaanne ei kajasta.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo patsiendi kaebustest, kirjeldades ka seda, kuidas arst süüdistusi kuuldes endast välja läks.
2. Ajakirjanik jätab loo ilmumise toimetaja otsustada.
3. Ajakirjanik käitub vastavalt toimetuse põhimõttele, et arsti ja patsiendi vaidlusi väljaanne ei kajasta.
4. Ajakirjanik ei kirjuta lugu.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Milline roll on loos arstil?
3. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
4. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
5. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
6. Kelle huvidest Teie selline otsus lähtub? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
7. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XVII Ajateenija kaebus teenistuse kohta

EK p. 1.2 ja 4.2 – avalikkuse teavitamine vs tasakaalustatus

Kaasus käsitleb olukorda, milles ajakirjanik peab valima subjektiivse kajastuse ning avalikkuse teavitamise vahel. Eetikakoodeksi punkt 1.2 kohustab ajakirjanikku avalikkust kõigest olulisest teavitama. Probleeme kohustusliku kaitseväeteenistusega võib pidada oluliseks.

Samas tuleb eetikakoodeksi punkti 4.2 kohaselt konflikti korral ära kuulata mõlemad osapooled. Ühe osapoole välja jätmine, oleks konflikti kajastus ühepoolne.

Kaasus:

Ajakirjaniku poole pöördub ajateenistusest vabanenud noormees, kes kritiseerib teravalt oma teenistust. Ta on isiklikult kogunud ja pealt näinud alandavat suhtumist, hoolimatust ning organiseerimatust. Samuti süüdistab noormees nimeliselt kaadriväelasi, kes ajateenijaid mõnitavad ja ahistavad.

Kui ajakirjanik räägib noormehe süüdistuses mainitud kaadrikaitseväelastega, ei ole neist keegi nõus teemat ajakirjanduses avalikult arutama. Mõned neist mainivad ajakirjanikule eraviisiliselt, et tegemist oli probleemse noormehega, kes rikkus korduvalt distsipliini.

Üks ajakirjaniku tuttav kaadriväelane kinnitab eraviisiliselt, et osa noormehe jutust vastab siiski tõele ning et mõned kaadriväelased on ajateenijate suhtes ülekohtused, kuid ta ei täpsusta kes.

Ükski süüdistusega seotud ajateenija ei soovi samuti oma nime all ajakirjandusega rääkida.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo, tuginedes noormehe jutule ning mainides kaadrikaitseväelaste kommentaaridest keeldumist.
2. Ajakirjanik kirjutab loo, tuues välja kaadrikaitseväelaste eraviisilised vestlused anonüümsete allikate vestlustena.
3. Ajakirjanik kirjutab loo, kasutades kogu talle teada olevat infot ning tuvastades eraviisiliselt vestelnud kaadriväelased nimeliselt.

4. Ajakirjanik otsustab teemast mitte kirjutada.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo noormehe ajateenistusest, mainides kaadrikaitseväelaste kommentaaridest keeldumist.
2. Ajakirjanik ei kirjuta lugu.
3. Ajakirjanik teatab toimetajale juhtumi üksikasjad ning jätab otsustamise loo kirjutamise osas toimetajale.
4. Ajakirjanik ei kirjuta lugu, kuid julgustab noormeest oma teenistuses kogetust arvamyslugu kirjutama.

III komplekt:

1. Ajakirjanik otsustab probleemidest mitte kirjutada.
2. Ajakirjanik otsustab kirjutada loo, tuginedes noormehe jutule ning mainides kaadrikaitseväelaste kommentaaridest keeldumist.
3. Ajakirjanik kirjutab loo, kasutades kogu talle teada olevat infot ning tuvastades eraviisiliselt vestelnud kaadriväelased nimeliselt.
4. Ajakirjanik teatab toimetajale juhtumi üksikasjad ning jätab otsustamise loo kirjutamise osas toimetajale.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XVIII Korruptsioonikahtlus oma kontsernis

EK p. 1.2 ja 2.3 – avalikkuse informeeritus vs seotus institutsiooniga

Antud kaasus käsitleb dilemmat, kus ajakirjanikul on ühelt poolt kohustus avalikkuse ees teda olulise infoga kursis hoida ning teiselt poolt on tal kohustused oma tööandja ettevõtte ees. Eetikakoodeks on punktis 2.3 sellise olukorra kohta kirjutanud, et ajakirjanik ei tohi olla kajastatava institutsiooni teenistuses. Antud kaasuses tähendaks eetikakoodeksi punkti 2.3 järgimine aga punkti 1.2 rikkumist. Viimase järgi on ajakirjanik kohustatud teenima avalikkuse õigust saada igakülgselt infot ühiskonnas toimuva kohta ning kriitiliselt jälgima poliitilise ja majandusliku võimu teostamist.

Kaasus:

Uudistetoimetaja saab hilisõhtul informatsiooni oma isiklikult ja usaldusväärset allikalt, et kontsernis, kuhu kuulub ka tema väljaanne, on juhatuse liikmetele langenud korruptsioonikahtlus. Avalikkuseni ei ole see info veel jõudnud.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab korruptsioonikahtlusest.
2. Ajakirjanik otsustab oodata, kuni politsei ametlikult korruptsioonikahtlustuse esitab, ning kirjutab alles seejärel juhtunust.
3. Ajakirjanik ei kirjuta enda kontsernist, kuid annab informatsiooni tuttavale, kes töötab avalik-õiguslikus kanalis.
4. Ajakirjanik ei kirjuta korruptsioonikahtlusest ning jätab info enda teada.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab korruptsioonikahtlusest.
2. Ajakirjanik ei kirjuta enda kontsernist, kuid annab informatsiooni tuttavale, kes töötab avalik-õiguslikus kanalis.
3. Ajakirjanik ei kajasta teemat, ent saadab teadaoleva informatsiooni e-kirjaga peatoimetajale.

4. Ajakirjanik ei kirjuta teemast ning jätab info enda teada.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab korruptsioonikahtlustusest.
2. Ajakirjanik loobub teemast ja annab informatsiooni tuttavale, kes töötab avalikõiguslikus kanalis.
3. Ajakirjanik ei hakka teemaga tegelema ja otsustab teeselda, et ta pole seda informatsiooni kunagi saanud.
4. Ajakirjanik ei kajasta teemat, saadab aga teadaoleva informatsiooni e-kirjaga peatoimetajale.

IV komplekt:

1. Mida saaks ajakirjanik teadaoleva informatsiooniga teha?
2. Milline tegevus oleks kõige õigem?
3. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
4. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
5. Mis võiks segada ajakirjanikul seda teemat tasakaalustatult kajastada?
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XIX Ettevõtja petiseks nimetamine

Lojaalsuskonflikt: toimetus vs allikas

Tegemist on kaasusega, mis käsitleb lojaalsuskonflikti. Ajakirjanikul tuleb valida, kellele jääda lojaalseks, kas allikale või toimetusele. Samuti on lojaalsuskonfliktiga seotud ajakirjaniku enda hea nimi. Seega peab ta valima, kelle silmis jääda heasse kirja.

Eetikakoodeksis käsitleb sellist probleemi punkt 2.4, mille kohaselt ei või toimetus ajakirjanikku sundida tööalaselt tegema midagi, mis oleks vastuolus tema isiklike tõekspidamistega. Samas on antud kaasuse puhul tegemist selge ülekohtuga ajakirjaniku suhtes. Sellest tulenevalt on ajakirjanikule jäänud valida vaid halbade variantide vahel, kas rikkuda oma suhted toimetusega või allikaga.

Kaasus:

Ajakirjanik kirjutab loo sellest, kuidas noor ärimees sai riigilt suuri toetusi uudsete ja säästlike tootmisviiside kasutamise eest. Ajakirjanikule sai aga teatavaks, et ettevõtja tegeleb sellisel viisil tootmisega vaid minimaalsel määral. Selgub, et seaduses on auk, mis lubab ettevõtjal taotleda toetust hoolimata sellest, kui suurel määral ta tootmisega tegeleb. Seega ei ole tegemist küll seaduse rikkumisega, kuid samas on selline käitumine ebaõiglane suurtootjate suhtes.

Ajakirjanik kirjutab loo hinnanguid andmata, kuid toimetaja muudab hiljem sõnastust nii, et noort ettevõtjat nimetatakse nii pealkirjas kui ka loo sees petturiks. Ettevõtja kaebas lehe kohtusse, kuna teda nimetatakse asjatult petturiks. Samuti süüdistab ärimees ajakirjanikku, et viimane tema heausklikkust kuritarvitas.

Ajakirjanik tajub, et tema jäi sellise sõnastuse eest süüdi, kuigi tegelikult muutis sõnastust toimetaja.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik võtab ühendust allikaga, selgitab talle sõnastuse tagamaid ja palub isiklikult vabandust.

2. Ajakirjanik nõuab toimetaja avalikku vabandamist lehes.
3. Ajakirjanik ei tee midagi, kuna ei taha oma toimetuse siseasjadele halba valgust heita.
4. Ajakirjanik võtab süü enda peale ja vabandab avalikult lehes.

II komplekt:

1. Ajakirjanik otsustab süü enda peale võtta.
2. Ajakirjanik kaebab peatoimetajale ning laseb temal otsustada, kes süüdi jääb.
3. Ajakirjanik arutab olukorda kolleegidega ning selgitab neile juhtunut. Väljaspool toimetust ajakirjanik juhtunust ei räägi.
4. Ajakirjanik kirjutab lehes, kuidas veas oli süüdi toimetaja.

III komplekt:

1. Ajakirjanik otsustab süü enda peale võtta.
2. Ajakirjanik nõuab toimetaja avalikku vabandamist lehes.
3. Ajakirjanik võtab ühendust allikaga, selgitab talle sõnastuse tagamaid ja palub isiklikult vabandust.
4. Ajakirjanik kirjutab lehes, kuidas veas oli süüdi toimetaja.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul konflikti lahendamiseks?
3. Milline tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XX Ümbrikupalk ja anonüümne allikas

EK p. 1.2, 3.3, 3.4, 4.1 ja 4.2 – avalikkuse informeerimine vs anonüümsuse lubamine

Kaasuse puhul on tegemist juhtumiga, kus konflikti satuvad informatsiooni tasakaalustatud ning allikale antud anonüümsuse lubadus.

Kaasuses esitatud olukorras nõuaks süüdistuste tõsisus ka garantiid allika näol. Ka eetika koodeksi punkt 4.2 ütleb, et konflikti korral peab ajakirjanik ära kuulama kõik osapooled. Seda ajakirjanik ka teeb, kuid ta jätab süüdistava poole anonüümseks. Eetika koodeksi punkt 4.1 nõuab tõenditega tagatud faktilist informatsiooni.

Ametliku allika anonüümseks jätmise ei lase allika ütlusi tõendada. Samas on ajakirjanikul eetika koodeksi punktide 3.3 ja 3.4 järgi kohustus hoida oma allikale antud lubadust ning kaitsta tema anonüümsust.

Kaasus:

Ajakirjanik kuuleb isiklikult ja usaldusväärselt allikalt, et teatud ettevõtte maksavad töötajatele palka mustalt. Allikas on nõus infot jagama, kuid nõuab anonüümsust, kuna ta ise töötab ühes neist ettevõtetest. Ajakirjanik lubab allika anonüümseks jätta.

Selgub, et mainitud pettust ei tõenda ükski teine allikas ning ettevõtte juhid ise eitavad palga mustalt maksmist. Ajakirjanik on aga veendunud, et esialgse allika info on tõene, kuna allikas töötab tähtsal positsioonil ning on seni olnud väga usaldusväärne.

Hiljem helistab ajakirjanikul üks ettevõtte juhtidest, kes on nõus ümbrikupalgast avalikult rääkima, kui ajakirjanik oma algse allika loos nimeliselt tuvastab.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik teatab, et ei avalikusta allika nime. Ta kirjutab mustalt palka maksvatest ettevõtetest esialgse allika jutu järgi ning jätab ta anonüümseks.
2. Ajakirjanik lubab ettevõtte juhile avalikustada esialgse allika nime. Ta kirjutab loo, avalikustades mõlemad allikad nimeliselt.

3. Ajakirjanik lubab ettevõtte juhile avalikustada esialgse allika nime, kuid ei tee seda. Ta avalikustab ettevõtte juhi jutu ja esialgse allika jutu mõlemad anonüümselt.
4. Ajakirjanik lubab ettevõtte juhile avalikustada esialgse allika nime, kuid ei tee seda. Ta avalikustab ettevõtte juhi nimeliselt ning jätab esialgse allika anonüümseks.
5. Ajakirjanik ei kirjuta lugu.

II komplekt:

1. Ajakirjanik hoiab esimesele allikale antud lubadust ja loobub teisest allikast.
2. Ajakirjanik avaldab mõlemad allikad nimeliselt.
3. Ajakirjanik lubab teisele allikale avalikustada esimene allikas nimeliselt. Seejärel saadab ta kogu info toimetajale ning jätab loo ilmumise tema otsustada.
4. Ajakirjanik suunab teise allika oma kolleegile, kes on ettevõtte juhi tuttav. Ta hoiab esimesel allikale antud lubadust ning ei avalikusta tema nime.

III komplekt:

1. Ajakirjanik lubab ettevõtte juhile avalikustada esialgse allika nime, kuid ei tee seda. Ta avalikustab ettevõtte juhi jutu ja esialgse allika jutu mõlemad anonüümselt.
2. Ajakirjanik lubab teisele allikale avalikustada esimene allikas nimeliselt. Seejärel saadab ta kogu info toimetajale ning jätab loo ilmumise tema otsustada.
3. Ajakirjanik lubab ettevõtte juhile avalikustada esialgse allika nime. Ta kirjutab loo, avalikustades mõlemad allikad nimeliselt.
4. Ajakirjanik teatab, et ei avalikusta allika nime. Ta kirjutab loo esialgse allika jutu järgi ning jätab ta anonüümseks.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?

2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XXI Rassi rõhutamine

EK p. 1.2 vs 4.3 – avalikkuse huvi vs rahvuse ja rassi ületähtsustamine

Kaasuse lubab arutada, kuidas avalik huvi sobib õigustuseks rassi või rahvuse rõhutamiseks. Selles kaasuses ei ole loo peamine uudisväärtus just rassist tulenev ning selle rõhutamine annaks loole tavapärasest erineva alatoon. Ajakirjanduseetika koodeksi punkt 4.3 keelab aga rõhutada rassi või rahvust, kui sellel pole uudisväärtust.

Kaasus:

Ajakirjanik kirjutab, kuidas eesti keele selgeks õppinud Sudaanist pärit mees kogub Eesti väikelinnas vanainimestelt raha, lubades saadud raha kulutada heategevuseks oma kodumaal. Ühe vanainimese tütar süüdistab meest pettuses.

Kohaliku politsei teatel ei ole neil alust meest pettuses süüdistada. Nende teatel on mehe perekond ainsad mustanahalised elanikud nende linnas ja probleeme nendega ei ole olnud.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo, mainides mehe rahvust kui üht uudisväärtuslikku elementi.
2. Ajakirjanik ei maini eraldi mehe rahvust, kuid kirjutab naise süüdistustest, mis vihjavad mehe rahvusele.
3. Ajakirjanik kirjutab loo, milles ta ei tuvasta meest ja eemaldab naise süüdistusest kõik viited mehe rahvusele ja nahavärvile.
4. Ajakirjanik ei kirjuta juhtunust.

II komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo, milles ta ei maini mehe rahvust ega nahavärvi.
2. Ajakirjanik kirjutab loo, milles tuvastab kõik asjaosalised nimeliselt.
3. Ajakirjanik leiab, et uudisväärtuslikud aspektid peaks valima toimetaja.

4. Ajakirjanik arutab toimetuses kolleegidega ning tegutseb vastavalt nõuannetele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik kirjutab loo naise süüdistustest, mainides mehe rahvust ja nahavärvi kui uudisväärtuslikku elementi.
2. Ajakirjanik kirjutab loo naise süüdistustest, milles ta ei maini mehe rahvust ega nahavärvi.
3. Ajakirjanik kirjutab loo naise süüdistustest, kuid ei tuvasta ühtki asjaosalist.
4. Ajakirjanik leiab, et uudisväärtuslikud aspektid peaks valima toimetaja.

IV komplekt:

1. Milliseid asjaolusid peaks ajakirjanik enne loo kirjutamist kaaluma?
2. Millised erinevad võimalused on ajakirjanikul lugu kajastada?
3. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
4. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
5. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
6. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

XXII Hädasolija ja intervjuule kiirustamine

Professionaalsed väärtused vs inimlikud väärtused

Käesolev kaasus ei puuduta otseselt ühtki eetikakoodeksipunkti, vaid on üldisem. Kaasuses on konfliktis ajakirjaniku professionaalsed kohustused ning üldinimlikud väärtused. Ühelt poolt on ajakirjanikul kui professionaalil kohustus informeerida avalikkust olulistest teemadest, kuid teiselt poolt on tal kohustus olla hea inimene ja aidata hädasolijat. Antud kaasuse puhul ei ole niivõrd oluline valitud tegevus, kuivõrd valiku põhjendus.

Kaasus:

Väljaandele on pakutud eksklusiivset intervjuud välisriigi peaministriga. Riigi välispoliitilised ambitsioonid ning senised konfliktid väljaütlemised lubavad arvata, et peaministril on ka seekord midagi olulist öelda.

Põhjalikult intervjuuks valmistunud ajakirjanik kiirustab intervjuule, kuid kuuleb teel olles appihüüdeid. Ta selgitab välja, et tee läheduses on laps katmata kaevu kukkunud. Laps näib täiesti terve ning puudub oht tema elule. Samas lapse väljaaitamine võtaks ajakirjanikul niivõrd kaua aega, et ta intervjuule ei jõuaks. Intervjuud ei saa ka edasi lükata, kuna välisriigi minister lahkub varsti.

Ajakirjanik helistab päästeametisse, kuid sealt teatakse, et päästjatel kulub kohale jõudmiseks aega. Samuti palutakse, et ajakirjanik ei lahkuks sündmuskohalt ning näitaks päästjate saabudes neile kaevu, millesse laps kukkus. Läheduses ei ole ühtegi teist inimest, kes lapse juurde saaks jääda.

Lahenduskomplektid:

I komplekt:

1. Ajakirjanik loobub intervjuust, ootab päästjaid ja üritab seni last august välja aidata.
2. Ajakirjanik eeldab, et päästjad leiavad koha ise üles, ning kiirustab edasi intervjuule.
3. Ajakirjanik ruttab lähedusest inimesi otsima, lootuses leida kedagi ning saata ta augu juurde last valvama. Kui ta piisavalt kiiresti kellegi leiab, on tal ehk võimalik jõuda ka intervjuule, kuid kindel see ei ole.

4. Ajakirjanik helistab kolleegile ning palub temal ette valmistumata teha enda eest intervjuu välisriigi peaministriga. Päästjate saabumiseni jagab ajakirjanik telefonitsi kolleegile selgitusi intervjuu kohta.

II komplekt:

1. Ajakirjanik loobub intervjuust ja aitab last.
2. Ajakirjanik ruttab intervjuule ning jätab lapse päästjate leida.
3. Ajakirjanik helistab toimetusse ning küsib toimetajalt, mida ta tegema peaks.
4. Ajakirjanik ei suuda otsust langetada, viskab mündiga kulli ja kirja ning käitub vastavalt viskele.

III komplekt:

1. Ajakirjanik loobub intervjuust ja aitab last.
2. Ajakirjanik helistab toimetusse ning küsib toimetajalt, mida ta tegema peaks.
3. Ajakirjanik ruttab lähedusest inimesi otsima, lootuses leida kedagi ning saata ta augu juurde last valvama. Kui ta piisavalt kiiresti kellegi leiab, on tal ehk võimalik jõuda ka intervjuule, kuid kindel see ei ole.
4. Ajakirjanik eeldab, et päästjad leiavad koha ise üles, ning kiirustab edasi intervjuule.

IV komplekt:

1. Mida saaks ajakirjanik sellises olukorras teha?
2. Milline ajakirjaniku tegevus oleks kõige õigem?
3. Mida Teie ajakirjaniku asemel teeksite? Miks? (Põhjendus on oluline)
4. Kelle huvidest Te sellise otsuse korral lähtuksite? (Enda, toimetuse, avalikkuse)
5. Millistest väärtustest Te sellise otsuse korral lähtuksite?

Lisa 2

Juhend osalejale

Meetod seisneb kaasustele lahenduse valimises, selle põhjendamises ning hilisemas arutelus. Kõige olulisem on oma valiku põhjendamine ning teistega konsensuse saavutamine.

Vastusevariantidega kaasuste tööetapid:

- Lugege kaasus ning pakutud lahendused läbi.
- Valige endale sobivaim lahendus. Oluline on valida lahendus, mis tundub Teile isiklikult kõige meelepärasem ning mitte lähtuda toimetuse reeglitest, tööpraktikast või muudest tavadest.
- Põhjendage, miks on Teie arvates valitud lahendus kõige sobilikum.
- Kõik osalejad selgitavad ükshaaval, millise lahenduse nad valisid ja põhjendavad valikut.
- Pärast üksikute valikute ja nende põhjenduste ärakuulamist proovige teiste osalejatega leida üks lahendusvariant, mis on kõigi osalejate arvates sobilik. Oluline on just arutelu kompromissi saavutamiseks.
- Valige loetud kaasusele lahendusvariant, mida Te mitte mingil juhul sobivaks ei pea. Oluline on valida lahendus, mis tundub Teile isiklikult kõige vähem meelepärane ning mitte lähtuda toimetuse reeglitest, tööpraktikast või muudest tavadest.
- Põhjendage, miks on Teie arvates valitud lahendus kõige vähem sobilik.
- Pärast üksikute valikute ja nende põhjenduste ärakuulamist proovige teiste osalejatega leida üks lahendusvariant, mis on kõigi osalejate arvates kõige vähem sobilik. Oluline on just arutelu kompromissi saavutamiseks.

Vastusevariantideta kaasuste tööetapid:

- Lugege kaasus läbi.
- Sõnastage, milles seisneb Teie arvates kaasuses konflikt. Tooge välja konflikti sattunud printsiibid (käitumisreeglid) ja väärtused.
- Kõik osalejad selgitavad ükshaaval, milles nende arvates seisneb konflikt ja millised printsiibid ning väärtused on konflikti sattunud.

Juhend läbiviijale

Käesolev meetod on mõeldud ajakirjanduslike väärtuste selitamiseks väiksemates rühmades, eelkõige toimetuses. Seetõttu on juhendis meetodi kasutaja rollis räägitud peamiselt ajakirjanikest ning rühma asemel toimetusest.

Juhtumid sisaldavad väärtuskonflikte ja pingeid erinevate hea tava printsiipide (käitumisreeglite) vahel. Tavaliselt satuvad konflikti ajakirjaniku kohustus pakkuda avalikkusele tõest ja igakülgset informatsiooni ning kohustus mitte põhjustada inimestele (kajastatava looga seotud isikutele) asjatuid/põhjendamatu kannatusi. Konfliktiolukorras tekib seega erinevate väärtuste ja printsiipide vahel kaalutlemise vajadus. Kaalutlemine on osa väärtusselitusest. Väärtusselituse tuumaks on väärtuste üle reflekteerimine ja arutlemine.

Eesmärk:

Väärtusselitus on protsess, milles ajakirjanik jõuab senisest selgemale arusaamisele oma erialastest ja ka isiklikest väärtustest. Meetodi eesmärgiks on seega võimaldada ajakirjanikul väärtuste üle mõelda. Samuti võimaldab meetod toimetuse töötajatel omavahel väärtuste osas arutada ning jõuda üksmeelele, saada aimu, kuulata kolleegide põhjendusi, miks nad eelistavad üht või teist moraalset otsusutust.

Meetodi eesmärk on ajendada ajakirjanike omavahelist arutelu, oma eetiliste valikute teistele põhjendamist ning teistsuguste arusaamadega tutvumist. Seega võimaldab meetod edendada nii ajakirjaniku individuaalset mõistmist eetikast kui ka toimetuse ühtset arusaama ühistest väärtustest.

Eesmärk on valmistada ajakirjanikke paremini ette võimalikeks eetilisteks konfliktideks tulevikus. Sattudes kaasusele sarnasesse olukorda, oskab ajakirjanik paremini kaaluda mitmete erinevate võimalike lahenduste vahel.

Samuti on oluline rõhutada, et meetodi eesmärgiks ei tohi olla toimetuse töötajate hindamine ning meetodi kasutamisest tulenevalt ei tohiks ajakirjanikke mingil moel karistada. Meetod on siiski mõeldud enesearendamiseks.

Kaasustest:

Meetod koosneb kokku 18st kaasusest. Igal neist on erinev sisu ning veidi erinev eetiline konflikt. Kaasustele on võimalik ette anda lahendused, mille vahel rühm valida saab, kuid võimalik on ka avatud küsimustega variant, milles etteantud lahendusi ei ole.

Keskmiselt kulub ühe kaasuse lahendamiseks 15 minutit, avatud küsimustega kaasus võtab aega rohkem. Lähtuvalt soovist on seega võimalik valida, mitu kaasust rühm lahendada soovib. Siiski peab arvestama, et suurte erimeelsuste korral võivad kaasuste lahendamised venida palju pikemaks.

Etteantud lahenduste korral peab rühm valima ühe lahenduse, mis on sobilik kõigile. Sel viisil on suurem tõenäosus, et ajakirjanike vahel tekivad erimeelsused ning seeläbi ka elavam arutelu. Samuti võib arutelu elavdamiseks küsida, millist lahendust rühmaliikmed kindlasti ei valiks. Avatud küsimuste korral peavad rühmaliikmed ise kaasusele lahendusi välja pakkuma ning neid põhjendama.

Lahenduste komplektid jagunevad seega neljaks. Neist kolm esimest on etteantud lahendused ning neljas on avatud vastustega. Kolm esimest suunavad ajakirjanikke pigem lahenduste vahel valima ning seejärel oma valikuid põhjendama. Neljas variant on suunatud pigem eetilise lahenduse väljaselgitamiseks ning põhjalikumaks eneserefleksiooniks.

Komplektid on järgnevad:

1. Erinevatele lahendustele suunatud – etteantud lahendused keskenduvad eelkõige erinevatele tegevustele, mis ajakirjanikul kaasuses kirjeldatud olukorras võimalikud on. Iga lahendusvariant lähtub veidi erinevast käitumisprintsiipest. Võimalik on seega välja selgitada, milliseid printsiipe ajakirjanikud eelistavad.

Eesmärgiks on panna rühmaliikmed arutama ja põhjendama, kuidas ajakirjanik kaasuses käituma peaks.

2. Vastutuse võtmisele suunatud – etteantud lahendused keskenduvad eelkõige ajakirjaniku võimalusele delegeerida otsuselangetamine kellelegi teisele. Lahendused pakuvad võimalusi, milles ajakirjanik ise lahendab eetilise konflikti, aga ka lahendusi, milles ta jätab otsustamise toimetajale või tegutseb lähtuvalt toimetuse tavadest.

Eesmärgiks on panna rühmaliikmed arutama, kuivõrd iseseisev peaks ajakirjanik oma otsustes olema ning kes peaks raskete otsuste eest vastutama.

3. Segalahendused – etteantud lahendused on segu kahest eelnevast. Lahendused ei keskendu seega nii kitsalt vastutusele või lahendustele, vaid pakuvad korraga nii eri lahendusi kui ka võimalust delegeerida otsustamine toimetajale. Sellised lahendused on sobilikud näiteks rühma esmakordseks testimiseks, et jõuda selgusele, milliseid lahendustüüpe rühm eelistab.

Eesmärgiks on panna eetiliste konfliktidega vähem kokku puutunud rühmaliikmed arutama ja kaasust lahendama, kuid jätta neile tagavaravariandiks otsustamise delegeerimine.

4. Avatud küsimused – ainus lahenduskomplekt, milles etteantud lahendusi ei ole ja mille puhul ei pea rühmaliikmed jõudma ühisele meelele ühe õige lahenduse osas. Avatud küsimused suunavad ajakirjanikke mõtlema isiklikele väärtustele ning ise välja pakkuma lahendusi. Suunavad küsimused peaksid panema ajakirjaniku rohkem mõtlema sellele, millised on tema teo tagajärjed, millised on erinevad võimalikud lahendused ning kelle huvidest lähtuvalt ta sellise otsuse teeb.

Eesmärgiks on panna ajakirjanikud põhjalikumalt mõtlema selle üle, kuidas nad eetilise konflikti puhul käituvad.

Läbiviimisest:

Meetodi rakendamine eeldab arutelu juhendamist. Selleks sobib hästi toimetaja või ajakirjanik. Kaasuseid lahendav rühm peaks elava arutelu huvides koosnema vähemalt kolmest inimesest. Samuti peaks arvestama, et rühm ei tohiks olla liiga suur. Sel juhul kulub igatühe arvamusel ärakuulamisele ning võimalikele vaidlustele oluliselt rohkem aega.

Kaasuste ja lahenduskomplektide valimise osas on meetodi kasutajad vabad. Nad võivad valida sobiva hulga, sobivad kaasused ja lahendused. Kõik kaasused võivad olla sama lahendustekomplektiga või erinevad. Soovitav on esialgu kasutada vähemalt üht etteantud lahendustega kaasust.

Küsimused arutelu läbiviijale

Olen tänulik, kui täidate tagasisideks lühikese küsitluslehe. Esimeste küsimuste puhul valige palun skaalal 0st 10ni sobiv variant. 0 tähistab madalaimat hinnangut ning 10 kõrgeimat. Viimaste küsimuste puhul huvitab mind eelkõige, kuidas Teie arvates saaks kasutatud meetodit muuta paremaks.

Kuivõrd arusaadavad on Teie arvates kaasuste lahendamise eesmärgid?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kuivõrd hästi täidab Teie arvates kaasuste lahendamine oma eesmäärke?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kuivõrd hästi edendas meetod rühmaliikmete vahelist arutelu?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kuivõrd oleksite huvitatud sarnaste kaasuste lahendamisest tulevikus?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Mida võiks meetodi juures muuta?

.....
.....

Mida kasulikku saite meetodi tulemusena teada?

.....
.....

Muud kommentaarid

.....
.....
.....

Küsimused arutelus osalejatele

Olen tänulik, kui täidate tagasisideks lühikese küsitluslehe. Esimeste küsimuste puhul valige palun skaalal 0st 10ni sobiv variant. 0 tähistab madalaimat hinnangut ning 10 kõrgeimat. Viimaste küsimuste puhul huvitab mind eelkõige, kuidas Teie arvates saaks kasutatud meetodit muuta paremaks.

Aitäh!

Kuivõrd meeldis teile kaasuste rühmaviisiline lahendamine?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kuivõrd hästi edendas meetod rühmaliikmete vahelist arutelu?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kuivõrd oleksite huvitatud sarnaste kaasuste lahendamisest tulevikus?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Mida võiks meetodi juures muuta?

.....
.....

Mida kasulikku saite arutelude tulemusena teada?

.....
.....

Muud kommentaarid

.....
.....
.....